

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

JOHANNIS CLAUBERGII
SPECIMEN

LOGICÆ CARTESIANÆ.

SEU

MODUS PHILOSOPHANDI

UBI

CERTA CARTESIANORUM
VERITATEM INVENIENDI VIA

Ostenditur, & in quibusdam

Novæ Introductionis in Philo-
sophiam Aulicam veritas paucis
expeditur.

Studio

PAULI MICHAELIS RHEGENII,

N. A. Claud. Tr.

LIPSIAE,

Sumpt. HERÆD. FRIEDER. LANCKSII

Anno M. DC LXXXIX.

1689

VIRIS

GENEROSIS, NOBILISSIMIS,
SPECTATISSIMIS, &c. &c.
DN. EHRENFRIED WALTHER
DE TSCHIRNHAUS,
Dynastæ in Kislingsvaldau &
Stoltzenberg &c.

DN. JOHANNI JACOBO AB
HARTIG,
Hæreditario in Harnitz, Jcto, Consuli h. t.
Regenti & Gymnasii Zittaviensis Scho-
larchæ primario,

Nec non
NOBILISSIMIS, RERUM POLITICARUM
PERITIA & USU SPECTATISSIMIS
DN. JOHANNI CHRISTIANO
MAIERO,
Collegii Senatorii Zittaviensis Reipublicæ
Membro dignissimo,

DN. MICHAELI GROMANNO,
J. U. L. & ibidem Zitt. Practico
Celeberrimo.

DOMINIS, PATRONIS & BENEVOLIS
CUM CURA OBSERVANDIS
Salutem & utriusque Vitæ Felicitatem!

Cura

Cum eo in loco sitis
positi, Viri Generosi, &
Spectatissimi, ut nullū
tempus excipere possitis,
quod gravioribus negotiis
surreptum non videatur,
summæ temeritatis reus
forem, si longiori oratione
vos morarer, quantumque
virtutes VESTRAS admirer,
& quibus argumentis im-
pulsus, coram VESTRIS
Generosis Amplit. compa-
rere, hocq; levidense char-
thaceum munusculum ad
pedes VESTROS humillima
vene-

veneratione deponere au-
sim, recenserem. Namque
eò facilius hoc audere po-
tui, quò frequentius jucun-
da celebris *Zittavia* recorda-
tio animum meum sub-
ibat, ubi Vos Nobil. Ampl.
Viri, tanquam totidem ere-
ctæ mentis Salomones co-
gitabam.

At verò, quomodo *TRI*
Generosissime Domine de
TSCHIRNHAUS, Dn. in
Kiesliengswalda, & Stol-
tzenberg, obliviscerer, cu-
jus quotidie præclara & in-
geniosè inventa castigatio-
ris

ris hujus ævi Philosophæ-
mata oculis observantur,
manibus tractantur, Mente
discantur. Accedit quod
ejusmodi sit eruditio *VES-*
TRA, ut si quid à me dictum
sit, quod nauseam nonnul-
lis fortassis creare posset, be-
ne de *coro*, præclareq; judi-
care valeatis. Ne nunc de
singulari *VESTRA*, Dn. MA-
JERE, & Dn. LICENT, GRO-
MANN humanitate, quæ
multis mihi argumentis
perspecta fuit, dicam, quæ-
que ita animum inundavit,
meum ut nihil unquam in
ter-

terris magis mihi volupe
esset, quam Vos propius
aspicere, alloqui, Vestra-
que in rem Christianam
studia propius intueri. Sed
nulla spes me tenet hujus
voti unquam compotem
fore, cujus nullam aliam
possum magis rationabi-
lem assignare causam, nisi
quod *summus rerum arbiter*
non annuat, cujus volunta-
ti non obsequi, læsi Sacro
sancti illius Nominis foret
piaculum. Interim affectus
profectò meus semper Vos
mihi sistit in Domino, in
quo

quo omnes Vos & video &
diligio semper, imò colo
atque observo. Et cum ni-
hil ad manum sit, quo vos
promereri liceat, hanc qua-
lemcunq; opellam, VOBIS
æternū observantiæ meæ
in testimonium consecra-
re, & ad divinam VESTRI
favoris & amoris aram su-
spendere non vereor. Et
quod nihil quicquam Hu-
manitatis & verecundiæ le-
gibus adversum aut abso-
num committam, super
AMPL. GENEROSITATIS VES-
TRÆ benevolentia, fluctu-
antem

antem Animum cum voluptate sedo. Scio equidem plerosque in hac esse sententia, nulla re magis Patronorum animos demereri posse, quam Auro, Argento, Gemmis & id genus muneribus: At ego longe fatius esse duco, perpendere, qua Fide, quo Candore, qua deniq; sinceritate & voluntatis alacritate, quisq; sibi Patronos demereri studuerit. Magna enim ingenia nonnunquam plebeis rebus delectantur, nec rei solum quæ datur, vel usum
vel

vel defectum; sed alacrem magis dantis promptitudinem respiciunt: Generosorum enim Virorum est magna dando, parva accipiendo lætari; quippe animi Præcelsi & prorsus Regii est, vel ab infimæ sortis hominib' collata non aspernari; verum serena fronte accipere. Et, ut *Artaxerxis* & *Alexandri M.* taceam *Socrati* cum multa multi pro suis quisque facultatum modulis offerent, pauper ejus Auditor *Æschines* ait ad *Socratem*:

X 5

tem: Nihil dignum Te quod dare
 Tibi possem invenio, & hoc uno mo-
 do pauperem me esse sentio: Itaq;
 dono Tibi, quod unum habeo me-
 ipsum; hoc munus rogo qualecunq;
 sit, borei consulas, cogitesq; alios
 cum multa Tibi darent, plus sibi re-
 liquisse: At Socrates: Quidni
 Tu mihi magnum munus dederis,
 nisi fortè parvo Te estimas? Habe-
 bo itaq; curæ, ut Te meliorem Tibi
 reddam, quam accepi. Hanc i-
 taq; quantulamcunq; mu-
 nificentiã *Æschini* VESTRI,
 ut sereno vultu admittatis,
 è longinquo missi Benjami-
 nis munus ne contemnatis,
 tali benigno quali offertur
 animo, & lætis auspiciis af-
 sumatis

sumatis & excipiatis, ade-
 oque humanitatis supparo-
 tegatis, est quod humillime
 oro. Reperietis in hoc o-
 pere difficultates quasdam,
 quæ paulò secus, quam
 vulgò fieri solet, expediun-
 tur. Ubi, postquam eas
 per indulgentiam otiorum
 vestrorum oculis perlu-
 straveritis, aut iudiciò inge-
 nii VESTRI, velut alicui ly-
 dio lapidi affricaveritis,
 hoc unicum à Vobis mihi
 donari velim, ne cum rem
 non probaveritis, conatum
 damnetis. Ego interim Su-
)(6 pre-

premiū Numen de votis
sollicitabo precibus, ut
Vos, Viros Generosissimos
Nob. atque Amplissimos,
Lusatiae nimirum splendo-
rem; Zittaviae Foelicissi-
mae, Prudentissimum atq;
Consultissimum Patrem;
Æquitatis, & Charitatis
Familiae Tutores, diutissi-
me virere, & in Eximia di-
gnitate, summæ virtutis
gloria florere usque ad ul-
timum Vitæ fugitivæ hali-
tū finat, & tandem Fidei
immarcescibilem Coro-
nam,

nam, Vitam æternam gra-
tiosè porrigat: V. V.

Dabam Lipsiæ

Musæo meo

Anno M. DC. XXCIX.

die 20. Febr. st. v.

*Gen. Nob. Amplissimarum
Vestrarum Dnūm*

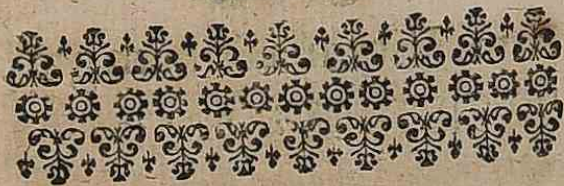
Devotissimus Cultor

*Paulus Michael Rhegenius,
N. A. Claud. Tr.*

PRÆ.

PRÆFATIO,

PRÆFATIO
AD CORDATUM
LECTOREM.

A Quo à Præceptorum feru-
lis, & Pedagorum sceptris
exire, pulveremque scho-
lasticum, cum ameniori ac
liberiori studiorum genere commu-
tare mihi licuit; Nihil magis in vo-
tis habui, quam ut pro modulo te-
nuitatis meæ, certam evidentem-
que rerum utilium ac per se dignis-
simarum noticiam compararem.
Cumque pro more eorum, qui non
hoc solum nituntur & contendunt,
ut

PRÆFATIO.

ut in republica literaria, nescio qui
pedantei senatores evadant, ani-
mum ad libertatem Philosophandi
applicuissem, (quæ nihil aliud,
quam libertas judicandi secun-
dum rationem est) animadverti
per antiquam & communissimam
Scholarum & Academiarum con-
suetudinem in tradenda Philoso-
phia, nihil aliud præstare, quam ut
Aristotelis nos à latere tantum cur-
sores efficiat. Hinc, partim amor
veritatis, partim etiam aliorum.
non sine successu veritatem extra
Aristotelem quarentium exempla
monebant, cavendum esse, ne nimis
scrupulosè Aristotelis tantum vesti-
gia premendo, adeoque utiles &
scitu dignissimas veritates, quæ hæc
mundi senectæ præ omnibus aliis &
humanitatis, & prudentiæ, & ex-
peri-

PRÆFATIO.

perientia, & solidioris etiam scientiæ feracissima est, tanquam temporis filias feliciter in lucem edit negligendo turpi errore memetipsum deciperem. Considerabam mecum prima Aristotelicæ Philosophiæ in orbe Christiano auspiciæ, quæ talia deprehendo, ut si ullibi, hoc certè in casu locum habeat civilis prudentiæ Canon, à Verulamio lib. 2. de augmento scientiarum Jacobo Magnæ Britannia Regi adscriptus: In omni, inquit, vel consuetudine vel exemplo tempora spectanda sunt, quando res cœpta; in quibus si vel confusio regnauerit, vel incitiæ, derogat illud imprimis autoritate rerum, atque omnia suspecta reddit. Tanta enim seculi istius, quo à Carolo Magno primum schola aperta, Aristoteles in eas est introductus, fuit rudi-

PRÆFATIO.

tas, ut Clerici, teste Campanella, vix jam legere scirent, ipsique Cardinales, Pontificem, qui Sylvester secundus putatur, sepelire nollent in sacris, propterea quod invenerint in ejus cubiculo librum Mathematicis figuris exaratum, & putarent esse Negromantiam. Nec mirum cum à Gothis, Wandalis, Sarcenis, aliquis Barbaris, Philosophorum Bibliothecæ vastate, exusta atque perditæ, omniumque bonarum artium studia extincta erant. Hinc à Christianis Principibus diuturni in Scholis silentii ac multiplicis ignorantie pertæsis, non ex delectu aliquo, qui tunc temporis nullus dabatur, neque ex certa ratione, neque ex eorum, qui de re tanta communicare poterant, consilio, sed ut urgente necessitate cum meliorum ignorantia conjuncta fieri solet, ex cæco tantum & valde

PRAEFATIO.

valde flagranti desiderio, sine examine & magna cum veneratione, in Scholis & Academiis admittebatur. Hanc itaque tam malè fundatam, tot malis successibus multatam, & non ob perspectam ejus utilitatem, vel soliditatem, sed quia ab ineptissimis & ad sempiternas tenebras damnatis Scholastica Philosophia Doctoribus probatam & stabilitam, Philosophia aut potius speciosa Servitutis Aristotelica in Christianorum Scholas introductione minoris facere cœpi. At verò postquam vera libertatis assertoris, ac Philosophiae restauratoris felicissimi Renati des Cartes divina inventa incidi, quibus equidem ego inter ea, quae naturalium lumine investiganda sunt mortalibus, praestantiora adhuc non invenerim, tunc demum perspexi Philosophos Peripateticos

PRAEFATIO.

zeticos vulgarem sequentes Philosophiam, quae uti ortum suum ab ethnicis, ita incrementum suum à Monachis & Jesuitis habet, laboriosè nihil agere, nec tam progredi studere, quam festinanter morari consistere. Devoveant ergo licet se illi sacrificio Aristoteli, addicant se Philosophis, auctoritate Nestorea potius, quam Achillea ratione militantibus, satagant quocunque distinctionum pollinctu condire inter mortuum doctrinae Peripateticae cadaver, & in cauta religione non tam gloria quam pudoris superstitem reddere contentur: Mea pietas erit, huic Philosophiae Parenti, sensu jam & ratione defuncto, exequias ire, facta per oblivionem sepulchro. Sed quid? An imaginaria quadam libertate me pascam? & me, ob electionem & collectionem variarum
opi-

PRAEFATIO.

opinionum suo ingenio arritentium,
 qui se Electicos Philosophos ap-
 pellitare solent, numero adjungam?
 Absit, ut tam suavi in somnio me de-
 ludi patiar, neque enim libertatem
 Philosophandi constituo in vaga au-
 thorum lectione, & ex illis quic-
 quid pro lubitu arriserit, congestio-
 ne, neque eum liberum judico, qui
 modo huic, modo contraria parti
 assentitur, adeoque quod nunc af-
 firmat, libertate eadem negat, &
 vice versa, ut qui modo hujus, mo-
 do alterius Philosophi sit servus. Nos
 itaque nihil contumelias atq; ca-
 lumnias vanissimorum hominum
 curantes in Cartesi liberam Philo-
 sophandi societatem descendimus.
 Enim vero Cartesianam methodo
 philosophari, est liberè philosophari,
 estque de essentia Philosophi Carte-
 siani esse liberum, etiamsi in verba
 Caro

PRAEFATIO.

Cartesi juret NB. Hujus methodi
 hic Specimen Tibi, Cordate Lector,
 una cum aliquot Confectariis in In-
 troductionem Philosophiae Aulicae
 Doctissimi Authoris exhibeo, tardi-
 us quidem, quam quorundam, non
 tam veritatis amore legendi, quam
 cavillandi, desiderium flagitabat,
 & pauciora quam pro materia di-
 gnitate dici poterat; Sed qua nos le-
 unculis, ex speluncis suis egredi ni-
 tentibus, & non solum mussitare,
 sed & rugire, mordere, & deniq;
 totum hunc libellum cum Cartesio
 pessundare & deglutire conantibus
 in offam reservamus. Nec enim sumus
 falsus vates, certo futurum esse, me
 in eam tempestatem descensurum,
 ut plurimi ex lectoribus, ea, qua
 neutiquam deprehensione digna
 sunt, insectentur, eorumq; ponderi
 sufflamen injicere pertentant, aut se
 nihil

PRÆFATIO.

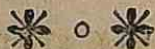
nihil incusent, frigate tamen de illis
 judicent, tum propter peculiarem
 methodum, tum propter insufficien-
 tem satisfactionem, quorundam ex-
 pectationi in retorquendo telo ad-
 versariorum: Ubi tamen scire eos
 velim, meum non fuisse institutum,
 quinquam hoc loco insectari, verum
 Cartesianam tantum Logicæ Specie-
 men exhibere, & quidem secundum
 mentem Clarissimi Claubergii alio-
 rumque Illustrum Cartesianorum.
 Sed non laborabo talium hominum
 fastidiosam querimoniam expugna-
 re, nec tales & similes momos me-
 minisse hic ullius est opera, præterire
 maxima humanitatis. Si illis non
 sem placiturus, noscant me non
 omnibus scripsisse, paucis lectoribus,
 sed bonis & ingenuis gavisum fuisse.
 Interim tamen futuris illis vitili-
 gatoribus pro suis insectationibus,
 &

PRÆFATIO.

& odio nostri & veritatis bonam
 mentem optamus: Quid de me ju-
 dicent, ipsi viderint. De Te autem
 Benevole Lector aliter sentio, cum
 enim Te ut Cordatum & Candidum
 considerem, nullus dubito, quin con-
 culcatis aliis vilissimarum anima-
 rum quisquilis, id facturum sis, quod
 Te dignum erit, hoc est, Te rem
 omnem intellectu defecato prius
 percepturum, & tunc demum judi-
 cium Tuum maturum esse laturum.
 Hoc ut commodius præstes, valeta-
 dinem Tibi integram, ut veritatis
 osoribus mentem sanam apprecor.
 Vale, & si Benevolum Te invenero,
 aliorum communicationem
 expecta.

SPECIMEN LOGICÆ CARTESIANÆ,

Seu

MODUS PHILOSOPHANDI.

CAPUT I,

Prolegomena.

I.

Quoniam nulla res æquabiliter sit distributa quam bona mens; adeo ut nemo meliorem, quam possideat optare consueverit.

2. Nihilominus tamen certissimum

A

mun

num esse experimur, tantam exta-
re opinionum varietatem, ut vix
duo de re aliqua in omnibus con-
sentire videantur.

3. Unde illud enatum: *quot capi-
ta, tot sensus.*

4. Interea hoc quoque certissi-
mum est, quod hæc opinionum
diversitas non procedat ex eo, quasi
alii aliis majore rationis vi esse-
mus donati,

5. Sed ex eo, quod cogitationem
nostram, non per easdem vias du-
camus, vel etiam ad easdem res, ea
accurata attentione, qua opus, at-
tendamus.

6. Atque hinc illa lachrymæ, de
variis errorum nostrorum idolis;
hinc querimoniam de difficultate
asseqvendi illud *bonum*, cujus desi-
derio mens nostra tantopere fla-
grare animadvertitur.

7. In cujus *boni* disquisitione, ne-
mo mortalium est, qui, modo ali-
quan-

quantisper sibi sit attentus, illud
in cognitione veritatis & ejus frui-
tione fundari, negare audeat.

8. Unde etiam uno omnes ore
confitentur, ejus nos studio & scru-
tinio debere occupari.

9. Ut, licet errorum immunes
evadere haud possimus, saltem ut
eò rarius erremus.

10. Frustra enim in hac vita er-
rorum immunitatem ambias, ac
proinde in vanum etiam perfe-
ctam beatitudinem sperabis.

11. Nihilominus quia manet assi-
duum desiderium libertatis ab er-
roribus, assiduo pariter labore nos
incumbere decet in erroribus no-
stris depellendis.

12. In quo egregio opere licet
plurimi desudaverint, i rrito tamen
ut, plurimum, si *Verulamium* excipi-
as, conatu.

13. Nemo tamen majore cum fe-
licitate & prosperiore successu il-

Iud aggressus est, quam renascen-
tis & denuo exorientis Philosophiæ
verus ille Phosphorus, D. RENA-
TUS des CARTES.

14. Hic enim primus in eas
cognoscendi vias incidit, per quas
non difficile fuit pervenire ad co-
gnitionem quarundam regula-
rum, secundum quas meo iudicio
mens ratione prædita actiones in-
tellectus & voluntatis suæ dirigere te-
netur.

15. Quarum ope plurima Natu-
ræ arcana reclusit, Philosophiæ cla-
vem exhibuit, atq; viam ad rerum
immutatam veritatem perveniendi
aperuit.

16. Atq; ad illud altum cogni-
tionis fastigium pervenit, quod
ipsum hodierno tempore omnium
eruditorum miraculum fecit, eam-
que nominis existimationem ipsi
peperit, quam omnes vani sermo-
nes,

nes, omnesque eorum obtrectatio-
nes, qui gloriæ ejus invident, nun-
quam poterunt extingvere.

17. Dolendum profectò, quod
plurimi, non infimi subsellii viri,
hanc veritatem investigandi vi-
am, utpote quæ tam felici successu
gaudet, aut non sciunt, aut nesci-
re volunt, atq; negligunt.

18. Sed nescio quam Prudenti-
am, Methodum, & viam ad verita-
tem Philosophicam perveniendi,
magno interim Studiosæ Juventu-
tis præiudicio excogitant.

19. Unde fit ut tandem, sero ni-
mis qui eam sequuntur, à veritatis
via se aberrasse animadvertentes,
eò difficilius & majori cum labore
in rectam viam redeant, quo lon-
gius ab ea discesserunt.

20. Imò verò accidit, ut ejasmo-
di incognitis viis insistentes, eo
tricarum delabantur, unde se ex-
pediendi vix ulla tandem detur
copia.

21. Ne autem impofterum ingenuus veritatis indagator, fic inter avia periclitetur, fed ut tuto ad veritatis arcem, brevi, jucunda & certa via pervenire poffit

22. Specimen hîc exhibebimus ejus methodi, quam Illuftris Cartefius & ejus exemplo Clariffimus Claubergius, cum aliis Excellentiſſimis viris non irritò conatu ſecuti ſunt.

23. Quia autem hodie hæc via à quibusdam Cartefio maſtigis variis præjudiciorum ſentibus eſt obſcurata, iis remotis, quantum fieri poterit planam eam reddem9.

24. Non tamen præter rem litigia quæremus, ſed ſolum modeſte quid nobis in nuper edita *Introductione in Philoſophiam Auſicam* Doctiſſimi D. *Thomaſii* diſpliceat, & quo fundamento nixi contrariam in multis teneamus ſententiam, in Conſectariis exponemus.

25. In plurimis enim Viro Doct facile aſſentimur.

CONSECTARIA.

26. Quod ſi viæ accurata methodo inventæ Clariffimus Vir, qualis Cartefianorum eſt, quæ etiam ut facile mihi perſvadeo, ſatis cognita Ipsi fuit inſtitiffet, neque novam excogitaſſet, nunquam præjudiciorum eos accuſare præſuſiffet.

27. Neque faciliori quam ante hac methodo, viam ratiocinandi planam, facilem ſe detexiſſe; & palmam aliis præripuiſſe tam ſerîo ſibi perſvaſiſſet.

28. Facile enim deprehendiſſet, neminem ex vulgo Philoſophorum, tam circumſpectè in præjudiciis amoliendis incedere, quã quidem Cartefianos, ut qui tam diu dubitationis remedium, in investigatione veritatis adhibent, donec

nec aliquid certi deprehenderit,
de quo impossibile sit dubitare.

29. Neque etiam Viro Clariss.
fuisset metuendum, ne loco veri,
falsum (quod tamen pace Viri
Doct. dixerim evenisse certus sit)
arripuisse censeatur.

30. Ego tamen nequaquam tan-
tum mihi sumo, ut Viro tam multi-
juga eruditione Claro, hinc contra-
dicendo nimium insultem, cujus
animus à polemicis concertatio-
nibus, hodierno die nimis proho-
lor! inter doctos usitatis, semper
abhorruit.

31. Neque eo animo hoc speci-
men in lucem prodire facio, ut ali-
quam obscuritatem, luci ejus im-
pingat:

32. Sed solum ut benignus lector
animadvertere valeat, injuriam a-
liquam fieri verè Cartesianis, præ-
judiciorum accusatis.

33. Simul ut habeant aliquam no-
titiam

titiam Logicæ Cartesianæ acumine
inventæ, cujus ministerio, tantos
sibi progressus, in investiganda,
unica, & simplicissima veritate Phi-
losophica polliceri, ut ausus, ita
consecutus est.

34. Et spero Doct. Virum, pro
sua humanitate & prudentia, quæ
pollet, eandem dissentendi liber-
tatem mihi concessurum, quæ ipse
usus est adversus omnes à sese dis-
sentientes.

35. Cæterum publice hic prote-
stor, quod si qui calumniis & con-
vitiis certare insurgant, me nihil
eorum more repositurum, ne in me
ipsum sim injurius.

36. Neutrum enim, quicquid
prætexantur, ingenuos & pruden-
tes decet, & ut passim docet experi-
entia, in authores suos, cum dede-
coris sænore plerumque redit.

37. Sin rationibus, ceu Viros ho-
nestos & veri cupidos decet, hujus

speciminis pretium expendere instituerint, habituros, in quibus aberraverint modestum adversarium, in quibus veriora monstraverint, gratum ad stipulatorem.

CAPUT II.
De Natura Logicæ.

1.

Veram ad veritatem proveniendi methodum esse Logicam, nemo facile in dubium vocaverit.

2. *Logicam* dico non illam, cujus præcepta omnia & singula ad syllogismum tendunt, non aliter atque omnes lineæ ad centrum in aliquo circulo.

3. Non illam, cujus ope *Sophistæ* olim, nullam solidam scientiam habentes, de qualibet re copiose differebant ac disputabant.

4.

4. Non illam inquam, cujus tres præcipue numerantur partes, quarum *prima*, continet locos, ex quibus rationes petuntur; *Secunda*, formas Syllogismorum, quibus illa vestiuntur, ut meliores appareant; *Tertia*, distinctiones, quibus adversariorum argumenta eludantur.

5. Nam licet huic vitiligandi studio, primæ potissimum in eruditione partes tribuantur, & ii, facile ad aliquam doctrinæ atque ingenii famam perveniant.

6. Nihilominus tamen ut *verè dicam*, quod res est, tale Logicæ, vel verius Dialecticæ studium est damnosissimum, non tantum adultis, sed maxime junioribus, qui, dum ei assuescunt, & ex opinione doctrinæ, per ipsum acquisita superbiunt, rationem suam naturalem, qua alioquin ætate possent maturescere, plane corrumpunt.

A 6

7. Sed

7. Sed illam dico *Logicam*, quæ menti nostræ errori obnoxia in indaganda veritate auxiliatur, estq; *Ars recte ratione utendi*.

8. Interim nos absolutè *Logicæ* aut *Dialecticæ* vulgaris usum non rejicere, sed comparatione demonstrationis & analyseos eam aspernari.

9. Scimus enim maximam esse differentiam inter *Logicam* analyticam, demonstrativam, scientificam, quam Aristoteles in posterioribus *Analyticis* docuit; & *Dialecticam* popularem, disputatricem, de qua ab Aristotele agitur in *Topicis*.

10. Et hanc quidem præ illa nullo penè loco ab Aristotele doctissimisq; Aristotelicis haberi, indicio est id, quod Clariss. Franco Burgersdicius in præfatione suæ *Logicæ* scribit.

11. In *Topicis*, inquit, traduntur præ,

præcepta disputandi ex iis, quæ revera sunt probabilia; in *Sophistico*, ex iis, quæ probabilitatem fucata fronte mentiuntur. In *Analyticis* traditur ratio disputandi seriatim, veramq; scientiam adipiscendi.

12. Hinc est, inquit ulterius, quod sæpe *Analyticum* disputandi artificium, *Topico* ad eum modum opponatur, quo accurata quælibet opponi solent iis, quæ tantum leviter adumbrata sunt.

13. Neque improbamus causarum, effectorum &c. investigationem, sed argumenta ab externis illis locis, causæ, effecti, &c. vi maximarumistarum nimis generalium, & non ex intima rei natura petita parvi pendimus.

14. Vim syllogismorum nullus Cartesianorum, cum ipse Cartesius utatur iis deridet, sed debiles dialecticorum rationes formis syllogismorum vestiri dicimus, ut fortiores appareant.

15. Ne-

15. Neque distinctiones rejicimus, ut infra docebit secunda nostra regula, sed eas distinctiones, quæ non ex propria rei natura desumuntur, verum adeo generales sunt, ut in omni difficultate locum inveniant, flocci facimus.

16. Ejusmodi Dialecticam damnosissimam esse ei adsuëcentibus, ex opinione doctrinæ per ipsam acquisitæ superbientibus, & hos rationem suam naturalem corrumpere dicimus.

17. Quod inde probamus, quia ista ratione ab intima rerum consideratione abducuntur, ac de iis quarum naturas & proprietates nesciunt, multa sine judicio loqui adsuëscunt.

18. Dialectica enim dum nos divertit ac digredi facit in tot locos communes & capita quæ rei extrema sunt; abstrahit ab ipsâ rei natura.

19. Sed videamus Logicæ nostræ
Car.

Cartesianæ naturam, quæ ut clarius appareat, dividimus eam in *Geneticam & Analyticam*.

20. Geneticam dicimus, quæ intellectum dirigit ad rectam formationem seu genesin suarum cogitationum.

21. Analyticam vocamus, quæ intellectum dirigit ad convenientem resolutionem seu analysin alienarum cogitationum.

22. Genetica Logica iterum duas habet partes.

23. *Prior* dirigit intellectum in ordine ad seipsum seu ut ipse quidvis rite cognoscat.

24. *Posterior* dirigit intellectum in ordine ad alium, sive ut cognitum apte aliis communicet.

25. Pari ratione Logica Analytica quoque in duas dispescitur partes.

26. *Prior* facit ut intelligamus quæ & quales sint alienæ cogitationes
nes

nes viva voce aut scripto prolata, hoc est, ut verum sensum cognoscamus externi sermonis.

27. Posterior efficit, ut agnoscamus an tales illæ cogitationes sint quales esse debent, hoc est, ut veritatem & falsitatem, consequentiam & inconsequentiam sermonis externi dijudicemus.

28. Hinc nascitur plena Logica quadripartita, cujus varia sunt ac diversa, propter differentes admodum fines, præcepta ac documenta.

29. Cùm verò Cartesio Methodum investiganti non esset propositum ab aliis discere, ideo totam Logicam quam vocavi Analyticam, tanquam à suo instituto alienam aliis reliquit.

30. Cùm etiam docere alios eo tempore non institueret, sed tantum mentem propriam vellet cognitione informare & studio discendi ex semetipso incumbere, 31.

31. Manifestum est quod omisso posterioris Geneticæ Logicæ præceptis sola debuerit eligere, quæ ad priorem pertinent.

32. Cùm ergo ait se in Dissertatione de Methodo, Logicæ præcipuas partes tradidisse, de solis primis erit intelligendus.

33. Quanti alias Logicam Cartesius faciat, abunde patet in eadem Dissertatione de Methodo, quando demonstrat se nihil prius, nihil diligentius quam veram Methodum inquisivisse, & potissimas illius regulas constantissime observasse.

34. Interim fatendum est Cartesium quatuor sua Methodi præcepta, non voluisse, toti reipubl. literariæ ad quoscunque Logicæ universæ fines assequendos extendere.

35. Optime enim sciebat, Logicam docere quomodo recte ratione nostra uti oporteat.

36. Et

КАБИНЕТ

Од. Фил. Хем. Мар. 18-1
Ин. № 573

36. Et quod rectus usus rationis non in eo solum neque præcipue consistat, ut cum adversario contendas aut alicujus authoris scripta retexere valeas;

37. Verum ut ubique, sive tecum sive cum alio agas, sive ad res sive ad personas de rebus loquentes animum convertas, *rectè percipias, rectè judices, rectè ratiocineris.*

38. Et quomodo memoria retinere valeas ea quæ rectè percepisti ac judicasti; quomodo item docere alios scientiam aptissimè possimus quomodo denique sensum dicti vel scripti obscurioris genuinum invenire oporteat. &c.

39. Nos tamen in explicandis Cartesii regulis, quæ ad primam Geneticæ Logicæ partem proxime pertinent, uberiorem earum usum patefaciemus, atque etiam ad reliquas Logicæ partes eas extendemus.

40. II.

40. Illius enim quadripartita prima portio simul est fundamentum sequentium. Sed videamus primum differentiam inter hunc nostrum & veterum Philosophandi modum.

CONSECTARIA.

41. In hoc consecratario non est quod memorem, quia licet quæ huc spectarent ex Cap. IV. p. 90. 98. & alibi De Prudentia cogitandi quædam deprehendantur obscura & ambigua, sano tamen sensu explicata facile admitti possunt.

42. Cætera majorem partem sunt recensiones historicæ, de *Inventione*, de *Distinctione*, & *Definitione* Logicæ, ex quibus plurima ne ipsi quidem Viro Doct. placent, quare iis recensendis & examinandis supersedebimus. Unicum tamen obiter notari velim.

43. Nimirum quod hanc suam Logi-

Logicam Vir Clar. nominet Prudentiam cogitandi, & tamen putet esse partem Philosophiæ rationalis, quod mihi contradictorium videri ego quidem non diffiteor, maxime si prudentiam accipiat strictè.

44. Etenim Prudentia non est Philosophiæ rationalis seu Theoreticæ pars, sed Practicæ, etiam secundum illos, qui Aristotelem presso pede sequuntur.

45. Illi enim ut notum est in duas partes philosophiam dividere amant, in Theoreticam nimirum & Practicam.

46. Pars Theoretica illis complectitur tres scientias, Metaphysicam, Mathematicam, & Physicam, quarum finis est contemplatio.

47. Pars Practica comprehendit totidem prudentias, Ethicam, Oeconomicam, & Politicam, quarum finis est praxis.

48. Hinc videri potest, quod se-

cun-

cundum hanc Philosophiæ partitionem Logica non possit dici pars Philosophiæ, multo minus Prudentia.

49. Prudentia enim ad mores pertinet, ut constat, & cum virtute necessario conjuncta est; at vero Logica seu ars cogitandi non est necessario conjuncta cum virtute, potest enim quis bonus esse Logicus, licet nihil minus sit quam bene moratus; Semper etiam ad novos casus temporum, novorum consiliorum rationes accommodat prudentia: quod cum Logicæ officio minus congruit.

50. Sed quod si etiam tripartitam Philosophiæ divisionem spectes, nimirum in *Moralem*, *Naturalem* & *Rationalem*, Prudentia revera non erit pars Philosophiæ rationalis.

51. Hæc enim nihil aliud est, quam ars quædam & scientia intelligendi, quemadmodum *Moralis*, bene

bene beateque vivendi. Naturalis sensibilia per intelligibiles causas explicandi.

52. Et quemadmodum Philosophia Moralis, in bono eligendo voluntatem, ita Philosophia rationalis intellectum in veritate detegenda perficit, atque rationis scientiam tradit.

53. Et quia ratio seu intellectus à sensu sejunctus in se unicus & simplex est, neque in eo error locum habere possit, hic ut puto prudentia locum vix habebit.

54. Deinde istud quoque notari velim, quod prudentia non prædicetur de Logica seu de arte cogitandi in quaestione, qua quaeritur quid sit.

56. Est enim prudentia habitus cum ratione actionis, circa ea quæ homini bona sunt vel mala, dirigens hominis intellectum in cognitione rerum agendarum.

Qvis

Qvis autem hæc Logicæ applicare audeat?

57. Præstabat igitur dicere *artem aut scientiam*, quam deinde per habitum aptissime definire doct. Vir poterat, egregia illa definitione sua, quam adhibuit §. 26. cap. 4. Introductæ suæ, dicendo:

58. Logica seu ars cogitandi est habitus cogitationes nostras recte dirigendi & determinandi ad veritatis consecutionem in rebus maxime intelligibilibus &c. Cætera bene se habent.

CAPUT III.

De Veterum Philosophandi modo eorumque Sectis.

I.

UT modus Philosophandi veterum tam verus quam falsus, manifestius nobis appa-

appareat, seriem temporum & periodos spectabimus, quibus vel in bonam vel in malam partem insignis ejus mutatio accidit.

2. Prima tempora si spectemus, quibus primum incepisse videtur philosophandi studium inter homines; censeri possunt ea fuisse, quibus veritatem ac veram scientiam cœperunt quærere & ex parte comprehendere.

3. Ac proinde si omnes homines natura scire desiderent, debuerunt inde ab initio pariter esse affecti.

4. Unde non aliud philosophandi, quam generis humani videri posset initium fuisse, atque ita omnes à natura essemus Philosophi.

5. At mea quidem sententia longe aliter de Philosophiæ studio est sentiendum, neq̄ tam alte ducenda origo ejus.

6. Si quidem dubium est, an omnes

omnes homines ut oportet, natura scire desiderent.

7. Et an ut videri volunt, ament & comprehendant veritatem, quam nos amare & comprehendere docet Philosophia.

8. Non enim omnis scientia, non omnis veritas est Philosophiæ propria.

9. Sed ea tantum, quæ rerum in se ipsis spectatarum secundum verum intellectum est.

10. Adeoque una tantum est, quemadmodum verus intellectus unicus est.

11. Habent enim artes ac disciplinæ omnes veritatem ac scientiam aliquam, quam tamen distingvere debemus à Philosophica.

12. Sed ad periodos accedamus, quibus vel in bonam vel in malam partem mutatus est verus Philosophandi modus.

13. *Prima Periodus* est eorum, qui

B

pri-

primum apud Barbaros, postea Græcos Sapientes vocabantur, qui tamen non tam Philosophi quam cordati tantum viri fuere, ut *Anacharsis*, qui de Scytharum & Græcorum legibus scripsit ad vitæ informationem & frugalitatem,

14. *Bias* qui ad duo millia versuum qua ratione quis felix esse possit:

15. *Periander* qui ad duo millia monita: *Cleobolus* carmina & obscuras sententias ad tria millia scripsere ut de iis, qui theogonias quemadmodum *Epimenides* præ aliis fecit, scripsere taceam.

16. Et hætenus quidem prima veterum Sapientia partim mythica seu fabulosa, partim civilis fuit.

17. Hi de Logica, quantum literis proditum est, ita non cogitabant ab initio uti nos, sive spectetur ut scientia rationis, sive ut ars differendi, ut postea spectata fuit.

18. Non poterant de ea cogitare ut

ut de prima rationis scientia, quia res humanas tractabant, quæ fluxæ & mutabiles, atque ideo incerta sunt natura sua, quoniam voluntas vel affectus intervenit.

19. Unde etiam firmum & immobile non requirebatur in iis veri & falsi iudicium, ut in scientiis requirimus, quarum veritas instar ipsarum rerum determinata est.

20. Hos secuta est *Secunda Periodus*, quæ eorum est, qui sepositis Reipublicæ negotiis cœperunt naturam rei contemplari.

21. Atque hi non Sophi, verum Philosophi, studiosi & amatores Sapientiæ vocabantur.

22. Hi non contenti prima veterum Philosophandi ratione, aliam quærebant multo subtiliorem.

23. Hic antecessores fuere imprimis *Thales Milesius*, hinc *Pythagoras*, & mox etiam *Xenophanes Colophonius*,

23. Hi sunt trium Principum se-
ctarum, à quibus omnes aliæ pro-
fluxerunt, *Jonica, Italica & Eleatica*
conditores, quanquam ab initio
non videatur hoc divortium inter
eos extitisse.

24. *Thaleris* æqualis & amicus fu-
it *Phercydes Sirius*. Utrique addi-
ctus fuit *Pythagoras*, qui ut divina
humanis misceret, Græcis myste-
riis initiatus, ad Sacerdotes & A-
stronomos in Ægyptum, ad Chal-
dæos & Magos in Asiam fuit pro-
fectus.

25. Quorum sapientia imbutus,
quod patria ejus tyrannide oppri-
meretur in Italiam venit, leges Ita-
lis dedit & Schola instituta disci-
pulos suos in Mathematica, quæ
ipsis pro Logica erat, ad ingenii
exercitationem instituebat.

26. Primis annis silentium im-
perabat auditoribus, quibus inter-
rogatis αὐτὸς ἔφα ipse dixit respon-
disse

disse sufficiebat postea tamen su-
um cuique permittebat iudicium, ut
eorum, quæ audiverant, rationes
apud se inquirerent.

27. *Xenophanem* quod attinet, hic
propius ad *Thaletem*, quam *Pytha-
goram* accedens, vitæ civilis & di-
gnitatis contemptor fuit, & ut ali-
quanto solutiore animo Philoso-
phari posset regnum fratri concessit,
solus secessit, & vitam in mon-
tibus duxit.

28. Hujus & *Heracliti* Philosophi-
am quod attinet, quemadmodum
ipsi Physici erant, cum cæteri ex
parte etiam Theologi essent, vi-
dentur Deo & animæ corpoream
naturam tribuisse.

29. Neque à corporeo sensu, qui in-
certus & mutabilis est, ob materiæ
conditionem, intellectum, qui
immutabilis atque ideo certus est,
eo, quo oportet modo distinxisse.

30. Unde factum est, ut bene

constituere non potuerint, veri & falsi, boni & mali iudicium.

31. Sine quo tamen nihil unquam firmum & stabile in Philosophia esse potest.

32. At verò *Pherecydes* & cum eo *Thales* & *Pythagoras*, præ omnibus autem, qui hos sequutus est, *Anaxagoras*, aliquanto melius Dei & animæ naturam à natura corporis distinguentes, rectius intellectum à sensu distinguere & cuiusque iudicium tribuere suum potuerunt.

33. Quo constituto non adeo difficile est boni & mali, in vita & moribus iudicium.

34. Sic fuit Secunda Periodus Veterum in Philosophando, atque hi videntur mihi vadam tentasse & partim penetrasse, partim tamen impigisse.

35. Restat Tertia Periodus, ubi multo plura consideranda veniunt, quoniam hæc docentium, disputan-

tantium, & sectas facientium, fuit.

36. Et licet hæc in prima & secunda jam habuerit initium & fundamentum quaecumque suum.

37. Quia tamen simplicitas adhuc durabat, neque omnia ad usum in communi vitâ referebantur, melior Philosophandi facies deprehenditur.

38. At vero postquam Rhetorica & Dialectica magis ac magis excolerentur, verior & simplex forma Philosophandi, quæ in Secunda Periodo obtinebat, cum Philosophi remotam à communi sensu & nudam veritatem quærent, sic paulatim immutata est.

39. Ut Periodus Tertia sequeretur, contentiosa, garrula, sophistica, quia non tam rebus quam verbis & captionibus studebat.

40. Antecessores in hac Periodo fuere præ aliis Gorgias & Protagoras,

ras, non tam Philosophi, quam Rhetores & Sophistæ tantum.

41. Hos Cicero dicit, *primos dicendi magistros fuisse, qui docere se proficiebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior dicendo fieri superior posset.*

42. Nec aliter se in Philosophia gerebant, inutilia, paradoxa, absurda contra communem sensum & verum intellectum defendendo, ac in publicis congressibus, ubi intelligi non possent, de iis disputando.

43. Protagoram quod attinet, is Democriti sapientia & fama ad Philosophiam invitatus, ea ex parte imbutus quidem, at Zenonis Dialectica & ingenio suo, quod leve & vagum erat, abusus fuit.

44. Idem, ut Laërtius refert primus orationum certamina spectavit, & sophisma suggestit iis, qui contentione delectabantur. Et ommissa

missa re de nomine differuit ac superficiale & leve illud contentionis genus introduxit, docuitque ad quaestiones argumenta aptare.

45. Hæc prima novæ formæ initia erant quoad tertiam Periodum quam Rhetores & Sophistæ dedere.

46. Emendata tamen deinde non nihil, perversa hæc Philosophandi ratio, primo à parte Rhetorum & Sophistarum ab *Isocrate*, qui cum confusam dicendi rationem à *Gorgia* & *Protagora* Sophistis accepisset, primus subtilitate differendi & naturæ obscuritate relicta, ad orationes civiles se contulit, cujus illum esse fructum advertit, ut in eo versati qui sunt, utilia deliberent & agant.

47. Horum alii in forensibus causis excellebant, alii in publicis negotiis & administratione Reipublicæ, alii res à Barbaris &

Græcis gestas in literas referabant.

48. Verum hæc una tantum emendatio erat, qua saltem Rhetores facti sunt boni Oratores, cum paulatim desinerent esse Philosophi & Sophistæ.

49. Altera emendatio, qua debuissent esse boni Philosophi, *Socratem* habuit autorem, unde *Philosophiæ Parens* est dictus.

50. Hic in *Philosophia* quidem *Anaxagoram* & *Archelaum* *Physicos* audivit, qui non verbis, sed rebus, non persuasioni & captioni, sed veritati erant intenti.

51. Atq; hinc satis magnum in *Socrate* videtur fuisse veritatis studium; Sed *Gorgiæ* tamen & *Protagoræ* partim, partim *Empedoclis* & *Zenonis* disciplina, hic ipse *Socrates*, qui tantus videbatur *Philosophus* etiam *Rhetor* & *Sophista* factus est.

52. Atque seposita naturæ contem-

templatione, primus cœpit de vitæ ratione differere.

53. Hoc tamen cum discrimine, quod cum alii, in conventibus poscerent quæstionem, de qua quisq; audire vellet, & vel soli dicerent, vel plures inter se contenderent.

54. Hic, adeo modestè, tum publice, tum privatim inter familiares differebat, ut cum cæteri Philosophi multa, Sophistæ videri vellent omnia scire, ipse cunctis persuadere conaretur, se nihil scire, præter hoc unum quod nihil sciret.

55. Sic aliorum temeritatem & confidentiam non nihil temperare volens, id effecit, ut error cum errore permutatus, ex uno duplex fieret.

56. Quatenus ab eo tempore Philosophi partim dubitabant nimium, partim nimium credebant, multa temerè affirmando, quæ nondū clara habebant & perspicua.

57. In hac itaqve tertia periodo, causa mali, quod ad Philosophos attinet, ad *Socratem* referenda erit.

58. Quatenus Dialectica & Oratoria sua, miscendo opiniones ac dogmata, quæ parum convenirent, incertam & malè coherentem formam Philosophiæ dedit, quod nullam certam formam habens, in mille potuit sectas & factiones scindi & adhuc scinditur quotidiè.

59. Qui Socratem præ aliis secuti sunt, & novam sectam non condidere, *Æschines* & *Xenophon* fuerunt, non tam Philosophi quam Oratores.

60. Alii Socratis sectatores, qui adhuc pro Philosophis habiti sunt, novam omnes sectam condiderunt.

61. Ac primo quidem Dialectici ac Sophistæ occurrunt, qui non tam rebus, quam captioni, subtilitati

tati & verbis intenti, mox iterum Oratores facti sunt.

62. Inter hos agmen ducit *Euclides Megarensis*, ad quem post obitum Socratis, Plato atq; alii auditores concesserunt.

63. Hic adeò fidelis & sincerus sectator Socratis extitit, atqve ita promovit inchoatas ab aliis Dialecticas contentiones, quarum captione & subtilitate non parum Philosophia erat corrupta, ut qui ipsam secuti sunt *Ἐπεισικῶν*, Contentiosi & Dialectici dicerentur.

64. Quod postea peculiaris sectæ fuit nomen, petitum ab arte, qua se jactabant, & modo quo tractabant Philosophiam.

65. Qui porro post *Stilponem* & *Menedemum*, secuti sunt, aliquanto magis Philosophi iterum fuere.

66. Ut Cynici *Antisthenem*, Cyrenaici *Aristippum*, veteres Aca-

demici sive Platonici Platonem sunt secuti.

67. Hinc Stoici à Cynicis, Epicurei à Cyrenaicis, Peripatetici ab Academicis sive Platoniceis, non nihil deslexerunt, Zenone, Epicuro, & Aristotele antecessoribus.

68. Sed quia necdum satis bene constitutum erat, veri & falsi iudicium, alii iterum contenderunt, nihil esse certi.

69. Atque hi, Pyrrhonii, Sceptici, & novi Academici fuere, certam disciplinæ formam non admittentes.

70. A quibus non multum distare Eclecticis putamus, qui postea secuti sunt.

71. Sed ut de Dogmaticis aliquid dicamus, ac primò quidem de Cynicis, hi, duritiam, austeritatem, atque impudentiam, quo eos ducebat genius eorum sequuti,

72. Cyrenaici vero molliem, volu-

voluptatem & elegantiam professi, vitæ instituto & moribus, cæteri autem, quod ita singulares non essent doctrina potissimum diversi erant.

73. Quandoquidem Cynici sua duritie, Cyrenaici sua mollietate doctrinam contemnentes, contendebant virtutem solum in opere consistere, non verbis, non disciplina indigere & hanc solam veram & non fucam Philosophiam esse.

74. Quo videntur imitari voluisse Veterum sapientiã, quæ quantum literis proditum est, etiam in opere versabatur.

75. Hinc Stoici cum Cynicis, Epicurei cum Cyrenaicis si contenduntur, tum inter se, tum ab aliis diversi fuere.

76. Epicurus enim contentus erat Naturali ac Morali Philosophia, amabat autem in utrâque *Jonicam* & *Eleaticam* simplicitatem, atque hinc

hinc omnem ferè aliam disciplinam atque doctrinam contemnebat, putans dispari hac mixturâ corruptam esse Philosophiam.

77. Logicam verò, quia videbat ea se carere non posse, quoad veri & falsi iudicium, Canonica titulo tractabat, paucis regulis comprehensam.

78. Hic primò veritatem sensui, deinde intellectui tribuebat, supponens *nihil quicquam in intellectu esse, quod prius non fuerit in sensu.*

79. Sicque putabat, de omnibus rebus, secundum communes notiones nos debere iudicare, unde evidentiam in sensu, veritatem in intellectu videbantur habere.

80. Hanc intellectus veritatem veteres *anticipationem* vocabant.

81. Sed hæc Epicuri Philosophandi ratio ad communem sensum accommodata, licet minus contentiosa, non tamen vera & certa

certa fuit, quia nimium sensibus & corpori tribuens, recte non constituit veri & falsi iudicium, ut in animo & intellectu est,

82. Zeno & Stoici imprimis non aliam, quam Epicurus, de veri & falsi iudicio opinionem habent, veritatem pariter in communi sensu secundum evidentiam, in intellectu vero secundum anticipationem, quæ petita à sensu erat, supponendo solum, & non ostendendo, cur, & quâ ratione sit, aut non sit, ut sæpe non est.

83. Interim Dialecticam atque Rhetoricam pariter à Philosophia non removebant, imitati veteres Sophistas, & qui eos sequuti erant Dialecticos & Contentiosos.

84. Putabant enim utramque posse, imo debere pro una arte haberi, instar pugni & palmae ut loquebantur, quæ una manus sunt, contracta tur, scilicet & explicata.

85. Cumque hoc pacto neque Stoici veram Logicam haberent, quoad veri & falsi iudicium, verum ejus loco Dialectica uterentur, quæ tantum in argutiis & vocibus posita erat,

86. Non tam novarum rerum quam verborum, dicti & facti inventores esse potuerunt.

87. Idcirco eorum Philosophia, non poterat esse vera, verum multiplici nomine falsa & corrupta.

88. Dialectica enim non rerum, ut vera Logica, sed notionum & nominum inventrix est.

89. *Plato*, quem veteres Academici sequuti sunt; artes, disciplinas, & alias scientias, non contempsit, verum *Pythagoram* sequutus, putavit eas excolendas & in studio Philosophiæ tractandas esse.

90. Atque sic ipse quoque dispari hac mixtura Philosophiam non nihil corruptit.

91. Et

91. Et primum quidem quoad res ipsas & doctrinam, utpote cum Physica Theologiam, Mathematicam, & Politicam nimis arctè miscens.

92. Deinde quoad sermonem, ut qui Socratica differendi libertate scripsit, adeoque tam simplex, planus & apertus non est, quam quidem esse deberet.

93. Adhibuisse tamen in remedium erroris Dialecticam videtur, non quatenus solum ars differendi est; verum ut est ars intelligendi, quam nos etiam rationis scientiam vel Rationalem Philosophiam appellare possumus.

94. Hæc enim sola docet nos veri & falsi iudicium formando, opinionem à scientia, suppositionem à veritate, speciem denique à rebus ipsis distingvere.

95. Atque hac ratione Platonis Philosophandi ratio minus, quam Zeno-

Zenonis & Stoicorum; magis tamen, quam Epicuri contentiosa fuit, interim obscura, confusa, difficilis, & in plerisque incerta.

96. Primum quidem quia veri & falsi iudicium, quod supponit in intellectu obscurum atque etiam incertum videtur, quia non ostendit, quo pacto vel à natura insit, vel studio & labore comparetur.

97. Nec, quantum quidem nobis constat, Naturalem atque Moralem Philosophiam, ita fundatam nobis dedit in Rationali, neque ex ea tali pacto deductam, ut totum unum opus atque inventum rationis sit.

98. Ex adverso autem, opiniones trium principum sectarum non coherentes, quia elegantes & probabiles videbantur, quantum potuit in unum conflare, conatus est.

99. Quasi omnis optimarum rerum cognitio atque exercitatio Philosophi

losophi sit, atque adeo omnes artes ac disciplinae, ad plenam perfectamque ejus formam pertineant.

100. Aristotelem quod attinet & Veteres Peripateticos, hi non aliam ab initio, quam Plato & Veteres Academici Philosophandi modum habuere, atque eatenus una utriusque laus, unus & communis error est.

101. Magis tamen aliquanto laborasse videtur, ut certa dogmata & disciplinae formam haberet, in omni Philosophiae parte.

102. Verum certitudinem non ab intellectu cum Platone, verum à sensu cum Zenone, Epicuro, Stoicis, & Epicuræis derivabat, & cognitionem veritatis adhuc magis, quam Plato ad usum vitæ referebat: res omnes relate ad nos secundum sensum spectabat, hoc unum agens, ut tam ad vitæ usum, quam

quàm ad communem sensum cognitio esset accommodata.

103. At vero Plato, atq̄ alii ante ipsum antiqui Philosophi, veritatem quærebant, quod remota à communi sensu, ipsa sibi pretium, primò autem & per se utilis ad vitam non esset.

104. Modum tractandi si spectes, is neq̄ Veterum modestiam & simplicitatem, neq̄ Platonis moderationem & gravitatem sapit.

105. Dialecticam, quæ Veterum sophistica erat, summo studio perfecit, atq̄ in formam artis redegit, duas illi partes tribuens, unam *Dialecticam* nomine insignitam, quæ probabiliter differendi, cui agnata Rhetorica est, alteram, quæ sciendi videtur instrumentum esse, eiq̄ nomen *Analytica* dedit.

106. Omnem scientiam atq̄ demonstrationem pendere putabat, à præcognitis, quæ anticipatio-

nes

nes non secundum intellectum primariò, sed secundum sensum sunt, quibus Aristoteles suum consilium secutus intelligentiæ nomen dedit.

107. Etenim ea hoc pacto præcognita, partim vera, partim falsa, & quoad nos modò certa, modò incerta sunt, ut discerni non possint, & talis quoq̄ est intelligentia eorum, quam supponit sensu & experientia haberi.

108. Peperit tamen hoc genus Philosophiæ firmitatem in persuasionem, in opinione certitudinem, in externa specie facilitatem exhibens.

109. Est autem in quibusdam, praxin præsertim Aristotelis si spectes, Sophisticum, contentiosum, & dictatorium, populare tamen, externa specie moderatum & modestum, cui facilè contradici potest, quia quisque, ut vult, non

de

de rebus ipsis, quarum una & simplex est notio, verum circa res fingit & refingit eas ex ingenio suo, in quo finem & exitum non reperias.

110. Et quia hic extitit Dux & Autor sequentium Philosophorū, Scholasticorum maximè, facile animadverti potest, non meliore via & successu eos in Philosophando incessisse, quàm ii, quorum errores, hæctenus in Philosophando sumus persequuti, adeo ut supervacaneum sit, omnes & singulos hinc producendo examinare, maxime quum videam satis superque horum Philosophandi rationem esse recensitam à Clar. atque Doct. D. Thomasio in sua Introductione in Philosophiam Aulicam.

111. Quod si jam quis contendat, quanam causa fuerit, seu potius impedimentum, quo minus rectam possent veteres & qui eos sequuti sunt,

sunt, insistere Philosophandi viam, cum supra §. 1. Proleg. dixerimus, nos pari rationis vi esse donatos? ei, ut puto, responsum ibidem fuit: ut autem plenius quæstioni satisfiat, sequentia perpendantur.

112. Primò, quod hominum, major pars, non tam de recto rationis usu in contemplatione veritatis, quam de usu vitæ & rebus agendis videntur solliciti fuisse, ut communiter adhuc sunt.

113. Et quia vitæ usus rerumque agendarum necessitas, accurati examinis moram non ferunt, multa supponere, multa credere, multa ut manifesta satis admittere nos cogunt, quæ tamen manifesta non sunt.

114. Secundò, quod plerique, quia usus etiam vitæ sic fert, primò de vita & moribus, secundo de natura, & tertio demum de ratione, cogitationem instituant.

C

115. Cum

115. Cum tamen ad contemplationem veritatis, quæ scientiam parit, ordo per omnia debet esse contrarius, contraria certitudo, quæ communiter ab aliis primo in sensu, hinc in intellectu consistere putatur, Et si quando in intellectu primo videatur, opinio saltem, conjectura & persuasio habetur.

116. Contraria debet esse veritas, id est, non spectanda est solum relatè ad nos, sed absolutè & in se.

117. Tertio, in recto rationis usu, ut hæctenus nihil supponendum, aut notum & præcognitum est, sed tanquã præjudicia seponenda, utpote quæ nos à verò facile avertunt; eoque ab initio atque ordine probanda omnia.

118. Illa enim eo modo quo oportet, si summa certitudo, si ordo, si accurata rerum veritas spectetur, nota & manifesta non sunt.

119. Hac via, nec ulla alia præcipitan-

pitantiam & anticipationem in iudicando cavere possumus, quæ ideoque prima regula in recto rationis usu est, in veritatis contemplatione.

120. Hac denique via, primas & simplicissimas veritates, à quibus aliæ pendent, in tuto collocamus, regulam veri & falsi invenimus, simplices & primitivas notiones, quoad summa rerum genera, in lucem ponimus, veritatem in intellectu, fallaciam in sensu apprehendimus.

121. Quarto, præcipua erroris apud veteres Philosophos causa fuit, quod eorum intellectus maxime accommodavit se ad sensum, & ab eo notiones accipiebat, putans unumquodque ita se habere absolute & in se, ut relate ad nos & nostro considerandi modo se habet.

122. Atque hinc Philosophiam,

ad vulgarem popularemque sensum tantum accommodatam tradebant, quæ non vera sed falsa, aut prorsus nulla erat.

CONSECTARIA.

1. Ex hac recensita Veterum Philosophandi ratione, Sole clarior patet, quomodo ex paucorum hominum confidentia, & reliquorum socordia, incerta scientiarum quædam mancipatio sit orta;

2. Simulque quomodo Christianis & Europæis plerisque ingenuis, durissimum servitutis jugum sensim sine sensu, Scholasticorum philosophorum auspiciis fuerit impositum

3. Et licet concedamus, non hæc solum ætate, quæ præ omnibus aliis, & humanitatis, & prudentiæ, & experientiæ, & solidioris etiam scientiæ feracissima,

4. Sed avorum etiam memoria, & in

& in ipsis quoque barbariei ac densissimæ ignorantiæ seculis, non paucas generosas mentes excitas fuisse, quæ tam durum servitutis jugum excutere, Philosophandi libertatem asserere, atque tam fædo Augiæ stabulo repurgando manus admoveere conatæ sunt.

5. Quid autem in opere tam necessario, toties atque tam diu desiderato profectum fuerit, quasque vias vel in repurganda, vel in restauranda à primis fundamentis philosophia viri magni sint ingressi, nostrum non est latius hoc loco exponere.

6. Experientia docet, quantum opere in tam clara hujus seculi luce, prætextu libertatis Philosophandi, quæ fere in effrenam licentiam degenerat cœcutire, neque suis sed alienis oculis uti magno suo periculo mortales pergant.

7. Arbitrantes ad Philosophandi li-

di libertatem, quæ aliud nihil est quam libertas judicandi secundum rationem rectam, necesse esse, esse Eclecticum, per omnes sectas vagando, qui futurus liber Philosophus est.

8. Cum tamen hanc puto esse maximam servitutem.

9. Potest procul dubio, veritas esse in uno, potest ab uno occupata esse, saltem in aliquibus.

10. Neque tum amplius liberum est quidquam aliud amplecti, nec necesse est quærere aliud.

11. Nam dum veritas unica est atque simplicissima, scientia certè multiplex esse non poterit, & quod si quis cum, qui veritatis scientia potitus est, sequatur, non poterit non sectarius esse veritatis, adeoque Eclectica illa, quam hodie orbi literato obtrudere quidam satagunt, nullius erit usus.

12. Et quæro à Clar. Viro, num
con-

consultum ducat, ut, quis ex suis discipulis, suam Philosophandi rationem secundum Introductionem in Philosophiam Aulicam, quam procul dubio pro vera & certissima habet, sequatur, an non?

13. Si prius, num vitio vertendum putet, quod ejus fiant sectarii? non puto, alias enim suspectam suam opinionem redderet procul dubio.

14. Sed inqvies, saltem Cartesius non est sequendus, ut qui ratiocinandi arte minime fuerit instructus, à præjudiciis præterea nimium & parum sibi caverit; nimius etiam ac aliquatenus fastuosus veterum Philosophorum contemptor videatur.

15. Sed quam hæc injuriosè de eo sint pronunciata, facile scripta Cartesii vel à limine salutantibus patet.

16. Neque putandum, Virum judicio naturali & ingenio maximè

pollentem, artem Logicæ non tenuisse, cum inter Philosophiæ partes præprimis Logicæ operam se navasse, fateatur Differ. de Methodo pag. 11.

17. Sed dato, eum vulgari arte illa ratiocinandi non satis fuisse instructum; quid hoc methodo suæ veritatis in scientiis investigandæ derogabat?

18. Ipse enim celeberrimus Cartesius hoc jam probe animadverterat, Logicam illam, quæ in Scholis passim doceretur ad suum institutum, hoc est, ad talem investigandæ veritatis Methodum, minus esse idoneam.

19. Et quod syllogismorum illæ formæ, aliæque ferè omnia ejusdem præcepta, non tam profint ad ea investiganda, quæ ignoramus, quod tamen ejus studium erat, quam ad ea quæ jam scimus aliis exponenda.

20. De

20. Denique longe potiori jure de ejus Methodo, quam vulgo omnes de sua Logica vel Dialectica, quæ Viro Clar. proculdubio ars ratiocinandi est, asseverare possumus, quod nimirum illa valeat ad quaslibet difficultates resolvendas, ad omnium quæ in Philosophia disputantur inveniendam veritatem, ad acquirendum habitum non errandi.

21. Quid enim est aliud, eam vocare artem bene ratione utendi, aut dirigendi mentem in cognitione rerum quam polliceri, habitos ejus usu errores caveri, & veritatem attingi posse, idque in objecto circa quod versatur, quod nemo non consentit esse omne ens.

22. Et quæcumque ars aut Logica ad cavendos errores, atque sic non errandum, sed veritatem assequendam, non valet, merito suo nauci habetur, quod de vulgari

C 5

Lo.

Logica atq; prudentiis ratiocinandi facile dixerō.

23. De Methodo autem Cartesii si contrarium asseram, non gloriosius quam verius dixerō, quod ubi rerum testimonia adsint, non est opus verbis adstruere.

24. Cum enim tot ac tam illustres veritates, tam brevi tempore ejus ope eruta atq; demonstrata, tot dubitationes discussa, tot quaestiones per multa secula jactata ac vexata, tam facile expedita sint,

25. In quibus vulgata & Logica & Philosophia per bis mille & plures annos frustra sudavit: stabit, inconcussa assertio nostra, stabit & tropæum, quod eam gloriam immortalē Methodo Cartesianæ vindicat.

26. Imo si maxime quædam eorum, vel etiam omnia convelli posse contingat, non tamen ea causa laus auctori eripietur, modo con-

stet et

stet lapsus istos non nisi neglectu, vel derivatione à præscriptione Methodi admissos;

27. Ea autem servata, nullum errorem admissum, vel admissum, iri certissimè constat.

28. Arithmeticus, si alicubi lapsus in additione, subtractione, divisione &c. numerorum fuerit, nihilominus verè affirmare poteris artem eam valere ad rectè numerandum, verasq; summas & residua inveniendā.

29. Lapsus enim si qui sunt admissi, non ex regulis Logisticis, sed culpa artificis, à regulis suis declinantis processerunt.

30. Sed neque nimis fastuosus veterum Philosophorum contemptor extitit. In elegantis solum, ædificii sui, quippe à dissentientibus adeo architectis fabricati, destructionem moliebatur.

31. Suas enim opiniones, quas

ex Veterum Philosophorum scriptis hauserat, quia deprehendit, in utramque de iis posse disputari, ædibus vetustate fatiscentibus, aut infirmo fundamento superstructis assimilatis: verba Cartesii hæc sunt:

32. Sed quod ad eas opiniones attinet, quas ego ipse in eum usque diem fueram amplexus, nihil melius facere me posse arbitrabar, quam si omnes simul & semel è mente mea delerem, ut deinde vel alias meliores, vel certè easdem, NB. sed postquam maturæ rationis examen subiissent, admitterem.

33. Credebamque, inquit, hoc pacto longè melius me ad vitam regendam posse informari, quam si veteris ædificii fundamenta retinerem, iisque tantum principiis inniterer; quibus olim juvenilis ætas mea, nullo unquam adhibito examine an veritati congruerent, credulitatem suam addixerat.

34. Sed

34. Sed possemus hoc ipsum ulterius quoque deducendo ad oculum demonstrare, nisi metuerem, ne patientia lectoris nimis abuti existimarer, maxime cum id ipsum summa cum laude præstitum sit à Clariss. Dno Raejo.

CAPUT IV.

De Subjecto veræ Logicæ.

1.

Rectè Logica, tanquam Cogitationum nostrarum directrix, quam in iis formandis sequeremur, & cujus ope, percepta ac judicata aliis impertiremus est inventa.

2. Illa inquam Logica, quam nos Cartesianam à primo ejus inventore dicimus quæ est ars ratione rectè utendi.

C 7

3. Ut

3. Ut autem quis hanc artem penitus intelligat, atque ratione sua ea rectius uti valeat; ante omnia considerabit, quis sit ipse qui ratione recte uti vult.

4. Non solum enim per se consideratu dignissimum est, utpote ad illud NOSCE TE-IPSUM pertinens, quidnam ex anima & corpore unum totum faciat, quod appellamus Hominem;

5. Verum etiam quia eo ignorato, Vir Logicus, unde pendeat ingeniorum diversitas, & qua methodo in acquirenda rerum cognitione gubernanda sint, vix cognoscere poterit.

6. Tanto autem diligentius hoc subjectum investigandum nobis est, quanto minus ipsis etiam Philosophis consideratum hactenus fuit aut perspectum.

7. Est ergo proculdubio is, qui ratione recte uti vult *Homo* & non *Bestia*,

8. Sed

8. Sed Homo quid? de eo altius nobis est inquirendum, ut eo magis in ejus naturam penetremus.

9. Principio notandum, plurima vocabula ad usum vitæ potius, quam ad contemplationem veritatis esse accommodata.

10. At Philosophus nomen à natura rei propria desumptum in veri contemplatione considerat.

11. Sic vocabulum Homo rei quam denotat magis Ethicè, quam Logicè competit, hoc enim nomine in Vita officii sui admonetur, siquidem ab humo dicitur, ut humilitati seu modestiæ studeat.

12. Sic plurimi nesciunt quid Homo denotet, quando pravalogvendi consuetudine dicitur, *hominem sepelire*; & quando dicimus de homine, quod animam amiserit, perversus animi nostri conceptus se prodit.

13. De-

13. Deinde licet Homo uno nomine appelletur, diversæ tamen partes in eo vulgo intelliguntur, anima nimirum & corpus.

14. Unde addiscitur, non esse nimix cujusdam unitatis conceptu sic totum Hominem cogitandum, ut partium in eo conjunctarum insignem adeoq̄ longè maximam discrepantiam negligere, & pro duplici & duùm generum natura, simplicem vel unius generis essentiam animo apprehendere videamur.

15. Vulgo enim dum de *uno Homine* loquimur, id vix alia mente accipimus, ac si de una arbore, de uno eq̄vo foret sermo.

16. At vero multo aliter se res habet; Namq̄ materialis & immaterialis naturæ diversitas ejusmodi unitatem in Homine neutiquam admittit.

17. Talis est humanæ essentix
uni-

unitas, qualem partium componentium diversitas patitur.

18. Verum enim vero, quia ei qui hanc compositionem vult indagare, Mentis & Corporis humani natura debet esse cognita, in ea autem, plurimi hallucinantur, ac proinde nec se ipsos verè cognoscere valent, neq̄ve cogitando aut sentiendo sciunt quidnam agant, de hac distinctius nobis in præsentia agendum est, in quantum ad Logicæ nostræ pleniorē intelligentiam facit.

CONSECTARIA.

1. Quæ Doctissimus Vir Cap. III. suæ Introductionis, de Definitione hominis, & differentia ejus à bestiis, nec non quæ de Mentis natura & ejus operationibus tractat, nos inferius videbimus.

2. Duo hîc tantum breviter notabo, primò, quod Hominem nimis

mis unum consideret, tanquam rem simplicem, & unius tantum generis, cum tamen manifestissime compositus sit, ex duplici rerum diversissimarum genere, adeo ut in tota rerum natura inveniri non possint duæ magis ab invicem remotæ, substantiæ, & quæ minorem inter se habeant convenientiam, quam ex quibus homo est compositus.

3. Sed quia non videtur operam dedisse, ut claras & distinctas Substantiæ corporeæ aut spiritualis notiones formaret,

4. Evenit, ut collectionis huius, quæ Cartesius quam optimè realem distinctionem Mentis à Corpore probabat, quod nimirum unius conceptus in altero non involvatur, firmitatem non animadvertet.

5. Enimvero, quoniam Mens & Corpus talia sunt, ut notio unius, nullo

nullo modo comprehendatur in notione alterius, quemadmodum notio extensionis non est comprehensa in notione cogitationis, neque illa in notione extensionis, impossibile est, ea convenire uni soli & eidem subjecto.

6. Hoc enim idem foret, ac si quis diceret unum idemque subjectum habere duas diversas naturas, quod sine contradictione de subjecto simplici & non composito dici nequit.

7. Et quotiescunque duo similia attributa, quorum utrumque ita distincte concipi potest sine alio, reperiuntur, in aliquo subjecto, signum est evidentissimum, subjectum illud esse compositum.

8. Nam inde clarissime patet, unum non esse modum alterius, sed esse attributum alicujus rei, quæ sine eo potest existere.

9. Sola igitur, quæ hic superesse
po-

potest, difficultas est, ut sciamus an cogitatio & extensio, sint duo attributa essentialia, quæ constituent essentialiam aliquarum substantiarum, quod Doctissimus Vir negare videtur.

10. Nam si hoc ita se habet, necessario sequetur, quod, quemadmodum hæc duo attributa maxime sunt diversa, duæ istæ substantiæ, quas constituunt, non possint non esse similiter diversa.

11. Id autem non erit difficile probatu, si animadvertas ad naturam modorum & accidentium pertinere, quod non possint concipi sine primo subjecto ad quod pertinent, uti nec proprietates sine essentialia ex qua necessario emanant.

12. Et quod essentialia optimè possint concipi non conceptis modis & proprietatibus, quæ ab ea dependent;

13. Adeo ut nota sit infallibilis, duo

duo attributa non esse tantum essentialia, sed etiam constituere essentialiam substantiæ cui attribuuntur, quando talia sunt ut possint concipi non conceptis aliis, non vero alia sine ipsis.

14. Quantum jam ad cogitationem & extensionem attinet, illæ sunt duo attributa, quorum unum admodum facile sine alio potest concipi, & quæ nullum aliud præsupponunt ad quod pertinent.

15. Concludimus igitur, cogitationem & extensionem non tantum esse duo attributa essentialia, verum etiam constituere essentialiam rei cui attribuuntur.

16. Et multò magis incompatibilia esse & contraria, quam frigidum & calidum, quæ inveniri possunt successive eodem in subjecto;

17. Cum absolutè impossibile sit, ut duo attributa essentialia, qualia sunt cogitatio & extensio, unquam
in

in eodem subjecto inveniuntur, idque nec eodem tempore nec successivè.

18. Quæ si bene à Doctissimo Viro intellecta fuissent, nunquam in tam manifestos errores de homine incidisset.

19. Neque Hominem tam obscura & imperfecta definitione, definivisset, ut diceret, *Hominem esse animal rationale.*

20. Nam licet de eo tanquam de re scitu maxime necessaria, altius Philosophari aggressus sit, in eam nihilominus scyllam impigit, in quam ii, de quibus communiter scribit quot vel neglectè vel erroneè hæc de re scripserint.

21. Quid enim melius sapiat, ejus traditio ex definitione jam videbimus.

22. Communiter in eo omnes conveniunt Philosophi, Definitionem, quæ hac sola de causa adhibetur,

tur, ut id quod obscurum est declaratur, non solum æque clarum, sed omnino clariorem esse debere illa re, quæ definitur, ut nos suo loco fusius ostendemus.

23. Quod si autem vulgarem hanc Definitionem propius inspicias, deprehendes in ea genus, nimirum *animal*, nimis obscurum esse.

24. Examina enim quid homo, item quid animal, manifestum evadet, clarius te intelligere quid homo sit, quam quid animal. Jam autem nulla toleratur definitio, quæ obscurior est definito.

25. Verum & differentiam ibi positam, nimirum *rationale*, non minus esse ambiguam.

26. Nam vel significat id quod cognitionis particeps est, atque ita in genere nempe animali, continebitur, (huic enim cognitionem tribu-

buunt illius definitionis autores) quod est absonum.

27. Vel denotat cognitionem dianoëticam, quæ plerorumquæ videtur esse sententia; atque sic ab imperfectiori homo definiretur, quod iterum vitiosum esse, nullus diffitebitur.

28. Vel denique designat, simplicem mentis apprehensionem & cognitionem noëticam, quæ perfectior est mentis actio; sed tum vix explicare valebunt, quantum hæc differat ab ea perceptione, quam animantibus mutis adjudicant.

29. Quod si ulterius hanc definitionem examines, quomodo nimirum se habeat, respectu rei definitæ, an satis evolvat rei naturam, an genus & differentiam rectè assignet, denique an sit adæquata, deprehendes, nulli harum conditionum eadem satisfieri.

30. Non primæ, quia homo compositus

positus est ex duplici rerum diversissimarum genere, atque hæc admiranda & notatu dignissima compositio debuit in definitione hominis exprimi, siquidem natura ejus fuerit explicanda.

31. Exprimatur autem in hac definitione: Homo est res ex mente finita & corpore organico composita.

32. Ubi nota, genus hominis propinquius, quam res composita est, inveniri non posse.

33. Adhæc in vulgari definitione non modo non exprimitur ista tam notabilis compositio, verum etiam ex adverso homo consideratur ut res simplex & unius tantum generis.

34. *Animal* enim ponitur sub corpore, quod spiritui opponitur in divisione substantiæ.

35. Et quidem homo ponitur sub ignobiliore rerum genere, corpore

pore scilicet, cum tolerabilius erratum fuisset, si ad genus magis nobile, scilicet spiritum, relatus fuisset, quemadmodum aliàs a potiori consuevit fieri denominatio.

36. Neque secundæ conditioni respondet decantata illa hominis definitio. Generis enim officium est exprimere convenientiam, quam res habet cum *maximè cognatis*, nam ideo vocatur *proximum*.

37. Differentiæ verò munus est indicare, quomodo res differat non à quibuslibet, sed à *maximè cognatis*.

38. Atqui in definitione ista hominis indicatur solum, quomodo conveniat cum bestiis, & quomodo ab iis differat, quasi homo & bestia essent res quam *maximè affines*. Cum tamen homo ratione mentis intelligentis atque immortalis magis convenit cum Angelis.

39. Quod si objicias, quod non
Ange.

Angeli, sed bestia corporeis organis homini simillimæ apud nos conspiciantur, eoque harum in definitione habendam esse rationem.

40. Resp. Hoc esse novum vitium, quod superioribus acceditur, quia, cum humanæ cogitationes versari potius deberent circa res intelligentia præditas, utpote corporeis longè nobiliores, ad quas etiam propter similitudinem per se mens nostra magis fertur, quod & ipsa naturæ sit intelligentis.

41. Ipsæ circa indolem & varia genera corporum volitare magis amant, & adeo se homines rebus corporeis & visibilibus immergant, ut credant se totum id, quod sunt, similiore esse talibus rebus, quam aliis, quæ sensus fugiunt & sola mente pervidentur, quo capitali errore imaginem & similitudinem Dei, ad quam creati sunt, *maximè obliterant*.

tam certa est de sui existentia, ut quamvis dubitet de aliis rebus omnibus, de hâc tamen, eo ipso quo dubitat, dubitare desinat.

5. Intelligimus autem per Mentem humanam, principium illud internum omnium nostrarum cogitationum, nostrorum appetituum, & nostrarum voluntatum, cuius ope producimus omnes functiones nostras, quæ cogitationem aliquam includunt, & in quo tantquam in primo suo subiecto cogitationes omnes continentur.

6. Non ero hîc prolixior in explicanda natura hujus principii, sitne illud corpus, an substantia immaterialis, an vero modus tantum corporis, quemadmodum id quidam crediderunt esse posse, inferius enim id faciendi offeretur occasio; duo tantum hîc considerari volo.

7. *Primum* est, Principium hoc esse

esse debere substantiam, omnes namque in eo conveniunt, substantiam nihil aliud esse, quam primum subiectum quarundam proprietatum aut accidentium.

8. Oportet ergo illud etiam quod in nobis cogitandi facultatem possidet, & primum est subiectum, in quo omnes nostræ cogitationes particulatim recipiuntur, ex substantiarum esse numero.

9. *Secundum* quod considerari volo, est, nos illam substantiam, quæ cogitat; sive idem cum extensa, quam corpus appellamus; sive ab ea diversa sit; citius cognoscere, magisque certos esse de ejus existentia & essentia, quam de corpore & substantia extensa.

10. Quæ veritas adeo clara est, ut mirer, à Doctiss. Authore Introductionis in Philos. Aul. in controversiam vocari eam potuisse.

11. Enimvero de corpore & substantia, tanquam rebus sensibilibus facile dubitare possumus, quia sæpe nos sensus nostri fallunt.

12. Jure ergo diffidimus veritati rerum, quas non nisi eorum ope discimus.

13. Nec obstat objectio, ab eis nunquam nos decipi, quando objectum, medium, & organum bene fuerint disposita.

14. Nam Resp. id quod nos redere videtur certos de existentia rerum sensibilibus, est, quod, cum ipsarum idearum menti nostræ sese offerant, sæpius invititis nobis ad id non attendentibus, nosmet abripi sentiamus, ad credendum eas procedere ab objectis aliquibus externis, quæ sensus feriunt.

15. Jam verò experimur in somno, & phreneticorum deliriis, necesse non esse, ut objectum aliquod simile, aut diversum ab eo
quod

quod sentimus, nostros sensus tangat, ad excitandas in nobis easdem cogitationes.

16. Interim tamen dum ita dubito de rebus omnibus, ego qui dubito, ego qui cogito, sum utique.

17. Quamobrem jure concludimus, hanc propositionem, *Cogito, ergo sum,* primam esse conclusionem certam, quæ se offert unicuique eorum, qui cogitationes suas ordine promovent, & quæ existentiam rei alicujus ipsis detegit:

18. Secundo animam meam, id est, substantiam eam, quæ in me cogitat, facilius cognosci, quam corpus; quoniam vel maximè hyperbolicæ dubitationes efficere nequeunt, ut de ejus existentia dubitem; & infinitas proprietates cogitationis meæ invenio, antequam vel somniare possim de proprietatibus corporis indagandis.

19. Tertio, quod idearum cogitationis,
D 5

onis, & extensionis sint plane diversa, quia concipere possum ideam cogitationis, quamvis negem substantiam aliquam extensam esse.

20. Concludo denique, hanc ideam cogitationis per sensus mihi non advenisse, qui nobis nihil aliud unquam repræsentant, nisi quod extensum est.

CONSECTARIA.

1. Ex dictis attento lectori clarissime patet, quò jure Renatus des Cartes in suo veritatis indagandæ itinere, omnia rejecerit, tanquam dubia, imo hinc ne sensibus quidem fidem adhibuerit.

2. Placuit enim ipsi, dum solidam sapientiam meditaretur, & de rerum indubitata veritate invenienda laboraret, omnes opiniones veteres etsi probabiles, ut falsas tamen

tamen esse ad tempus abdicandas.

3. Imo etiam de rebus sensibilibus dubitandum aliquamdiu non malè censuit, quoniam sensuum veritates, infirmò & fallaci nituntur judicio.

4. Enim verò quia à somno vigiliam distingvere haud poterat, & pari modò res in utroq; statu, nobis objiciantur, quò de veritate rerum, quas sensus exhibet, constabit?

5. Patet etiam, ipsum eò tempore jure de corpore proprio dubitare potuisse, utpote quod non per se, sed sensuum ope solum nobis innotescit, neq; enim de ejus existentia mens intrinsecè sibi conscia esse, utut Doct. Vir asseveret, potest, quia sæpe contingit, ut putemus nos sentire, cum tamen reverà nihil sentiamus.

6. Patet etiam, quam nullâ specie opponatur, quasi eadem fictione,

ne, quæ Cartesius fingebat, se non habere corpus, possit etiam fingi, quod non cogitet.

7. Nam reverâ fingat quod vult, & quantum vult, nunquam tamen fingere poterit, quod eò ipsò, quò fingit, non fingat, & sic non cogitet, atque adeo non sit, neque dubitationem poterit negare esse cogitationem, quasi qui dubitet, certo sibi conscius non sit.

8. Nam si dubitans conscius non erit suæ dubitationis, neque dubitare dicendus est.

9. Patet etiam, objectionem, quæ ajunt corporis nostri notitiam priorem, aut saltem æque claram & evidentem esse, quam mentis nostræ, nullò fundamentò niti.

10. Omnes enim qui ita judicant, manifeste produnt, se nunquam legitimò modò ac ordine philosophatos fuisse, nec unquam

fatis

fatis accuratè mentem à corpore distinxisse.

11. Et cum certius esse putarent, se ipsos existere, quam quicquam aliud, non animadvertenterunt, per se ipsos, mentes solas hòc locò fuisse intelligendas:

12. Sed contra potius intellexerunt sola sua corpora, quæ oculis videbant, & manibus palpabant, quibusque vim sentiendi perperam tribuebant; Et hoc est, quod ipsos à mentis natura intelligenda avocavit.

13. Patet etiam hanc propositionem, *ego cogito ergo sum*, omnium esse primam & certissimam, nec præjudicio ullo laborare aliquid supponendo, ut adversarii existimant.

14. Præjudicium enim est opinio per judicium nostrum à nobis, vel sine fatis sufficiente, vel sine ullo examine admissa, adeo ut enun-

ciatio aliqua sine attentione profertur, quæ ideo vera esse creditur, quia talis antea fuit iudicata.

15. Sed hoc pronunciatum, *Cogito, ergo sum* cum expenditur, præiudicium minimè appellari debet, propterea quod animo tamen evidens appareat, ut ab eo credendo sibi temperare nequeat, cum forte de eo tum cogitare primum incipiat, ac proinde mentem præiudicio aliquo imbutam nondum habeat.

16. Neque etiam hæc veritas, *Cogito, ergo sum*, ex illo generali, *Qui cogitat, est*, per ratiocinationem est deducta.

17. Errant enim qui existimant, enunciationum particularium cognitionem semper ex universalibus, secundum Syllogismorum Dialecticæ ordinem esse deducendam.

18. Qui enim hoc supponunt, satis

fatis produnt, se ignorare quomodo veritas indaganda sit.

19. Constat enim inter omnes Philosophos, ad eam indagandam initium semper à particularibus notionibus fieri debere, ut postea ad universale accedatur.

20. Ita si puer in Geometria institutus est, hoc principium generale, *Si ab equalibus equalia demas, quæ remanent erunt equalia, Totum singulis suis partibus est majus*, non capiet nisi particularibus exemplis illustretur.

21. Sed obtendis: Existentiæ nostræ ex quavis alia actione æquæ potest colligi, quam ex cogitatione nostrâ; cum lumine naturali notum sit, *Quicquid agit, esse*.

22. Ad quam objectionem cum Philosopho respondemus, falsum esse ex quavis alia actione nostrâ præter cogitationem, ejusque modos varios, eandem existentie nostræ

stræ certitudinem perinde potuisse colligi:

23. Quia de nulla nostra actione omnino certi sumus, certitudine nimirum Metaphysica, præterquam de sola cogitatione.

24. Non enim inferre licet exempli causa, *ego manus, oculos, pedes habeo, aut ego palpo, video, ambulo, ergo sum*, nisi quatenus ambulandi & videndi conscientia cogitatio est, de qua sola hæc illatio est certa, non de motu corporis.

25. Nam si dico, *ego video, vel ego ambulo, ergo sum*; Et hoc intelligam de visione aut ambulatione, quæ corpore peragitur, conclusio non est absolutè certa, quia, ut sæpe fit in somniis, possem putare me videre, vel ambulare, quamvis oculos non aperiâ, nec loco movear, quamvis etiam nullum corpus habeam.

26. Sed si intelligam de ipso sensu,

sensu, sive conscientia videndi aut ambulandi, quia tunc ad mentem refertur, quæ sola sentit, sive cogitat se videre vel ambulare, est plane certa.

27. Atque adeo ex hoc, quod putem me ambulare, optimè infero existentiam Mentis, quæ hoc putat, non autem corporis, quod ambulat.

28. Idem esto de cæteris actionibus iudicium.

29. Sed arguit Doct. Vir, non hoc, *Cogito ergo sum*; verum illud, *Impossibile est, idem simul esse & non esse*, primum esse principium.

30. Verum Respondeo: Imò hoc, *Cogito, ergo sum*, sive, *ego cogitans sum*, altero illo prius, notius & simplicius esse.

31. Simplex enim enunciatio prior est composita, affirmans negante, pura modali.

32. Axioma illud, *Cogito, ergo sum*

sum de semetipso pronunciat unusquisque philosophus, quatenus cogitat & mentem habet.

33. Atque vi mentis suæ existentia, unicuique notissima præ cæteris aliis rebus est.

34. Porro prius utique est verbum *sum*, de prima & certa loquens persona, quam est de tertio aliquo, ut deus, individuo vago, prius de te hoc nomine cogitasti, quam de homine in genere; prius de hoc ente singulari, quod offerebatur, intellectui, quam de ente generali atque universo.

35. Præterea universale illud axioma, *Impossibile est, idem simul esse & non esse*, per se nullius rei existentiam probat, sed potius præsupponit, *aliquid esse*, quod probandum erat in Philosophia prima.

36. Certè præsupponit divisionem ejus quod cogitari potest, in ens & non ens, indeque natum

axio-

axioma: *Quodlibet est, aut non est.*

37. Sed hoc axioma *Ego cogitans sum*, demonstrat existentiam aliqujus rei, uti demonstrandum erat aliquod subiectum in initio Philosophiæ, de quo philosophandum esset.

38. Et nihil præsupponit, cum ab eo, qui reliqua omnia in dubium revocavit ac seposuit, pronuncietur.

39. Et sane hi termini, *ego, cogitatio, sum*, longe notiores sunt, quam voces, *impossibile, idem, simul*. quæ etiam ambiguae sunt, cum illæ sint distinctæ, hæ relativæ, illæ absolutæ.

40. Denique *ego cogitans*, sive, mens mea cogitans subiectum, axiomatica clara ac distincta cognitione prius intelligitur, quam altera; at conceptus entis de quo loquitur axioma, *Impossibile est, idem simul esse & non esse*, primus est cognitione

tione

tione tantum confusa & obscura, Sed satis huic difficultati de primo cognito factum esse puto.

41. Unica adhuc reprehensio amolienda nobis restat, quæ eorum est, qui statuunt, Philosophum nostrum in Platoniorum castra transiisse, eo quod rem cogitantem opponat corpori, quasi homo sit saltem mens.

42. Sed vana hæc est accusatio, quippe in sexta meditatione, in qua egit de distinctione mentis à corpore, simul etiam firmissimis rationibus probavit, illam huic esse substantialiter unitam, & tantum non confusam & commixtam.

43. Et quemadmodum, qui brachium hominis diceret esse substantiam, à reliquo ejus corpore distinctam, is non ideo negaret, illud idem ad hominis integrituram pertinere, multo minus oc-

casu.

casionem dare suspicandi, non posse illud per se subsistere:

44. Ita non putari debet, Philosophum nimiam distinctionem, probasse inter corpus & mentem, ostendendo hanc absque illo esse posse; nec etiam confusionem, aut commixtionem ullam induxisse, probando mentem corpori unitam esse substantialiter;

45. Quia unio illa substantialis non impedit, quo minus utriusque natura sit distincta, & quo minus clarus & distinctus solius mentis, tanquam rei in se completæ, habeatur conceptus; & vice versa etiam corporis.

46. *Quamvis enim habeamus corpus, quod nobis valde arte conjunctum est, quia tamen ex una parte claram & distinctam habeo ideam mei ipsius, quatenus sum res cogitans, non extensa; & ex alia parte rursus distinctam ideam corporis, quatenus est res extensa*

non

non cogitans, certum est me, hoc est, mentem à corpore meo revera esse distinctum, & absque illo posse existere.

47. Sed regerat aliquis; Quæ ratione demonstratur, Corpus non posse cogitare? Resp. Hæc ratione: Omne id quod potest cogitare est mens, sive vocatur mens; sed cum mens & corpus realiter distinguantur, nullum corpus est mens; neque ulla attributa essentialia habet communia, quare nullum corpus cogitare potest.

CAPUT VI. De Natura Mentis humanæ.

1.

Non jam de quæstione *an sit*, de qua mens certissima est, sed de quæstione *quid sit*, vul-

vulgarem sequentes considerandi modum, sive quæ sit natura & essentia mentis nostræ, de cujus existentia adeo certi sumus, sollicitos adhuc nos esse decet.

2. Quanti autem sit Mentis humanæ naturam nosse, ex eo liquet, quod illâ cognitâ, facilius postea apprehendatur natura Angeli, natura etiam Dei, quantum humanæ sunt infirmitas.

3. Ut autem ritè Mentis natura à nobis investigetur, posthabenda est ad tempus corporis consideratio, neque de labendum ad relationem aut unionem mentis cum corpore.

4. Sed nos unicè nosmetipsos detinebimus in perpendenda natura Mentis in se ipsa considerata.

5. *Natura* Mentis definitione, quam optime explicatur, quam varii variam, & alii quidem negativam,

tivam, alii affirmativam posuere.

6. Manifestum autem est, definitiones negantes, cum potius quid res non sit, quàm quid sit exponant, rejiciendas esse, quoties haberi affirmata possunt, aut saltem his esse postponendas.

7. Qua de causa Mentem non describimus, quod sit res immaterialis, incorporea, invisibilis &c.

8. Affirmatè Mens describitur à multis per attributa communia & respectiva, veluti cum dicitur spiritus &c. actus corporis organici, principium &c.

9. Cujusmodi definitiones, quoniam non quid Mens in se sit, sed tantum similitudinem ejus cum aliis rebus, & relationem ad illas exponunt, merito posthabentur, iis, quæ positivam, propriam, & absolutam Mentis essentiam declarant.

10. Sunt verò attributa Mentis pro-

propria & absoluta, perceptio, affirmatio, negatio, voluntas, cogitatio, dubitatio, intellectus, judicium &c.

11. Quæ an, & quomodo distinguantur, vel à mente, vel inter se, jam non disquiri.

12. Et quia hæc omnia in definitione poni non debent, Lex enim definitionis est, ut brevis sit, ideo sumendum est attributum ex omnibus præcipuum & Menti intimum, quod in reliquis omnibus includitur, & in quo hæc omnia, quasi radicantur & fundantur.

13. Quod si autem cuncta Mentis attributa attentè perlustremus, primum ex iis & præcipuum inveniemus *Cogitationem*, sive vim illam & principium internum cogitandi, quod nunquam feriat, semper operationi alicui intentum.

14. Mens enim si vult cogitat, si non vult cogitat, si amat cogitat,

E

tat,

tat, si odit cogitat, somniando cogitat, vigilando cogitat, sentiendo cogitat, imaginando cogitat &c. atque ita in qualibet ejus functione cogitatio involvitur.

15. At non viceversa, si cogitat, etiam amat, si cogitat, etiam affirmat, negat, dubitat &c.

16. Definitur ergo Mens optimè, quod sit *res cogitans*.

17. Utque ad humanam Mentem, quæ à divina atque angelicâ distingvenda est, restringatur definitio, addantur: *finita, corpore organico mutuo quasifædere conjuncta*.

18. Ex tali explicatione levine negotio colliguntur reliqua, quæ de Anima quæri solent.

19. Quando enim res cogitans est, non extensa erit utique, nec dividi poterit, nec dissolvi, nec tangere, vel tangi,

20. Nec ab ulla re corporea produci, conservari, vel destrui;

21. Nec

21. Nec denique alio quocumque modo corporis instar affici, moveri, aut figurari.

22. Adeo ut omnes illæ rerum materialium affectiones, quas Physicorum pars communis generaliter explicat, à natura animæ rationalis prorsus alienæ sint.

CONSECTARIA.

1. Certè non satis mirari possum, quod, cum inter quaestiones Philosophicas nulla fere sit, quam Philosophus noster non ea dexterritate, quæ nemo ante ipsum, explicaverit; nulla etiam perspicuitate majore tradita ab eo habeatur, quam hæc, quæ respicit naturam mentis humanæ; tantum nihilominus contradicendi & innovandiacacoëthes mortales invaserit, ut de iis litem movere non verentur.

2. Sed non aliundè id accidit,

E 2

quam

quam quod maximè sint occupati in consideranda relatione quæ inter Mentem, & Corpus, cui juncta est, intercedit.

3. Adeoque non aliter ab erroribus circa hanc materiam, liberare se poterunt, quam si posthabita ad tempus consideratione corporis, seipfos detineant in perpendenda natura mentis in se considerata, neque ad unionem ejus cum corpore transeant. Nam qualiscunque sit ea unio, nihil tamen menti aut addit aut demit.

4. Dubitare enim an corpus habeamus, imò omnia corpora per rerum abdicationem, è medio tollere possumus, nunquam tamen de Mente ambigere licet quod sit, quam diu dubitamus sive cogitamus.

5. Per claram enim & distinctam intellectus operationem deprehendimus, nos substantias esse, & qui-

quidem ab aliis rebus distinctas.

6. Nullum enim majus distinctionis inter duas res argumentum reperiri potest, quam quod in utramque partem nos convertentes, nihil planè in una deprehendimus, quod ab altera non sit distinctum.

7. Nihilominus id à Clar. Viro non animadvertitur, ut qui putat, conceptum Cogitationis non minus, quam Corporis involvere extensionem, adeoque corporis & Mentis conceptum quam maximè confundit.

8. Unde tandem plures manarunt errores;

9. Quod nimirum Mens sit materialis.

10. Quod Mens citra reflexionem ad corpus concipi nequeat.

11. Quod essentia Mentis non consistat in Cogitatione.

12. Quod actu non cogitet in-

infantibus & profunde dormientibus, &

13. Quod Anima natura sua non sit immortalis, ut aliorum innumerorum recensione supersedeam, de cogitatione, imaginatione, perceptione &c.

14. Ut autem hos errores removeamus, atque primum, quod conceptus Cogitationis involvat extensionem; videndum nobis erit, quid sit Cogitatio, ut tandem clarius, quid Philosophus voluerit, cum mentis naturam in sola cogitatione consistere affirmavit, & quæ rationes ipsum ad id impulerint, perspiciamus.

15. Sciendum ergo, omnem substantiam creatam, seu corpus seu spiritus fuerit, in eo conceptu & natura convenire, quod sit res ita, per se subsistens, ut solo Dei concursu egeat ad existendum.

16. Et hæc substantia per se subsistens,

fistens, Menti humanæ neutiquam denegatur à Cartesio, nec ab ullo deneganda est.

17. Ideoquæ qui integram essentiam, sive naturam Mentis humanæ vult describere, uti ex se est, & existet inter res alias, eam quoque teneatur describere à genere, ut collocet eam inter res creatas subsistentes, & ostendat, quid cum aliis rebus subsistentibus, etiam commune habeat.

18. Atque Mentem humanam dicet esse *rem* sive *ens*, sive substantiam.

19. Sed cum Mens per illud genus sive naturam cum aliis substantiis communem, nempe quod sit *ens*, seu *substantia*, sive *subjectum* multarum accidentium, non primum innotescit, quoniam per se, nos non afficit, quod sit res per se existens;

20. Sed per attributum aliquod,

quod in illa observamus, cognoscitur.

21. Quoniam lumine naturali novimus, nihili nulla esse attributa, nec proprietates, nec qualitates,

22. Unde etiam ex attributo aliquo, quod advertimus, concludimus firmiter rem aliquam adesse non tantum, sed præterea scimus quoque, qualis naturæ res illa sit, vel cogitans, vel extensa.

23. Cum autem Cartesio propositum esset non adeo Mentis naturam, quam cum aliis communem habet, inquirere & exponere,

24. Sed illius naturam & essentiam propriam intime pernoscere, & in quantum ab aliis rebus, præsertim corporeis distinguitur, explicare,

25. Hinc non quæsit nec expressit illud, quod omnibus substantiis commune est, nempe quod sit

res, quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum,

26. Sed quæsit attributum aliquod Menti humanæ proprium, & in ea præcipuum, quod & essentiam ejus constituat, & simul ab omnibus aliis rebus corporeis eandem distingvat, & quod omnia alia attributa, quæ in mente occurrunt, referri possint,

27. Illud vero attributum est cogitatio, ut supra ostendimus.

28. Sed audiamus hoc ipsum Philosophum latius deducentem: P.P. §. 52. 53. 54.

29. Possunt, inquit, substantia corporea, & mens, sive substantia cogitans creata, sub hoc communi conceptu intelligi; quod sint res, quæ solo concursu Dei egent ad existendum.

30. Verum tamen non potest substantia primum animadverti ex hoc solo, quod sit res existens;

quia hoc solum per se nos non afficit; sed facillè ipsam agnoscimus ex quolibet ejus attributo, per communem illam notionem, quod nihili nulla sint attributa, nullave proprietates, aut qualitates.

31. Ex hoc enim, quod attributum adesse percipiamus, concludimus aliquam rem existentem, sive substantiam, cui illud tribui possit, necessario etiam adesse.

32. Et quidem ex quolibet attributo substantia cognoscitur: sed una tantum est cujusque substantiæ præcipua proprietas, quæ ipsius naturam essentiamque constituit, & ad quam aliæ omnes referuntur.

33. Nempe extensio in longum, latum, & profundum substantiæ corporeæ naturam constituit; & cogitatio constituit naturam substantiæ cogitantis.

34. Nam omne aliud quod tribui

bui potest corpori, extensionem præsupponit, estque tantum modus quidam rei extensæ; & omnia, quæ in mente reperimus, sunt tantum diversi modi cogitandi.

35. Sic, exempli causâ, figura non nisi in re extensâ potest intelligi, nec motus nisi in spatio extenso; nec imaginatio, vel sensus, vel voluntas, nisi in re cogitante.

36. Sed è contrario potest intelligi extensio sine figura vel motu; & cogitatio sine imaginatione, vel sensu; & ita de reliquis; ut cuilibet attendenti fit manifestum.

37. Atque ita facile possumus duas claras & distinctas habere, notiones, sive ideas, unam substantiæ cogitantis creatæ, aliam substantiæ corporeæ; si nempe attributa omnia cogitationis, ab attributis extensionis accurate distinguamus.

38. Et ad objectionem secundam

in Med. II. inquit: Certum est, cogitationem non posse esse sine re cogitante, nec omnino ullam rem sive illum accidens sine substantiâ, cui inest.

39. Cum autem substantiam non immediate per ipsam cognoscamus, sed per hoc tantum quod sit subiectum quorundam actuum, valde rationi consentaneum est, & usus jubet, ut illas substantias, quas agnoscimus esse subiectum plurae diversorum actuum, sive accidentium, diversis nominibus appellemus;

40. Atque ut postea, utrum illa diversa nomina res diversas vel unam & eandem significant, examinemus.

41. Sunt autem actus quidam, quos vocamus corporeos, ut magnitudo, figura, motus, & alia omnia quæ absque locali extensione cogitari non possunt:

42. Atque substantiam, cui illi insunt, vocamus Corpus.

43. Nec fingi potest alia esse substantia quæ sit subiectum figura, alia quæ sit subiectum motus localis, &c. quia omnes

omnes illi actus conveniunt sub unâ communi ratione extensionis.

44. Sunt denique alii actus, quos vocamus Cogitativos, ut intelligere, velle, imaginari, sentire, &c. qui omnes sub ratione communi cogitationis, sive perceptionis, sive conscientie conveniunt:

45. Atque substantiam cui insunt, dicimus esse rem cogitantem, sive Mentem, sive alio quovis nomine, modo ne ipsam cum substantiâ corporeâ confundamus, quoniam actus cogitativi nullam cum actibus corporeis habent affinitatem, & cogitatio quæ est ipsarum communis ratio, toto genere differt ab extensione, quæ est ratio communis aliorum.

46. Ex his satis perspicuum est, Cogitationem non modo non involvere extensionem, verum etiam, quod Mens maximè concipi possit citra reflexionem ad corpus,

contra quam contendit Vir Clar.

47. Nam cum nihil plane includatur in conceptu Corporis, quod ad Mentem pertineat, nihil etiam in conceptu Mentis, quod ad corpus spectet, irrefragabiliter efficitur, hæc duo esse revera distincta; adeoque si una res sit materialis, altera ut immaterialis sit, necesse est. Quid enim hæc duæ ideæ commune habent?

48. Et quæso, quid ad earum discrimen requiritur amplius, quam ut una sine altera concipi queat, vel etiam alterutra sine comparte & socia existere apprehendatur?

49. Certè ita evidens est harum oppositio, ut facilius quis admitat, Hominem esse saxum, Circulum esse Triangulum, Codicem esse Domum, quam cogitationem consentire cum corpore, seu materialis naturæ esse participem.

50. Sed

50. Sed obtendat Doct. Vir., Cartesium, cum homo fuerit, veroque corpore constiterit, corpus habere se non potuisse inficiari, ejus enim erat conscius cogitando non minus, quam suæ Mentis.

51. Resp. Dato; sed an propterea Corpus cogitare, & à Mente indistinctum esse inferendum erit? Nihil minus. Uti præclare advertit Philosophus in sexta Meditatione, inqviens:

52. Et quamvis fortasse, (vel ut postea pro certo dicam) corpus habeam, quod mihi valdè arcte conjunctum est: Quia tamen ex una parte claram & distinctam Ideam habeo mei ipsius, quatenus sum tantum res cogitans non extensa; & ex alia parte, distinctam Ideam Corporis, quatenus est tantum res extensa non cogitans, certum est, me à corpore meo esse distinctum.

53. Sed majoris evidentiæ gratia, detur, quod Mens & Corpus, quæ

quæ omnibus suis modis dissentiunt, ita tamen secundum naturæ Autoris imperium concordent, ut ex mutatione in Mente facta, eodem tempore mutatio in corpore oriatur; & vice versa Corporis mutatio, in Animam mutationem inducat; adeo ut certi eorum modi simul ponantur & desinant.

54. Hæc certè compositionis unitas, Corporis & Animæ naturam non variabit, sed adhuc distincta manere intelligentur.

55. Sic licet quis Corpus habere se, negare non possit, ut vult Doct. Vir, non tamen inde sequitur, Extensionem & Cogitationem, quæ unum compositum efficiunt, ita inter se confundi, ut quicquid uni attribuitur, alteri quoque attributum affirmare necessum sit.

56. Sed quia nihil apud Virum exitium pervasero, licet millies hanc differentiam insinuem, ni
quo-

quoque ostendam, hanc idearum diversitatem, quam de Mente & corpore tanquam rebus diversissimis habeo, ad rerum discrimen, sufficere, satque esse, ut clarum & distinctum habeamus substantiæ Cogitantis conceptum, in quo nihil eorum, quæ ad substantiæ Corporeæ conceptum spectant, continentur, ut illam à substantia corporea distinctam esse pronuncie-
mus,

57. Dico, si ad rerum discrepantiam non sufficit, quod unam absque altera evidenter percipiamus, aliam distinctionis realis notam mihi proferat.

58. Sed fortè cum Peripateticis nobis obtrudet, illa realiter differre, quæ separatim à se invicem existere possunt. Sed tum urgebo, unde quis novit Rem unam ab alia sejunctam esse posse?

59. Non enim sufficit scire ita fieri,

eri, sed necessarium est, ut quod distinctionis signum est, innotescat.

60. Sed forte ad *sensus*, tanquam ad humanæ eruditionis magistros confugiet, quibus Rem unam sublata altera intuemur, tangimus, olfacimus &c.

61. At quis nescit, quam dubiæ fidei Sensus sint, quam sæpe decipiant, quodque longè minùs de iis certi simus, quæ illorum haurimus ope, quam quæ per Intellectum investigamus?

62. Pluribus enim modis contingit, ut eadem Res, sub variis Imaginibus nobis obversetur, ut in diversis locis cernatur, & produabus sæpè sumatur & appareat.

63. Quid de illis dicendum, qui manu abscissa, dolorem in digitis sentire se queruntur, & non raro dubitant, an verè sibi manus amputata sit.

64. Q^a.

64. Quare cum à sensibus non sit desumenda cognitionis nostræ certitudo, restat, ut ab Intellectu solo Res percipiantur, & aliud non sit, Rem unam absque altera sentire, quam unius rei ideam habere, atque percipere, istam ideam non esse eandem cum alterius Idea.

65. Hoc autem aliunde percipi non potest, quam ex eo, quod una citra alteram concipiatur;

66. Nec potest certo intelligi, nisi utriusque Rei Idea dicto modo evidens sit ac distincta; Quod realis distinctionis indicium, ad illud, quod assignavit Cartesius, ut sit certum, reduci facile potest, contra Virum Clar.

67. Constans igitur ac immotum manet, Mentem & Corpus à perceptione nostra realem sortiri distinctionem, & propter conceptus, quos de illis habemus, diversa existimari.

68. Quod

68. Quod præclare quondam ipse etiam Augustinus animadvertisse videtur in libro *de Spiritu & Anima*: cujus verba *ex cap. XXXII.* hic subjicere non dubitamus.

69. Removeat ergo à consideratione sua omnes notitias, quæ per corporis sensus extrinsecus capiuntur; quæ namque corporalia sunt, eorumque similitudines, sensus quodque, & imaginationes in memoriâ infixæ, cum recordando reminiscuntur, ad exteriorem hominem pertinent: quanquam istis quasi nuntiis anima exteriora percipiat.

70. Mens ergo cui nihil se ipsu præsentius est, interiori, non simulata, sed vera præsentia videat se in se; nihil enim tam novit mens, quam id quod sibi præsto est; nec magis menti quicquam præsto est, quam ipsa sibi.

71. Nam cognoscit se vivere, se meminisse, se intelligere, se velle, cogitare, scire, judicare; hæc omnia novit in se, nec imaginatur quasi extra se illa
aliquo

aliquo sensu corporis tetigerit, sicut corporalia quædam tanguntur; ex quorum cogitationibus nihil sibi affingat, ut tale aliquid se esse putet.

72. Quidquid ei de se remanet, hoc solum ipsa est. Nihil enim tam in mente est, quam ipsa mens, nec quicquam sic mentem cognoscit quemadmodum mens.

73. Cum enim querit mens, quid sit mens, profecto novit quod se ipsam querit, & novit quod ipsa sit mens quæ se ipsam querit. Neque enim aliunde se querit quam se ipsa. Cum ergo querentem se novit, se utique novit. Et omne quod novit, tota novit, atque ita totam se novit: Et si parte inventa non se totam querat; tamen quia se totam querit, tota sibi præsto est, nihil enim sibi se ipsa præsentius esse potest.

74. Quid illustrius adferri posse ad ostendendum, Mentem immaterialem esse, ac proinde à Corpore penitus differre?

75. De-

75. Demonstratis in superioribus Mentis existentia & Essentiâ, ejusq; à corpore distinctione; atq; ita claro distinctoqve utriusqve conceptu formato, quo percepimus esse revera substantias realiter à se mutuò distinctas: atqve cogitationem cum extensione in eodem subjecto reperiri nequaquam posse.

76. Sed quia non sufficit scire, in genere Mentem esse rem cogitantem, nisi præterea cognoscamus, quæ sit natura cogitationis, in eaque sola consistere ejus essentiam, opere pretium est eam paucis hîc sub incudem examinis subjicere, ut eo clarius appareat, nos non sine causa, ut in superioribus ita, hîc quoque à Viro Doct. dissentire.

77. Examinatis itaque omnibus actionibus & passionibus Mentis, consideratisq; iis, tum quæ omnibus sunt communia, tum quæ singulis

gulis sunt propria, definiiri posse videtur, naturam *cogitationis consistere in ea conscientia, testimonio, & sensu illo interiore, per quem Mens certior redditur omnium eorum, quæ facit aut patitur, & in genere omnium eorum, quæ immediatè accidunt in ipsa, eo ipso tempore, quando agit aut patitur.*

78. Dico immediatè, ut ostendam, testimonium illud, & sensum interiorem non differre ab actione & passione, easque esse ipsas, quæ Mentem reddunt certiozem ejus, quod in ipsa sit:

79. Et ne confundatur sensus ille interior cum actibus mentis reflexis, quibus ea quandoque fertur in ipsas suas cogitationes, qui in omnibus cogitationibus nostris non inveniunt locum, sed earum tantum speciem aliquam constituent.

80. Dixi præterea, eodem ipso tempore, quo agit aut patitur, ne quis

quis putet necesse esse, quando spiritus non amplius agit, hoc est, quando mutavit suas cogitationes, ut memoriam earum retineat & cognitionem.

81. Atque adeo *substantia cogitans nihil aliud est, quam res, quæ sibi conscia est omnium eorum quæ in ipsa fiunt, sive ipsa sit eorum causa in sese, sive alia in eam agant, idque eo precise tempore quo fiunt;*

82. Unde gravissimam hanc veritatem deducere possumus, *Quicquid in nobis fit, cujus nobis conscius non sumus, spiritum non esse qui id faciat;*

83. Et quicquid nec directe, nec indirecte dependet ab ejus cogitationibus, ab ipsa plane esse alienum.

84. Hinc etiam concludere possumus, contradictionem involvere, si quis dicat, Mentem non semper dum existit, cogitare:

85. Nam quoniam mens nihil aliud

aliud est, quam substantia quæ percipit, quicquid in ipsa contingit, sive agat, sive patiatur, debet id percipere; debet ergo semper aliquid percipere, & per consequens haud possibile est, eam non semper cogitare.

86. Sed hanc rem paulo magis declarem oportet, quo omnis difficultas, quam à novitate accipit tollatur, atque veritatem, in quibus à Viro Doct. dissentimus, à parte nostra stare demonstratur.

87. Dicimus ergo; Illi, qui paulo penitius rerum essentias inspexerunt, observarunt inter attributa essentialia, quæ ad unum idemque subiectum pertinent, semper esse unum aliquid, unde alia, tanquam à suo fonte flumina derivantur;

88. Sic videmus, omnes proprietates hominis fluere ab unione mentis & corporis, tanquam ab earum origine; & extensionem basin esse,

esse, atq; fundamentum omnium eorum, quæ clarè percipimus in corporibus.

89. Ad cognoscenda verò ista attributa, considerandum est, quodnam sit illud attributum inter omnia alicujus subjecti attributa, quod non præsupponit aliquid aliud, & cujus ratione omnia alia ipsi conveniunt.

90. Quod ubi inventum est, nullus dubitandi locus reliquus est, illud præ omnibus aliis fontis instar esse agnoscendum.

91. Hoc modo in natura corporis observavimus, extensionem primum tenere locum, quia quicquid figura præditum est, divisibile est & extensum, quicquid certam habet quantitatem, & locum replet est extensum.

92. Si enim corpus extensum non esset, non posset horum esse subjectum.

93. Ve-

93. Verum quicquid est extensum, non necessario movetur, non necessario habet certam figuram, talem situm, aut talem quantitatem;

94. Et quamvis necessario divisibile sit, & naturaliter impenetrabile, hæc tamen duæ proprietates non nisi ab extensione dependent, eamque sequuntur, quoniam ab illa derivantur, eamque præsupponunt.

95. Atque hoc confirmat id quod dicturi sumus de cogitatione respectu Mentis, nosque docet, eam esse differentiam essentialem, & radicem attributorum omnium:

96. Nam si sentio, si video, si imaginor, si intelligo, si memor, si volo, si nolo, cogitatio invenitur in omnibus hisce actionibus.

97. Verum si cogito, non necesse est, aliquam ex hisce actionibus

F 2

in

in particulari me producere, hoc est, me videre, sentire, imaginari &c.

98. Quo ostenditur, omnes hæc diversas facultates, tanquam totidem diversos ramos ex cogitatione, tanquam ex sua oriri stirpe, actionesque particulares ad instar esse florum aut fructuum.

99. Igitur in cogitatione sita est essentia mentis, quia omnes alia ejus facultates inde derivantur, & ut proprie loquamur, quia omnes ejus functiones non sunt nisi diversi cogitandi modi.

100. Quemadmodum enim infra demonstrabimus, omnes nostræ diversæ cogitationes reducuntur manifestè ad duos ramos, quorum unus est potentia, quam habemus, cognoscendi: alter potentia nos determinandi ad rem aliquam, quam præferimus ei quæ ipsi est contraria.

101. Sentire enim, imaginari, memorem esse, intelligere, &c. nonne est percipere, aut cognoscere? eodem modo velle, consentire, negare, judicare, desiderare, metuere, hæsitare &c. nonne sequuntur potentiam quam habemus nos determinandi?

102. Hinc patet soli D. Cartes deberi, quod naturam mentis notam nobis fecerit: quamvis enim ante ipsum plurimi magni Philosophi, nobis aliquo modo aperuerint, quæ Mentis esset essentia, certum tamen est dici non posse, eos totum rei fundamentum perfectè satis explicuisse nobis, ac aperuisse.

103. Sed veniamus ad propositionem nostram, mentem scilicet, semper debere actu cogitare, secus quam Vir Doctissimus contendit, quam credo neminem unquam ante Cartesium, proposuisse.

104. Et spero neminem fore, qui eam non verissimam iudicet, si præterquam quod diximus, consideret, quemadmodum nullum videmus corpus, quod non sit actu extensum, & quod non actu debeat habere aliquam figuram, nec tantum esse capax ad recipiendum eas, quas ipsi dare velimus;

105. Eodem modo naturam mentis non tantum in eo consistere, quod habeat facultatem cogitandi, sed etiam necesse esse ut tantisper, dum existat, semper aliquam cogitationem habeat, in qua sit occupata, quæ eam exerceat, quæque sit vitæ ejus quasi sustentaculum.

106. Consideretur *secundo*, quod quicquid existit, debeat esse actu aliquid, & non tantum potentia:

107. Nam quicquid non est nisi in potentia, nihil est.

108. Hoc cum ita sit, quo pacto concipi poterit res, quæ cogitat, nisi

nisi supponas eam habere aliquam cogitationem?

109. Dices, *sufficere Mentem habere potentiam cogitandi, quamvis nullam ejus edat actionem.*

110. Verum Resp. animadvertisne, corpus nihil fore, si actu non esset extensum, sed tantum extensionis capax? Utique.

111. Eodem modo comparatum est cum Mente, quæ cum essentialiter sit res cogitans, statim definiret esse, si vel ad momentum à cogitatione cessaret.

112. Et quemadmodum extensio corporis in particulari subsistere nequit, nisi aliqua figura sit limitatum; sic nec cogitatio mentis creatæ potest existere, nisi determinata per formam cogitationis aliqujus particularis fuerit.

113. Consideretur præterea, quæso, quod si substantia cogitans non producat aliquam cogitationem,

id propterea fore, aut quia illa non vult, aut quia non potest:

114. Si posterius, non habebit potentiam cogitandi, & per consequens non erit mens: Si prius, jam cogitat, quia velle & nolle sunt modi cogitandi; unde clarè sequitur, mentem non posse esse sine perpetua cogitatione.

115. Sed dicent sensuum patroni, pictorem aliquem habere posse facultatem pingendi, quamvis edere ejus actum nequeat ob defectum tabulæ aut colorum; oculumque non privari facultate videndi, quamvis ob noctem nihil possit percipere, deficiente lumine:

116. Eodem modo Mentem habere nullam posse cogitationem, non ob voluntatis aut potentiam, sed ob specierum aut idearum, quæ cogitationi ejus inserviunt, defectum.

117. Ve-

117. Verum Resp. magnam esse diversitatem inter illa, & mentem; quia pictor extra se operatur, & sensuum perceptio actionem objecti præsupponit, quod percipi nequit à videndi facultate, nisi capax sit ad agendum in illam?

118. Sed facultas cogitandi in omnibus suis functionibus non præsupponit existentiam objecti alicujus externi.

119. Et quamvis verum foret, mentem non habere posse ideam alicujus rei, quæ sit extra illam, nisi illa ipsi extrinsecus advenerit; minimum tamen idea sui ipsius, & propriæ suæ existentiam non posset ab ea abesse, & quoniam essentialiter cognoscit, non posset sine aliqua cogitatione reperiri.

120. Sed objiciat hinc iterum aliquis, mentem quidem posse non cogitare, quia id nollet, quo in ca-

F 5

su

su dicere haud possemus illam cogitare.

121. Resp. Eam voluntatem menti non posse accidere, quin ejus etiam esset conscia, & per consequens, quin cogitaret:

122. Obtendas, id verum non esse, nisi eo tempore simpliciter, quo voluntas se determinaret ad non cogitandum, & postea quam actus ille determinationis præterisset, mentem amplius non cogitaturam.

123. Resp. aut Mens mutabit voluntatem primo momento postquam erit determinata, aut eam non mutabit; si primum, conscia erit istius mutationis;

124. Quod si eam non mutat, prima cogitatio, per quam conscia est istius voluntatis, manebit, atque ita semper cogitabit:

125. Nam quemadmodum corpus semper eandem retinet figuram,

ram, dum nihil ipsi accidit, quod eam mutet, eodem modo & eadem cogitatio semper Menti præsens est, donec nova aliqua succedat.

126. Sed objicies ulterius, quod, si mens perpetuo cogitaret à primo usque momento, quo unita fuit corpori, meminisse nos oporteret aliquarum cogitationum, quas in utero materno habuimus.

127. Resp. Nos dubitare minime, quin singulis diebus mille & mille cogitationes habeamus, siue vigilantes, siue dormientes, quarum tamen nullam servamus memoriam.

128. Quapropter non sequitur, Mentem ideo à primo usque momento non cogitasse, quo creata, ac unita fuit corpori, quod nullarum cogitationum memor sit, quas habuit tum temporis:

129. Imo notari velim, Scholam etiam Aristotelicam per sua propria

pria principia agnoscere debere, Mentem semper cogitare; nam, nullus est ex ejus sectatoribus, qui mentem humanam in classem rerum viventium non referat, vitamque essentialiam non constituat, non in potentia agendi tantum, verum etiam in actione;

130. Unde manifeste sequitur, mentem, cum esse non possit sine Vita, nec vivere sine actione, nec agere sine conscientia, continuo debere cogitare, eamque tum desitutam, quando cogitare desinet.

131. Ex jam dictis non difficile erit demonstrare, mentem humanam esse immortalem, sive nunquam annihilandam, sive existere cessaturam.

132. Notari tamen velim, nos quando statuimus, Mentem esse immortalem, quaestionem de potentia Dei absoluta non respicere; An nimirum Deus absolute lo-

quen-

quando Mentem possit annihilare? Sed, an Mens natura sua immortalis sit, & ex Divino placito, corpore dissoluto superstes remansura sit substantia cogitans? an verò ipsa dissoluto corpore, cesset existere?

133. Mirum certe est, licet omnes homines desiderent esse immortales, inveniri tamen Viros, qui bellum apertum immortalitati suarum Mentium indicant. Eamque potius articulum fidei suæ faciunt, quam ratiocinationis suæ consequentiam.

134. Verum licet hæc veritas multos experta sit adversarios, habuit nihilominus suos etiam defensores & patronos.

135. Ex nullius tamen principis tam necessario ac manifeste illa sequitur, quam ex nostris, unde hæc conclusio tam commode, tam facile, ac tam evidenter potest elici,

F 7

ut

ut mirari satis nequeam, quo pacto exprobrari Cartesio potuerit, eam non fuisse ab ipso demonstratam.

136. Nam cum nihil aliud pretendere valeant, qui volunt animam suam esse mortalem, nisi quod ea esse, aut agere non possit sine corpore, Cartesius autem monstraverit eos nimis esse deceptos, dum ostendit rem cogitantem realiter à corpore esse distinctam, eamque propterea esse posse, sine illo.

137. Nonne ostendit satis, eam corpore non habere opus ad exercendas suas cogitationes, quoniam sine cogitationibus esse nequit?

138. Quantumvis enim valida ac arcta nobis appareat unio animæ cum corpore; quia tamen ex iis una eademque res fieri nequit, majori jure credimus, consideratis impedimentis, quæ quotidiè sentimus

mus functionibus nostri intellectus à corpore adferri, mortem libertati reddituram Mentem nostram, quam suspicari possumus, eam corpus in morte ipsa comitari.

139. Non quidem ignoro, aliquas operationes Mentis obnoxias esse bonæ aut malæ corporis constitutioni, etiam dum sunt unita; unde putant aliqui merito concludi posse, quando amplius unita non sunt, mentem ultra non agere, nec esse posse.

140. Verum hæc consequentia non magis valida est, quam si quis egregio alicui pictori, quem ex pacto obligatum esse videret ad præcise imitandum, quicquid alius ineptus pictor sive bene sive male in tabula pingendo exhiberet, toto tempore quo ambo simul essent, tribueret errores omnes, quos forte imitando illum bonus pictor

com-

committeret; aut si quis crederet, proprio eum Marte nihil egregium præstare posse, postquam essent separati; quia viderat ipsum ad aliquod tempus imitantem socii sui ignorantiam.

141. Eodem modo se res habet cum mente humana, leges unionis cum corpore (quemadmodum suo loco ostendemus) eam obligant ad imitandum quantum natura sua ipsi permittit, constitutionem corporis, cui juncta est, iis in cogitationibus quæ ab eo dependent.

142. Nos tamen propterea concludere non possumus, Mentem esse obnoxiam infirmitatibus corporis, aut esse amplius eam non debere, quando semel vinculum eorum ruptum fuerit.

143. Nam aliunde scimus perfectissime, duas esse substantias non tantum distinctas, sed omni-

no

no diversas, eoque unio ista non nisi in admirationem potentia & sapientia ejus, qui hasce res tam arcte univit, ut videantur esse unum idemque, ducere nos debet.

144. Hac demonstratione contentus essem, nisi integre statum questionis illustrare, & omnes scrupulos quos habere quis posset, tollere desiderarem, quod ut præstem, sequenti ratione progredior.

145. Scimus Deum esse ens perfectissimum, atque ideo immutabilem in suis voluntatibus, etsi nobis videantur naturæ mutationes, aliquid in ipso simile notare,

146. Nobisque ipse aliquando in Sacra Scriptura loquatur, ac si pœniteret, & voluntatem mutasset,

147. Id enim inde est, quia imbecillitati intellectus nostri se ac-

com-

commodat, qui finitus magis est, quam ut concipere possit omnia, quæ includantur in extensione decreti sui, modumque, quo mutat rerum naturam sine sui mutatione.

148. Per immutabilitatem istius decreti certi sumus naturaliter, eum, quæ semel creavit nunquam annihilaturum,

149. Et per hanc cognitionem, quam des Cartes de hac re habuit tantum profecit in suis principiis, constituitque Deum eadem actione, eandem quantitatem motus, & materiæ, quam primitus produxit, conservare;

150. *Ex hac unitate actionis, & ex hac immutabilitate nascitur vis, quam unaquæque res simplex & indivisa habet, se ipsam in eo statu conservandi, in quo est, nimirum quæ moventur, in motu, quæ quiescunt, in quiete, quæ separate sunt, in sua separatione, & quæ unita*

nita sunt, in sua unione, usque dum à fortioribus inde deturbantur.

151. Unde mox patet, mentem si Dei, qui solus necessario existit, & qui longè simplicior est quam reliquæ mentes, absolutam potentiam spectes, posse quidem ab eâ annihilari, quanquam, ex ipsius beneplacito non sit annihilanda;

152. Nihil enim videre possum, unde suspicari liceret, eum illam voluntatem habere ut annihiletur.

153. Sed si ad cæteras res creatas respiciamus, nulla occurrit, à qua Mens annihilari possit.

154. Palam enim est, in creatis nihil dari, quod in Mentem magis quam ipsum corpus agat & agere possit, & à quo plura patiatur, quam ab ipso Corpore, cui adeo arctè unita cernitur.

155. Sed hoc non habere vim annihilandi

nihilandi mentem, mens ipsa sibi conscia est.

156. Cum enim invitâ Mente, si absolute loquamur, nullas ipsi corpus inferre possit passiones, quantum minus totalem ruinam & interitum?

157. Deinde, docet naturalis cognitio, nullum corpus esse nisi divisibile; contra nullam mentem nisi indivisibilem:

158. Neque enim possumus ullius mentis mediam partem concipere, ut possumus cujuslibet quantumvis exigui corporis;

159. Adeo ut eorum naturæ non modo diversæ, sed etiam contrariæ hac ratione agnoscantur:

160. Unde consequens est, ut si corpus sit corruptibile, quæle revera est; Mens è contrario sit incorruptibilis sive immortalis.

161. Tertio, Constat corpus humanum, quatenus à reliquis differt
corpo-

corporibus, non nisi ex certâ membrorum configuratione, aliisque ejusmodi accidentibus constare, mentem vero non habere partes, sed puram esse substantiam:

162. Et si enim omnia ejus accidentia mutantur, ut quod alias res intelligat, alias velit, alias imaginetur & sentiat, &c. non idcirco ipsa Mens evadit alia.

163. Humanum autem corpus aliud sit ex hoc solo, quod figura quarundam ejus partium mutantur;

164. Ex quibus sequitur corpus quidem perfacile interire, mentem autem ex suâ naturâ esse immortalem.

165. Quarto, cum Mentis operationes sive cogitationes nobilissimæ & intimæ, à corpore non pendeant, nec eo indigeant, quales sunt pura intellectio, ratiocinatio, contemplatio ac amor rerum spiri-
tua-

tualium; sequitur, remoto corpore eas actiones non tollendas esse, neque desituras, adeoque nec mentem ipsam, cui insunt, & à quâ solâ efficiuntur, tollendam esse.

166. Quinto, Nullum corpus absolute perit; licet quoad modos suos mutetur; atque ita hoc corpus, quod antea fuit, esse desinat;

167. Manet tamen substantia & materia.

168. Si autem corpus, substantia illa ignobilis & minus perfecta, non annihilatur cum mens ab illo separatur: cur mens, substantia longè nobilior atque perfectior putaretur annihilari quando ab ea separatur corpus.

169. Non interire autem ullum omnino corpus & ex sensuum experientia de crassioribus corporibus; & ex ratione de subtilibus patet; ex iisdem igitur Mentis im-

immortalitas luculentissime demonstrabitur.

170. Nam Dei Justitia, Constantia, Sapientia, Sanctitas, Veracitas, Bonitas & Gloria, Mentis immortalitatem asserunt firmissimè.

171. Quod quâ ratione, & quantum efficacia fiat, solide & dilucide, ut solet, acutissimus Theologus & Philosophus D. Poiret in Cogitationibus suis Rationalibus exposuit & ostendit, quo cupidum hujus veritatis lectorem remittimus.

172. Atque jam concludimus contra Doct. Virum Mentem, cum res sit plane distincta à corpore, atque ens simplex, quod perire nequit nisi per annihilationem totalem, cujus nunquam in rerum natura vidimus exemplum, & quam accidere debere nos non docet divina revelatio.

173. Et denique quia semper cogitat, & est indivisibilis, nunquam posse

posse desinere vivere, atque eo modo independentem esse à corpore, ut quando vel ipsum corpus esse desinit, mens firma ac stabilis permanens, & in æternum substituta sit.

CAPUT VII.

De Mentis humanæ functionibus in se ipsa.

I.

Postquam Naturam Mentis Humanæ explicuimus, veniamus ad ejus functiones.

2. Principio non est quod admodum miremur, inveniri posse Homines, qui credant, se multo facilius posse cognoscere corpus, quam Mentem suam, cujus tamen

ea

ea est natura, ut nihil in ipsa accidere possit, cujus non sit conscia.

3. Hoc enim inde fit, quod nunquam tantam curam ac sollicitudinem adhibeant examinandis Mentis suæ operationibus, quantum quidem adhibent in considerandis suorum sensuum objectis.

4. Neque toties mentem determinant ad considerandas suas Cogitationes, quoties ad motus Corporis.

5. Sed relinquamus nunc eos, qui nullos alios sequi volunt Duces, quam Sensus suos, suamque imaginationem, & qui nobiscum nolunt attendere ad suas cogitationes, ut naturam Mentis suæ contemplantur.

6. Et pergamus nos in iis speculationibus, quæ tam feliciter hactenus nobis cesserunt: ut, quemadmodum illæ existentiam ejus, naturam, & immortalitatem patefecerunt;

G

7. Eo.

7. Eodem modo etiam reliqua omnia, quæ nobis supersunt cognoscenda, circa ejus facultates, actiones & diversos cogitandi modos detegamus.

8. Omnes illæ facultates seu operationes, quæ cogitationes habent comites, ad duas species referri possunt;

9. Prima est earum, quæ proveniunt ex potentia, quam habemus percipiendi aut cognoscendi.

10. Secunda earum, quæ procedunt ex facultate volendi aut nos determinandi.

11. Omnes reverà actiones. Nostrorum sensuum, nostræque imaginationes, omnesque actiones intellectus, memoriæ, ac reminiscentiæ, nihil sunt aliud, nisi diversi modi percipiendi;

12. Pari modo nostra etiam iudicia, inclinationes nostræ, nostrique appetitus, atque omnes diversi mo-

motus voluntatis, nihil aliud sunt, quam diversi modi volendi & se determinandi,

13. Præter has, quæ omnes includunt aliquam cogitandi speciem, nulla est, quæ pertineat ad Mentem nostram.

14. Quod ut melius capias, sciendum, me per facultatem cognoscendi in genere intelligere facultatem, quam habemus percipiendi, quamvis nullum iudicium feramus, quocumque modo illud fieri possit.

15. Intellectum purum sumo pro ea facultate, per quam mens conscia est propriarum suarum, cogitationum, atque in genere omnium earum rerum, quas concipit sine ope alicujus ideæ corporeæ:

16. Jam hanc facultatem dico magis esse inseparabilem à Mente, quam ullam aliam, nam ut suo loco diximus, & infra dicemus, ad

intelligendum mens nihil amplius requirit, quam se ipsam & proprias suas notiones.

17. Ad sentiendum autem & imaginandum necesse est, ut corpus sit impulsum & dispositum certo aliquo modo per sua objecta, aut ad minimum ut Mens ad corpus se convertat.

18. Secunda species nostrarum cogitationum procedit, ut diximus à potentia, quam habemus nosmet ipsos determinandi, dando aut negando assensum nostrum iis rebus, quas percipimus.

19. Atque hæc potentia, non minus est essentialis menti, quam potentia cognoscendi.

20. Et consequenter videmus, potentiam cognoscendi & se determinandi rivulos esse, qui perpetua ex cogitatione fluunt, quicquid à mente sunt inseparabiles.

21. Verum quemadmodum necesse

esse non est Mentem omni tempore atque in quovis statu possidere omnes diversos percipiendi modos, quorum quidem ita capax est, ut nihil sit, quod ab ea nunquam separari possit, nisi purus intellectus: ita etiam ex omnibus voluntatis motibus nulli sunt, qui illi proprii sint, illamque perpetuo comitentur, nisi qui pendent à clara & distincta cognitione.

22. Quod ad reliquos attinet, quos communiter Passiones dicimus, qui nimirum nascuntur ex Mentis unione cum Corpore, & qui producuntur, conservantur, & corroborantur, per motus aliquos particulares spirituum animalium,

23. Non sunt à Mente inseparabiles, neque etiam Mens desineret esse, id quod est, hoc est res cogitans, quamvis eo Passionum genere privaretur.

24. Sed licet hæc duæ percipiendi nimirum & volendi facultates, sint duæ proprietates essentielles Cogitationis, nosq̄ in idea rei cogitantis concipiamus prius potentiam cognoscendi, quàm volendi.

25. Nobilior tamen est hæc, quàm illa, quia minus pendet in sua actione à rebus externis, hæcq̄ potentia volendi & nos determinandi adeò est nostra, ut alterius serva esse non possit.

26. At verò Cogitationes nostræ sæpe non dependent à nobis,

27. Neq̄ tamen magis inter se, & à mente, cujus tanquam rivuli sunt, distinguuntur, quàm figura, & motus corporis, a corpore & eius extensione.

CONSECTARIA.

1. Quod nihil Doctiss. Vir de functionibus Mentis humanæ in se, quicquam clarè & distinctè aut pro-

protulerit, aut etiam proferre potuerit, mirum non est, ut qui nimis corporeas cogitationes (ut sic dicam) in toto hoc scripto habuerit.

2. Neque etiam Mentis naturam à natura Corporis, satis accurate distinxerit & conceperit, ut supra satis ostendimus.

3. Unde neque operationes seu functiones harum duarum distinctissimarum substantiarum assequi, easque distinctè à se invicem considerare potuit.

4. Quia tamen aliquid de operationibus Mentis passim Cap. II. maximè §. 29. usque ad finem Capituli protulisse videtur, Mens autem eas maxime sensuum ministerio, ut ipsemet Doct. Vir fatetur, exerceat, & semper aliqua rerum corporearum ideæ in iisdem concurrant, easque præcedant, vel sequantur, & occasionem dent ut

aliæ ideæ versus hanc vel illam rem determinantur, & sic quoque omni momento commonefaciant atque intime nos conscios reddant arctissimæ unionis, quæ inter Mentem & Corpus intercedit; earum accuratius examen differemus usque ad Cap. X. ubi latissimus aperietur campus, de iisdem disserendi.

5. Unicum tamen hic notabo, quod nimirum Doct. Vir credat mentem humanam non alias contemplari species, quam *Schemata & imagines*, quas credit objecta externa per motus sensuum nostrorum, nostramque imaginationem recipere, Vide Cap. III. §. 29. de Introductione.

6. Quod certe crassissimus est error, communis tamen.

7. Pauci etenim sunt, qui sibi non imaginentur animam suam parvi Angeli instar ut D. Chanet loquitur in cerebro suo domicilium

um habere, ubi contemplatur species, quæ ab objectis, vel, utcum Doct. Viro loquar, à motu corporum externorum per organa sensuum, ipsi adveniunt ut totidem, diversas *imagines* vel *schemata*, in quibus quicquid foris accidit, exhibetur, eodem fere modo ac homo, qui speculum inspicit.

8. Quibus verbis, quicquid alias de actione sensuum & imaginationis dicat, satis significat se minime credere mentem humanam opus habere aliis ideis, quam *schematibus corporum externorum per motum eorundem cerebro impressorum*, Cap. III. §. 17. Introd. quæ alii appellant species reales, alii species intentionales.

9. Hic error, ut iis maxime nocet, qui naturam mentis suæ cognoscere volunt, ita Doct. Viro obstitit, quo minis rem acu, ut dicitur, tetigerit,

10. Non enim minima pars præjudicii infantia nostræ est; quæ durante mens humana nullam exequitur functionem, quam non aliquis corporis motus comitetur, nullamque eo tempore habet cogitationem, quæ non sit excitata & fota per aliquam speciem corpoream.

11. Quod si autem aliquam habeat, quia non satis ad eam attendit, sibi persuadet, corpus, cui juncta est, non esse quid diversum ab ipsa, & duo illa esse revera unum, idemque, ideasque, quas habet, non differre à speciebus materialibus, quæ eas inseparabiliter comitantur.

12. Quod accidit, quia tum per intellectum purum agere nequit obrationes, quas in sequentibus dicturi sumus, nihilque animadvertit adhuc, quo ab errore retrahatur.

13. Hic

13. Hic error facit præterea, ut Mens nostra in alium errorem incidat: nam cum lumen naturale dictet, causas idearum nostrarum formaliter, aut ad minimum eminenter continere debere qualitates, quas repræsentant ideæ, atque ita aliquo modo debere esse similes rebus, quarum sunt ideæ:

14. Cumque videamus eas semper junctas esse speciebus corporeis, à quibus illas dum non distinguimus, mens credit species istas semper esse similes objectis, quorum occasione eas recipit,

15. Et sic pedetentim formamus istud præjudicium, quod species corporeæ sint plane similes objectis, & quod objecta formaliter possideant quicquid nobis per ideas repræsentatur, quas de iis habemus, quamvis etiam sint confusissimæ.

16. Id cum ita sit, mihi optimum
G 6 reme-

remedium videtur, quo ab istis præjudiciis liberemur, & differentiam specierum corporearum, & idearum, quas mens immediate contemplatur, agnoscamus, monstrare maximam partem specierum non esse imagines, neque schemata, ut Doct. Vir loquitur, objectorum quorum cogitationem in nobis explicant:

17. Atque etiam ipsam similitudinem, quæ in quibusdam forte inveniri potest, non esse causam cur ita concipiantur, & per consequens ideas mentis omnino aliud quid esse debere, quam species corporeas.

18. Hoc ut clarius fiat, aliquid prius de substantiæ corporeæ natura, item de facultatibus corporis propriis, nec non de unione mentis cum corpore, & de actionibus quæ ex hac unione resultant dicendum.

19. Et

19. Etenim difficultas hæc tum demum poterit clare & distincte decidi.

CAPUT VIII.

De Natura substantiæ corporeæ, maxime Hominis.

I.

Quanquam omnes, quæ nobis insunt, notiones suam in Mente, tanquam in suo subjecto, sedem habeant,

2. Certum nihilominus est, nosque experientia docemur, Mentem nostram omnes non concipere uno eodemque modo.

3. Omnes autem hæ notiones reduci queunt ad tres principales, & primitivas, quæ sunt quasi Archetypi, ut Doctissimus Clerfelier

G 7

loqui-

loquitur, ad quarum exemplar, omnes alias rerum cognitiones formamus:

4. Hæ sunt notio, quam Mentis habemus, notio Corporis, & notio unionis quæ Menti cum Corpore intercedit.

5. Quantum ad Mentem solam, vidimus supra non aliam ejus nos habere notionem, quam Cogitationis, quæ comprehenduntur intellectus, perceptionis & voluntatis inclinationes.

6. Nunc quantum ad Corpus particulatim attinet, videamus quam ejus possimus habere notionem.

7. Quod ut breviter expediam, dico, non aliam ejus nos habere posse, quam extensionis notionem, quæ deinde sequuntur figuræ & motus notionem.

8. Unde porro efficitur, notionem Mentis, nihil in se continere, quod

quod ullo modo ad notionem corporis pertineat, de quo supra.

9. Atque adeo, Corpus & Mentem duas esse substantias realiter distinctas.

10. Corpus organicum ita propriam sibi essentiam atque existentiam habet, ut neque natura sua Mentis ullius creatæ copulationem postulet, licet increatæ Mentis conservatione & concursu semper egeat.

11. Patet id exemplo bestiarum, (ne dicam de machinis arte factis) quæ corporibus humano corpori similibus præditæ, existere, vivere, operari absque mentis intelligentis, vel animæ rationalis opera & conjunctione possunt.

12. Quando igitur Corpus & Mens non se habent ut *causa* & *effectus*, nec alterum ad alterius perfectionem vel existentiam pertineat,

13. Ac deniq; prorsus heterogenea sint entia, naturæ proprietate, viribus, actionibus, passionibusq; omnino sejuncta,

14. Qua ratione conjungi & quidem tam arctè potuerint, ut unum *Animal*, quod vocamus *Hominem*, componerent, cum cura & attentione singulari deinceps inquirendum est.

15. Sed videamus primo uno atq; altero verbo etiam functiones corporis proprias.

CONSECTARIA.

1. Quod supra §. 7. diximus, Corporis non aliam nos habere posse quam extensionis notionem, adeoq; Corporis in genere considerati essentiam nos constituere extensionem, minime Doctissimus Vir ferendum esse putat, Cap. III. §. 13. num. (5), ob rationem, quod
cor.

corpus subjectum extensionis à Cartesio ipso statuat.

2. Ipse autem Doct. Vir postulat, dari formas substantiales, quas ab homine ignorari fatetur, dicto Cap. §. 14. Sed nisi fallor non ferium hoc est ejus postulatum, alias certe melius fecisset, si potius nihil de eo, quod nescit locutus fuisset.

3. Nos de formis istis substantialibus aliquid sequenti consecutario adjiciemus, in præsentem autem, Quæstionem de essentia Corporis, an ea sit extensio, explicabimus, atq; recentioribus naturæ mystis sacrarium Scientiæ amplissimæ referare conabimur.

4. Atq; principio facile largior, multa reperiri quæ rebus naturalibus inesse aut ratio judicat, aut sensus indicat, aut Philosophi credunt.

5. Primò enim in iis agnoscitur extensio in longum, latum & profun-

fundum; *figura*, quæ exterminatione extensionis illius exsurgit, *situs* quem diversis prædita figuris inter se habent; *motus* vel mutatio situs; & *Quies* vel permanio in eodem situ.

6. Ad quæ facile referuntur, *partis alterius extra alteram positio, divisibilitas, continuitas, quantitas, & magnitudo; raritas item ac densitas, porositas, & soliditas; locus & distantia & similia.*

7. Deinde percipiuntur in substantiis corporeis variæ *qualitates sensiles, ut lumen & colores, soni, sapor, odores, calor, & frigus, gravitas & levitas, durities & molities, aliaque tactiles qualitates.*

8. Denique Philosophi superioribus addunt *qualitates occultas, easque una cum sensibilibus seu manifestis plerumque; à forma substantiali, quam cuique rei naturali tribuunt, secundum illud vulgare, forma*
dat

dat esse rei, originem habere discernunt.

9. Jam quæritur, in quonam ex istis omnibus formalis corporeitatis ratio consistat, quodnam sit internum illud principium, per quod substantia vere est ac dicitur corporea seu materialis, quo posito ipsa ponitur, quo ablato ipsa tollitur, quo variato ipsa variatur:

10. Hoc est, -quænam sit positiva atque absoluta corporis essentia seu natura.

11. Et quæritur hoc non de aëre, terra, auro, lapide aliave re corporea speciatim; sed de corpore generaliter atque universè: seu parvum illud seu magnum, seu terrestre seu cœleste, seu finitum seu indefinitum illud fuerit, nihil interest?

12. Quid autem per essentiam rei intelligam adhuc clarius dicam, nimirum *essentia* seu natura
rei

rei alicujus vocatur id, quod tali rei omni, soli, semper convenit, ita ut nihil eo prius in eadem re percipere possimus.

13. Hoc autem postremum addo propter *proprium* quarto modo sic dictum, quod ipsum etiam essentiam necessario sequitur, & quod proinde omni, soli & semper competit, sed ita ut eo prius quid possit in re concipi, nempe ipsa rei essentia seu natura, quam proprietates sequitur, ut cogitare & loqui solemus.

14. Ex his facile jam liquet, frustra eum fore, qui pro essentia corporis *formam substantialem* hoc loco voluerit assignare.

15. Nam illa forma, qualiscunque tandem esse putetur, aut materialis aut immaterialis fit, necesse est:

16. Si immaterialis, non potest rem

rem materialem, quia talis est, interne constituere.

17. Si materialis, remanet *quæstio*, in quo consistat rei materialis essentia, cui *quæstioni* formæ substantialis nomine nunquam satisfiet.

18. Occultas quidem qualitates, nemo facile, ut arbitror, ad essentiam corporis constituendam facere dixerit, qui eas pro certis agendi viribus ac proprietatibus substantiam ipsam consequentibus haberi noverit.

19. Et præterea cum boni Philosophi hæc debeat esse perpetua regula, nihil ut iudicet unquam, nisi de re clarè distincteque percepta,

20. Vitiò nobis verti non poterit, quod *occultas qualitates*, ipsasque *formas substantiales*, quas ipsimet earum assertores etiam incognitas esse perhibent, hac vice deseramus.

21. Ad-

21. Adde quod explicatio naturæ corporeæ primum est Physicæ principium, & quod principii hæc prima conditio, ut quam maxime clarum sit.

22. Quia ex principio non evidenti conclusio deduci evidens potest nulla.

23. Et si essentia rei corporeæ in ignoto quodam ponenda esset, Physicam humanam nego consistere posse.

24. Sed progrediamur ab occultis, & obscuris ad eas qualitates, quæ manifestæ sensibilesq; appellantur.

25. Hic ut absque offensa progrediamur, duo nobis præjudicia evertenda veniunt, *generale*, & *speciale*.

26. *Generale* est, quod ab ineunte ætate cuncti existimavimus, corpus omne sensibile esse debere, ita quidem, ut ubi nihil esset, quod sensus

nos afficeret, nullum etiam corpus esse putarem.

27. Atq; hinc est quod multi etiam ex adultis & doctis credunt, ad corporis naturam omnino pertinere, esse sensibile, neque illud aliter definire oportere.

28. *Speciale* est, quod præcipuè duritiem & gravitatem ad corpus quæ corpus requiri, infantes arbitrati sumus.

29. Unde matura etiamnum ætate pleriq; omnes opinamur, plus esse corporeitatis in saxis & metallis, quam in aqua & aëre, & generatim ubicunq; plus duritiei ac ponderis experimur, plus etiam corporeæ substantiæ reperiri.

30. Jam verò ut opiniones has deponamus, consideremus imprimis tantum abesse, ut omne corpus sensibile sit, ut ne quidem ullum existat, quin plane sit insensibile, dummodo in particulas nervorum nostro-

strorum partibus multo minores, & singulas seorsim satis celeriter agitata divisum fuerit.

31. Nihil quippe sensum in nobis efficere potest, quin moveat nervos membrorum nostrorum.

32. At nervi non sunt minutissimi, sed funiculorum instar è multis particulis minoribus conflati, nec proinde à minutis admodum corporibus moveri possunt.

33. Ergo valde minuta corpora non sunt sensilia. Quis tamen corpora ea esse neget?

34. Qui demonstrationem istam non capit, eandem veritatem experimento discet, si filum sericum rubrum, aliove colore tinctum in quotcunq; potest tenuia filamenta dividat: sic enim nullus in iis color amplius apparebit.

35. Quod autem hinc de colore advertis, simili pacto ad alias sensiles qualitates accommodabis.

36. Et

36. Et quotidiana experientia docet, non modo rem coloratam colorem posse amittere, sed etiam odoratam odore posse destitui, sapitam sapore posse privari, atq; ita de cæteris, adeoque corpus posse retinere veram naturam corporis, quamvis non sit ad sensum molle, nec durum, nec frigidum, nec calidum, nec deniq; ve habeat ullam sensibilem qualitatem.

37. Et quantum in specie ad duritiem attinet, nihil de duris corporibus sensus nobis indicant, quam quod resistant tactui, sicut è contrario molle tactui cedit.

38. Jam si manus aliudve membrum nostrum versus aliquam partem moveretur, & corpora interim omnia ibi existentia recederent eadem celeritate, qua manus nostra accedit, duritiem certè nullam sentiremus.

39. Sed an ideo, corpora sic rece-

H

den-

dentia naturam corporis amisisse cogitare liceret?

40. Sed præterea quid est manifestius, quàm rem mollem posse indurari, duram emolliri, non amissa nec propter hoc, nec propter illud corporis essentiâ?

41. Si molle est, quod facile cedit tactui, quid mollius aëre? At includatur vesicæ, durus erit, restet enim tactui, haud secus ac saxum aliquod; quia vesicâ quasi carcere coërcitus recedere nequit.

42. Frumentum durum est, conteratur in farinam, erit molle. Farina compingatur in saccum, erit durior, dispergatur postea per aerem, erit mollissima.

43. Sed ponamus, corpus omne esse sensibile, nec posse sensibiles omnes qualitates simul à corpore tolli, quàmvis hæc aut illa auferatur, natura ejus integra remanente,

44. An

44. An inde efficietur, corporis essentiam in sensibilitate consistere? Nullo modo.

45. Nam quid aliud est sensibilitas, quàm *externa corporis ab habitu ad sensus humanos petita denominatio?*

46. Quid autem respectus ille, ad positivam atque absolutam, quam solam querimus, corporis essentiam? Quasi verò corpus esse nullum posset, nisi homo, nisi sensus essent.

47. Sed Corporis essentiam querimus. Hæc autem in formis & qualitatibus consistere nequit, quoniam hæc omnia principia activa. At Corpus seu quod idem est, Materia, est aliquid passivum, ut loquuntur.

48. Postquam ita cognovimus, nullum sensibile quatenus tale, ut corpus verè sit corpus, efficere;

49. Examinemus porrò, num
H 2 quid

quid intellectu clarè & distinctè
queat percipi, quod corporis essen-
tiam constituat.

50. Certe quæ §. 5, 6, 7, 8. supra
recensuimus, maximè in primo
ordine, clara sunt, ac manifesta om-
nia, nihilque amplius inquiren-
dum restat, quam quid ex illis pri-
mum sit & potissimum, & quasi ra-
dix cæterorum.

51. Præit hîc nobis Clarissimus
Claubergius modo sequenti rem-
deducendo;

52. *Situs*, inquit adeoq; & *locus*,
distantia & *motus* ponunt esse figu-
ram in corporibus, quæ jam in
mundo divisa sunt ac distincta.

53. Si ipsam cunctarum rerum
divisionem primò per motum fa-
ctam esse contendas, utique etiam
ille corpus *dividuum* & *extensum*
præsupponebat.

54. Ad figuram pertinent rari-
tas

tas ac densitas, porositas ac soli-
ditas.

55. Namque ut ratione exterioris
figurationis corpori tribuitur,
lavitas vel asperitas; ita ratione
interioris Schematismi & configu-
rationis partium porosum dicitur,
aut sine poris, hoc est solidum.

56. Adhæc raritas ac densitas
non nisi in pororum dilatatione &
imminutione, vel omnimoda sub-
lacione vertitur, ut in Physicis ube-
rius explanatur. Quapropter hæc
& similia ad figuram pertinent.

57. *Figura* verò ipsa ponit esse ex-
tensionem, ex cujus terminatione
oritur.

58. Nam si extensum intermina-
tum cogitemus, nullam ejus figu-
ram agnosceremus; concipere enim
possumus figuram omnem auferri
ab aliquo corpore, nempe sublato
illius & contiguorum corporum
motu. Sic enim nulli extensionis

termini, adeoque nec figuræ relin-
quuntur.

59. Considera globum prorsus
densum simili substantia undiqua-
que ambiri, quæ mox cum eo prorsus
coalescat in unum corpus, & fi-
guram globi illius sublatam cer-
nes.

60. Percipere quoque possumus
figuram tolli ab omni corpore, si
quidem posita interminata totius
universi extensione, universalem
ei quietem attribuamus, aut nul-
lum in eo motum esse, vel fuisse co-
gitemus.

61. Atque sic duplici argumen-
to discimus, in figura non sitam es-
se corporis essentiam, tum quia
tollitur ab eo potest, tum quia, ut ut
tollitur non posset, extensionem præ-
supponit.

62. Præterea ad extensionem
referebamus partium extra partes
positio-

positionem, *continuitatem, divisibili-
tatem, quantitatem, magnitudinem.*

63. Nunc penitius inspiciamus,
quidnam ex his primum sit in con-
ceptu nostro, quid in corpore inti-
mum, quid denique maxime posi-
tivum atque absolutum. Illud e-
nim solum essentiam corporis vo-
care liceat.

64. Equidem si quis tria ista, ex-
tensionem, quantitatem, magnitu-
dinem pro re eadem velit sumere,
neque aliud hoc vocabulo, aliud il-
lis designari pertendat, nolim cum
eo contentionis ferram diu reci-
procare.

65. Attamen si lubeat rem pen-
sulare subtilius, non videtur om-
nino negari posse, extensum esse
quid in corpore magis absolutum,
quantum verò & magnum, esse
magis respectiva quandoquidem
uti quantum ad tantum, ita ma-
gnum ad parvum refertur.

66. Neque ipsa quantitatis appellatio aliud menti exhibet, quam certam determinationem & mensuram extensionis.

67. Hoc enim sibi vult quaestio, qua rogamus, quantum est? wie groß? Ubi ponis veluti notum, esse aliquod magnum seu extensum, nec aliud quaeris quam illius magnitudinis vel extensionis mensuram. Confer Ontosoph. Claubergii §. 102.

68. Adeoque prior est & potior extensionis, quam quantitatis conceptus. Quod multo magis de magnitudine etiam dabunt Philosophi, qui eam speciem quantitatis faciunt.

69. Porro divisibilitas praesupponit extensionem, estque corpus divisibile, quia extensum: non vero extensum, quia divisibile. Deinde divisionis conceptus negativus est, extensionis non item.

70. Quod

70. Quod autem corpus habet partes, quarum alia est extra aliam posita, ita ut hæc illam penetrare non possit, sed cum ea per extremitatem suam juncta continuum faciat &c. id totum in relatione positum est, atque insuper divisionis ac terminationis conceptum, utrumque negativum, praestruit.

71. Canon Logicus est: *divisio non fit nisi in ea quæ insunt.* Antequam igitur res dividatur, ponitur esse; ponitur aliquid ei inesse. Hoc autem in corpore est, extensum esse.

72. Quid ergo jam remanet præ cæteris positivi atque absoluti?

73. Resp. *Extensio.* Extensio est quæ essentiam corporis constituit, quæ sola nequit à corpore divelli.

74. Quamvis enim in extenso habitudinem partium ad invicem facile comprehendamus, possu-
mustamen optimè extensionem

H 5

men-

mente concipere, etiamsi de illa habitudine nequaquam cogitemus, & possumus concipere corpus indefinitum atque interminatum, in quo nil nisi extensio consideretur.

75. Extensio igitur essentia corporis est, à quo ne cogitatione quidem potest separari.

76. Qualis verò extensio? nam & scientia, & vita, aliaque extendi dicuntur,

77. Resp. Extensio corporis est in longum latum & profundum, quam ex fluxu superficiei provenire cogitat Geometra.

78. Neque alia extensio corporis sub cogitationem humanam cadit præter eam, quæ in longitudine, latitudine & profunditate consistit, tametsi modò unam ex istis dimensionibus solam, modò duas, modò omnes tres pariter attendamus.

79. Tan-

79. Tandem extensionem intelligimus, cui divisibilitas, figura, situs & aliæ corporum proprietates insunt, quo tanquam idoneo subjecto sustentantur omnia quæ sunt in corpore.

80. Quid ergo restat nisi ut manus dent adversarii negantes corporis essentiam esse extensionem, atque jam extensionem pro vera essentia corporis agnoscant?

81. Putantne, sicuti vulpes elusa à ciconia, se lambere vas vitreum, pulcem non attingere? Habent pulcem, quæ saturari possunt ac debent, refrenent aliquando cupiditates immodicas, quod appetant reliquum est nihil.

82. Omnia enumeravimus, omnia ordine perlustravimus, & invenimus tandem extensionem, eam realem, substantialem, denique essentiam corporis esse contendimus.

H 6

83. Sed

83. Sed tamen oggeritur, me-
fucum facere, obtrudendo corpus
Mathematicum de Categoria
Quantitatis, in locum Corporis
Phyfici de Categoria substantiæ,
cum diversa hæc sint.

84. Ecce novum præjudicium,
in quod tamen non tam cæco judi-
candi impetu sponte prolapsi,
quam à præceptoribus pueritiæ
nostræ inducti fuimus.

85. Nimirum simul ac primis
Lycæi sacris sumus initiati, decem
esse rerum Classes audivimus; ex
illis substantiæ primam, Quantita-
tis esse secundam; duo illa distin-
cta esse rerum genera; extensi-
onem corpori convenire non ratio-
ne substantiæ suæ, sed ratione
quantitatis &c.

86. Sic docebant Præceptores
nostri, nec rarò illud accinebant,
discentem oportere credere.

87. Nunc verò, posteaquam non
qvi-

quidem è discéntium, sed tamen,
ex eorum numero, quos oportet,
non intellecta credere, esse desii-
mus, proprio uti iudicio licere no-
bis existimamus.

88. Quæro igitur ex illis & per-
cunctor, quid per substantiam in-
telligant, quam à quantitate & ex-
tensione distingvunt? Ecquænam
ista est substantia, à qua extensio-
nem cogitatione avulserunt?

89. An corporea? Nihil minus.
Quid enim in ea concipi potest,
quod corpus redoleat? *Motus abest,*
figura, situs, locus, magnitudo; ablata
sunt *raritas, densitas, longitudo, lati-*
tudo, profunditas, denique omnia,
desunt, quæ à Deo materiali sub-
stantiæ fuerunt attributa, quæque
voluit conditor optimus percipi
ab homine Sapientiæ ac Perfectio-
nis suæ spectatore.

90. Respondeant jam illi quid a-
nimo concipiant? Profecto vel

nihil omnino est id, vel si aliquid est, præter confusum substantiæ corporeæ conceptum, quem falsò corporeæ tribuunt, nihil esse potest.

91. Dicam uno verbo quod res est, habent verum substantiæ corporeæ conceptum, quo extensionem apprehendunt; sed eam deserunt tanquam ignobile accidens (nam qualitates multoqve magis formas substantiales quantitati præferunt,)

92. Stabilius aliud atqve solidius & essenziale magis, (quod revera tamen subest nullum) expetentes, simili Cani Æsopico, qui carnem ore ferebat, sed umbram captans non modò nihil acquisivit, novi, verum etiam quod habebat, perdidit. Sed de his satis.

CAPUT

CAPUT IX.

De Facultatibus
Corporis propriis.

I.

Quemadmodum ab ineunte ætate, plurima secundum sensus judicare assveti sumus,

2. Ita accidit, ut neque in distinguendo facultates corporis, à facultatibus Mentis, à tali præjudicio nobis satis caverimus.

3. Unde, quia per multas facultates corporis experti sumus obsequi voluntati, quæ una est ex animæ facultatibus; hinc animum induximus credere, animam seu Mentem esse omnium illorum principium.

4. Hicque error exinde quoque fuit confirmatus, quia cum experiremur,

remur, omnes motus in corpore desinere, quando morimur, & corpus ab anima deferitur, conclusimus eam esse, quæ illos producat.

5. Sed sciendum est, non magis animam nostram esse, quæ motus, quos à voluntate nostra regi non experimur, in illo excitet, quam esse animam aliquam in horologio quæ efficiat ut horas indicet.

6. Si autem quæras, quid ergo nos per functiones seu facultates corporis intelligamus, Sic habe:

7. Quod per functiones corporis, ab organorum tantum dispositione pendentes, non intelligentæ sunt simpliciter naturales, & vitales functiones, sed insuper etiam animales.

8. Hoc est, spirituum animalium, nervorum, muscutorum, & consequenter membrorum motus;

9. Quatenus motus iste à cogitatione

tatione, aut voluntate nostra non pendet:

10. Omnes enim istæ actiones in aliquo automato concipi haud ægre possunt, quemadmodum ex tractatu de Homine Renati des Cartes liquet.

11. Labor itaq; qui in corde est, haud erroneè statuitur primum, mobile, ac omnium principium, qui in corpore sunt, motuum esse.

12. Venasq; esse tubos, per quos sanguis ex omnibus corporis partibus ad cor deducitur, ut sit caloris, qui ei inest, alimentum:

13. Quemadmodum ventriculus & intestina sunt ad instar majoris cujusdam tubi, per multos exiguis meatibus perforati, per quos ciborum succus in venas defluit, quæ illud ad cor recta deferunt.

14. Arteriæ vero iterum alii sunt tubi, per quos sanguis in corde calefa-

lesfactus & rarefactus inde transit ad omnes alias corporis partes, secum illuc deferens calorem & materiam alimenti.

15. Denique concitatiores & vividiores sanguinis hujus partes ad cerebrum delatae per arterias, quae ex corde per lineas omnium quam maximè rectas protruduntur, componunt veluti aërem quendam, sive auram subtilissimam, quae spirituum animalium nomine insignitur.

16. Hi verò Spiritus cerebrum dilatantes idoneum illud efficiunt recipiendis externorum objectorum atque etiam animae impressionibus, hoc est, ut fiat *sensus communis, imaginationis, & memoria organum* sive sedes.

17. Deinde verò idem iste aër, sive iidem isti spiritus ex cerebro per nervos in omnes musculos defluunt, quae operâ disponunt nervos,

vos, ut sint sensuum exteriorum organa; Musculosque varie distendentes, membris omnibus modum impertiunt.

CONSECTARIA.

1. Præcedentis Consectarii §. 3. promissimus, nos hinc agere velle, de Formis rerum substantialibus, quas sibi Doctissimus Vir dari postulat,

2. Quibus argumentis autem doctissimi Viri Formas substantiales expugnaverint, & quomodo adversariorum argumenta refutaverint, nolo jam repetere, sed qui eorum lectionem desiderat, adeat Celeberrimi Philosophi Johannis de Raes Clavem Philosophiæ Arist. Cartesianæ.

3. Speciministamen gratiâ unum & alterum attingam, quod crambem centies recoctam quidam hodie urgere non dubitant.

4. *Quia*

4. *Quia datur, inquirunt, materia prima actuanda in substantiam Physicam, ideo & formas dari substantiales necesse est. Nam ista actuatio ab accidentibus esse nequit, etiamsi omnia simul concurrant. Quia enim accidentia non inducantur, nisi in substantiam, manifestum est, ea substantiam constituere non posse.*

5. Resp. Verum est primò, accidentia non posse constituere substantiam; verum deinde etiam est, nihil substantiale inveniri in rebus corporeis præter materiam; denique verum est; illos modos, qui respectu materiæ generaliter consideratæ accidentia vocantur, id posse efficere, ut substantia sit ac dicatur talis, utq; judicetur esse hæc res naturalis, & non alia.

6. Hinc tamen non sequitur dari formas substantiales. Vide quæ Clarissimus Claubergius jam olim scripsit in defensione Cartesia: pag.

pag. 476. & seq. item Phys. Contract. Cap. III. §. 121. & seq. ubi etiam cognosces, quomodo generatio & corruptio fiant absque ullius formæ substantialis adminiculo.

7. Urgent ulterius, quod specificam rerum naturalium differentiam accidentia constituere nequeunt, cum nullum detur accidens materiale, quin possit pluribus speciebus esse commune, nec ulla species quæ non possit habere accidentia diversa in suis individuis

8. Resp. Nullum quidem accidens materiale existit, quin universaliter atque indefinite acceptum, & per se solum spectatum possit, esse commune pluribus speciebus.

9. Exempla sunt figura, motus &c.

10. Sed talis ac tanta modorum certo numero, certis gradibus definitorum comprehensio pluribus speciebus communis esse nequit.

11. Atqui in tali tot modorum, certis gradibus ad materiæ mundanæ partem aliquam, ejusq; particulas omnes definiendas concurrentium comprehensione Formam ejusque rei naturalis collocamus, uti ex supra citatis locis atque aliunde daret.

12. Exemplum pete à Materia primi elementi; quam descripsimus Physicæ Contractæ §. 432. Cap. XIII. & seqq. Unde disces, quælibet figuras induendi proprietatem, indefinitam in particulas usq; & usq; minores divisibilitatem, & motum celerrimum, hæc tria, inquam, talia, tali modo conjuncta, nulli rei naturali nisi elemento Ignis convenire.

13. Quamvis interim figura, divisibilitas, & motus generaliter spectata, cunctis rebus naturalibus communia sint.

14. Quod species diversa accidentia

dentia in suis individuis habet, hoc pertinet ad individuales horum differentias.

15. *Modificationis* in partium numero, in partium ac totius magnitudine, in figura, situ, motu vel quiete, quæ extrinsecus & intrinsecus in rebus naturalibus consideranda, *diversitas, diversitatem specierum inducit*, atque è contrario talis modificationis identitas arguit, identitatem specierum.

16. Inde tamen nequaquam sequitur, sub eodem genere univoco contineri hominem vivum & ceruum, ut Amicus quidam mihi ex Claub. objecit.

17. Nam in homine vivo, ut in *Clariſſ. Claub. verbis respondeam*, præter corpus & ejus modos, rationalis anima vel maxime spectanda est, quæ cum formis corporeis nihil commune habet, ut suo loco vidimus.

18. 2. Corpus humanum & cera licet quoad aspectum exteriorē figurā quodam modo convenire videantur, partium tamen similitudinem dissimilitudinem tanto numero, figurā, magnitudine, situ & nexu, motu & quiete haud quaquam conveniunt.

19. Sed instet aliquis: *Agentium naturalium limitata & propria functiones formam substantialem requirunt. Canis latrat, ignis calefacit. Accidentia nihil agunt, sed actionis instrumenta sunt, ipse vero actiones sunt suppositorum.*

20. Resp. Respondit jam olim Clar. Claub. huic objectioni cum inquit: Peculiaris etiam & propria functio est clavis, calami item scriptorii: utrobique sola dispositio in figurā, motu &c. id præstat.

21. Quomodo autem forma substantialis præterea requiratur vel quomodo hæc, si adsit, talia præstare

stare valeat, ne intelligi quidem potest.

22. Simile cogita de rebus corporeis, quæ naturales dicuntur.

23. Summa summarum. Fons erroris est hic unicus, quod considerationes Logicæ, quæ sola mente versantur, finguntur in rebus extramentem consistere.

24. Si nescis quomodo unum idemque ut essentialē & accidentalē diverso respectu considerari possit, id discere ex Logica Clariss. Clauberg. part. I. quæst. 95. & applica ad formas rerum corporeas.

25. De formis autem substantialibus fusius videre potes Celeber. ad Amstelam Philosophi D. Joh. de Raej. in Clav. Philosoph. Aristo. Cartesianæ.

CAPUT X.

De Unione Mentis
cum Corpore.

1.

Absoluta duarum essentialium partium hominis, Mentis nimirum & Corporis tam quoad essentiam quam peculiare functiones consideratione.

2. Propius thema nostrum, quod erat *Subjectum Logica*, tanquam compositum quid, inspicere instituti nostri ratio svadet.

3. Atque quomodo jam ista duae partes componentes tota natura diversae tam arte uniri potuerint videamus.

4. Principio tenendum, unionem hanc inter Mentem & Corpus adeo esse mirabilem, ut non putem

tem in naturali rerum serie quicquam esse quod majore dignum, sit admiratione, & quod magnitudinem potentiae & sapientiae divinae clarius demonstret.

5. Sed certe adeo etiam difficilis conceptu videtur, ut haec sola difficultas omnes eos in errorem induxerit, qui credunt animas suas esse mortales & materiales.

6. Adeoque maximi momenti opus praestiterimus, si efficiamus ut ea bene cognoscatur, non tantum quia ejus cognitio est pulcherrima, se vel etiam quod unicum sit medium, quo illi qui in errorem eum inciderunt retrahi possunt;

7. Verum etiam quia sine ea concipi nequit, quid mens humana privatim & ab aliis mentibus diversum habeat:

8. Denique quia nemo rectius ex infinita difficultatum & objectionum multitudine extricare se

poterit, quam per claram distinctionemque explicationem modi, quo mens & corpus simul sunt unita.

9. Ut autem hoc ipsum accurate breviter tamen præstemus, placet præeunte nobis Clarissimo Claub. ostendere;

10. Primò, quæ causæ sint, quæ hanc unionem conceptu difficilem reddunt, & quomodo in genere substantia extensa, & ea quæ cogitat, foedus simul inire possunt:

11. Secundò, ex quibus indicis cognosci possit, mentem humanam ita cum corpore suo esse unitam; & quis sit modus particularis ejus unionis, quo differat ab unione ejusdem mentis cum objectis internis aut externis, corporibusque à suo diversis.

12. Tertio dicam, quæ sint causæ istius unionis, quando & quomodo illa inceperit, quam diu sit duratura, quid eam possit rumpere,

13. Et

13. Et denique quæ sint hujus unionis conditiones, quamve partem cum maxima præhabilitate suspicari possimus, principalem esse mentis humanæ sedem.

14. Tandem in confectario respondebo maximi ponderis objectionibus, quæ huc adferri possunt.

15. Quod primum spectat, dicimus causam difficultatis, quæ plurimis occurrit in concipienda unionem Mentis & Corporis, non tam ex rei natura oriri, quam ex hominibus ipsis.

16. Nec non ex modo, quo eam secundum placita Philosophiæ Peripateticæ considerare tenentur.

17. Ab ipsis hominibus oritur ista difficultas, propter præjudicia infantia, quæ cum per longam habitudinem roborantur, tantam ipsis difficultatem in concipienda, aliqua re, quæ non extensa sit, pe-

pererunt, ut id ipsis plane impossibile factu videatur.

18. Verum Philosophia Scholastica eam difficultatem non minus cognitu difficilem reddidit, quam præjudicia infantia;

19. Nam cum ex una parte doceat essentiam mentis in eo consistere, quod non sit extensa, & ex altera statuatur, naturam unionis duarum substantiarum consistere in locali præsentia unius ad alteram;

20. Simul aufert omnia hoc modo media concipiendi mentis ac corporis unionem;

21. Quomodo enim quis comprehendat, mentem, id est, secundum eos, substantiam, cujus natura in eo consistit, quod non sit extensa, posse extensam fieri?

22. Nam nullo alio pacto concipere possumus, quomodo localiter præsens esse possit substantia ali-

alicui extensæ, nisi ipsam etiam extensam concipiamus.

23. Ut hanc difficultatem evitent, dicunt mentem non esse extensam realiter, sed virtualiter, eamque extensionem virtuales sufficere ut sit coextensa & localiter præsens corpori, quod extensionem habet realem.

24. Resp. Eos hic non accusabo, quod non intelligant id quod volunt dicere, quamvis haud difficile credere possimus id ipsis sapissime accidere, cum verba adducunt talia, quibus nulla, quam explicare valent, idea in ipsorum mente respondet;

25. Sed concedamus, admodum clare ipsos comprehendere quid sit extensio virtualis, etiam necesse est id mihi concedant, nullum genus extensionis posse nos concipere, quin eodem tempore plures partes concipiantur, quarum una est extra aliam;

26. Simulac̄ autem una pars extra aliam percipitur, eadem opera cernitur duas esse partes, quarum una sine alia concipi potest, & per consequens separatim existere;

27. Et sic est realis extensio, suntque partes reales, quas menti tribuunt, cum putant se ei non nisi extensionem partesque virtuales concedere.

28. Haud possibile ergo est unionem mentis & corporis comprehendere secundum Principia Philosophiæ Scholasticæ.

29. Quod si itaque desideremus detegere, qualis esse possit unio, quæ Menti cum corpore intercedit;

30. Necessè est *Primo*, ut ideam omnis generis præsentiarum locallium rejiciamus, aut eas ad minimum conemur concipere sine ulla extensione reali aut virtuali;

31. Mens enim prioris non est capax, & posterior non est nisi spe-

cio.

ciosus terminus, sub quo occultatur confusa idea rei, quæ non intelligitur, quæque nihil lucis ab eo mutuari potest.

32. *Secundo* necesse est ut sedulo caveamus, ne persuadeamus nobis, eam unionem, quantumvis arcta esse possit, facere unam substantiam simplicem ex hisce duabus, aut mentem propterea fieri materialem, & corpus spirituale;

33. Manet enim utraqve post unionem idem, quod erat antea, nec minus sunt duæ substantiæ, quæ retinent id omne, quo distinguebantur inter sese ante unionem.

34. *Tertio*, ne cogitemus eam unionem fieri per id, in quo sibi invicem opponuntur, & per quod absolute sunt id quod sunt; multo magis veri simile est eam per illud fieri in quo aliquam habet relationem, aliquam similitudinem, aut in quo dependent à se invicem.

I 5

35. Et

35. Et ut appareat in quo ista conformitas consistere possit, precor ut Lector consideret, non plura quam quatuor rerum genera dari, quæ simul uniri possunt;

36. Aut enim substantia una unitur cum alia aliqua; aut substantia aliqua unitur cum attributo suo essentiali;

37. Aut hæc unio invenitur inter modum & substantiam, aut denique inter duos modos.

38. Sed puto etiam si res propius inspiciatur, tria hæc posteriora unionis genera illud nomen non mereri, quia omnis unio duas res inter se distinctas dicit, qualis distinctio inter substantiam, attributum essentiali, & modum, quæ non sunt nisi una & eadem res, locum non magis invenit, quam inter modos aut attributa, quæ simul in eodem simplici subjecto inveniuntur,

39. Sed

39. Sed redeamus ad propositum nostrum, atque videamus quomodo in genere substantia extensa atque ea quæ cogitat, fœdus simul inire possunt.

40. Hic iterum observandum est, nos nonnisi duum generum substantiarum ideam habere, corporis nimirum & mentis, & propterea non plures quam tres diversos unionis modos posse concipere.

41. Aut enim ea erit inter duo corpora, aut inter duas mentes, aut inter corpus & Mentem.

42. Et puto nos hunc posteriorem unionis modum melius concepturos esse, si eum cum duobus prioribus comparemus, quam si eum omnino solum consideremus.

43. Quapropter notandum esse videtur, omnis generis unionem dicere certam aliquam relationem,

similitudinem & dependentiam, cujuratione consideramus duo tanquam unum compositum fieri aliquo modo.

44. Nunc autem res aliqua potest relationem cum alia habere, aut per sua attributa essentialia & absoluta, aut per attributa sua relativa;

45. Jam manifestum est similitudinem, quæ inter duas res est secundum sua attributa essentialia non esse relationem, quæ eas uniat:

46. Nam quamvis omnia corpora in eo sint similia, quod sint extensa, figurata, & mobilia, non tamen propterea sunt omnia unita.

47. Oportet ergo unionem, in omnibus quæ uniuntur, quærere in attributis relativis aut respectivis;

48. Non autem alia invenio, per

per quæ duo corpora, duæ mentes, aut corpus & mens inter se possint habere relationem, similitudinem & dependentiam, quam primo & in genere actionem & passionem, quæ in omnis generis rebus & unionibus locum habent, quia ex omnibus attributis respectivis nulla sunt, nisi hæc, quæ extra suum subjectum sic abeunt ut aliud possint efficere.

49. Præterea invenio *conjunctionem localem*, pro vinculo quod inter corpora locum habet, quæ ea reddit capacia agendi & patiendi dependenter à se mutuo.

50. *Amorem* pro vinculo duarum mentium;

51. Et postremo *voluntatem* pro unionem, quæ inter mentem est & corpus, quatenus hæc voluntas extra suum subjectum procedit per suas operationes.

52. Neque puto quemquam alia posse

posse invenire attributa, quam hæc quæ duas substantias simul unire possint.

53. Quemadmodum autem duo corpora sunt unita, quando tam propinqua sunt, ut possint agere & pati dependenter à se mutuo, si ve agant & patiantur eodem tempore, eodemque modo, si ve alterum patiatur quando agit alterum;

54. Et quemadmodum duæ Mentis perfectissime sunt unitæ, quando ita invicem amant, ut neutra velle possit neque cogitare quicquam nisi in gratiam alterius:

55. Sic etiam dicere debemus corpus mentemque unita esse, quando aliqui motus illius fiunt dependenter à cogitationibus hujus, & reciproce quædam cogitationes hujus dependenter à motibus illius, si ve causa istius dependentiz
venit

veniat ab ipsa voluntate, si ve ab alia potentia, quæ ipsa superior est.

56. Et quemadmodum corpora non nisi per hanc conjunctionem localem, & dependentiam sociari concipimus, mentesque non uniri, nisi reciproco amore, quo se invicem prosequuntur;

57. Sic etiam nihil clare & distincte concipere possumus, quod mentem cum corpore unire, cogitationesque unius motibus alterius connectere atque ab eo dependentes facere valeat, præter ipsam ejus voluntatem, aut aliquam aliam eâ superiorem.

58. Et plane quemadmodum corpora, quæ sunt unita, & quæ agunt patiunturque dependenter à se mutuo, non desinunt propriam suam naturam retinere, cujus ratione capacia sunt independenter à se
mu-

mutuo agendi patiendique, quando erunt separata;

59. Sic etiam Corpus & Mens, quæ sunt unita, non desinunt servare essentiam suam peculiarem, & capacia esse agendi patiendique independentem à se mutuo, quamvis durante unione aliquæ sint cogitationes istius mentis, aliquæque motus istius corporis, quæ ita à se invicem dependent, ut absolute sit impossibile unum sine alio, & vice versa fieri posse, atque ita ea unio tam sit arcta, quam ipsorum natura possit permittere.

60. Denique quemadmodum unio duarum mentium durabit, cum ipsarum amore, duorumque corporum unio non cessabit, nisi quando desinent esse conjuncta;

61. Sic etiam mentis & corporis fœdus non rumpetur, nisi quando ille qui ea univit, id est, qui motus unius dependentes fecit à cogita-

tio.

tionibus alterius, voluntatem mutabit, aut quando corpus non amplius erit capax producendi motus, quibus mentis cogitationes necluntur.

62. Dicimus ergo generatim loquendo, *unionem Mentis & corporis consistere in mutua & reciproca dependentia cogitationum unius à motibus alterius, & vice versa, & in mutuo commercio actionum passionumque suarum; sive ipsa voluntas Mentis, quæ unita est, sit causa ejus dependentiæ, sive alius quispiam.*

63. Quod autem hanc unionem mentis cum Corpore humano tam admirabilem reddit, est quod *Primo sit reciproca*, i. e. quod non tantum corpus, diversas in mente cogitationes excitare potest; verum etiam mens diversorum in corpore motuum potest esse causa.

64. *Secundo, quod sit Universalis,*
quia

quia mens seu anima humana re-
vera toti corpori juncta est,

65. Et dici proprie non potest,
eam esse in una aliqua ejus parte,
exclusis reliquis, quoniam corpus
unum est, & quodammodo indivi-
sibile ratione dispositionis suorum
organorum, quæ eo modo ad se
invicem referuntur, ut si quando
unum eorum est ablatum, totum
corpus reddatur mutilum.

66. Et quoniam Mens talis est
naturæ, ut nullam similitudinem
habeat cum materiæ dimensionibus,
unio, quæ inter eam & corpus
intercedit, præcipue respicit orga-
norum ejus coagmentationem.

67. Verùm *Tertiò*, hæc unio est
etiam *particularis*, quia non omnes
mentis cogitationes dependent à
motibus corporis, quod diligenter
notandum contra eos qui statuunt,
*nihil esse in intellectu, quod non prius fu-
erit in sensu*, neque omnes motus
cor-

corporis dependent à cogitationi-
bus mentis NB.

68. Nam quemadmodum cor-
pus, naturales suas ac vitales habet
functiones, in quas mens sive ani-
ma nullam habet potestatem, nisi
indirectè: Sic mens suas etiam ha-
bet cogitationes intellectuales, &
quæ sequuntur eas voluntatis in-
clinationes, quæ non dependent
à corpore nisi etiam indirectè.

69. *Quartò* unio hæc est *immedi-
ata*: quemadmodum non nisi pro-
prij motus corporis nostri ab ani-
ma sentiuntur ac percipiuntur; sic
etiam anima ex sua parte non nisi
propriis suis voluntatibus utitur
ad incitandum & movendum cor-
pus.

70. Est etiam præterea *immedi-
ata*, quoniam corporis motus mo-
mento temporis sensum sui ad ani-
mam ferunt, animaque corpus
mo-

movet simul ac de iis voluntatem formavit.

71. Quare unio animæ ac corporis differt ab ea unione, quam mens habere potest cum suis objectis:

72. Nam si per vocem objectorum intelligas ideas quas mens percipit, ea proprie non est unio, quoniam idea & Mens non sunt duæ res, & si intelligas causas exemplares istarum idearum, unio quam ea cum mente habere possunt, non potest esse mutua, cum nostra voluntas sæpissime in illas nullam habeat potestatem.

73. Si autem per vocem objectorum intelligas corpora, quæ nobis circumstant, quæ in nostrum corpus agentia nobis occasionem dant diversas habendi cogitationes, manifestum est nexum, qui inter ea & mentem nostram intercedit, non esse immediatum, eaque

non

non nisi interveniente nostro corpore in mentem nostram agere.

74. Neque tamen hæc unio æqualiter in omnibus corporis nostri partibus immediata est, nam infra ostendemus, aliquam debere esse partem, cui mens multo particularius unita est, quam ulli alii.

75. Quinto hæc unio est constantissima: atque docet hoc nos experientia quotidiana, quod, postquam natura, aut casus, aut nostra voluntas aliquam ex nostris cogitationibus conjunxit cum quibusdam motibus nostri corporis, qui peculiariter destinati sunt ad excitandas in anima cogitationes, idem ille motus nunquam redeat, quin eadem cogitatio se de novo menti exhibeat.

76. Quemadmodum etiam eadē cogitatio se menti postea exhibere nequit, quin e vestigio idem motus, cui ea est juncta, in corpore reproduca-

ducatur, præcipue quando natura eos motus cogitationesque prima vice inter se conjunxit.

77. Ob quam rationem objecta ejusdem speciei nobis dant easdem cogitationes, quia idem genus motus in nervis nostris excitant;

78. Hancque ob rationem est, quod memoriæ vestigia nos obligant ad eandem rem denuo recogitandam, quando spiritibus animalibus occasionem præbent, sub eadem forma ex glandula egrediendi, quam habebant, cum primum ea nobis exhiberetur.

79. Propterea etiam est quando voluntas applicat imaginationem ad cogitandum de re aliqua, quod idea, quæ eam repræsentat menti offeratur simul ac species materialis, cui ea erat prima vice unita, super glandula reducitur.

80. Sic quia prima vice, cum positionem aliquam medicam sumemus

remus, ingens nos ejus cepit fastidium, easque tum cogitationes odii conjunximus cum specie, quam medicina excitabat super glandula, postea neque videre potionem, medicam sustinemus, neque aliquem de ea loquentem audire possumus, quin eadem aversio in mente oriatur, cum spiritus animales eodem modo ex glandula egredi incipient, quo cum primo medicamentum acciperemus, egrediebantur, eandem adhuc amaritudinem videmur regustare.

81. Verum constans hæc unio, sua etiam aliqua *inconstantia* laborat, observamus enim voluntatem nostram vim habere jungendi cogitationes nostras aliis motibus, quam quibus primo junctæ fuerunt &c. Vide sis Joh. Claub.

82. Unicum adhuc restat examinandum ad omnimodam explicationem modi hujus unionis, nimirum,

rum, quæ sit sedes principalis humanæ Mentis, in qua suas functiones immediate exercet.

83. Ut autem sciatur quis sit controversiæ status, monitum volo, me per sedem animæ principalem intelligere eam corporis humani partem, cujus motui cogitationes ita alligantur, ut impossibile sit unum sine altero reperiri posse.

84. Unde manifestum evadit aut unam, aut plures corporis humani partes esse debere, quibus mens eum ad modum sit unita,

85. Quoniam unio ejus cum corpore non consistit nisi in isto concursu, mutuæque dependentiæ cogitationis unius & motus alterius.

86. Notandum tamen animam hoc modo toti corpori non esse unitam,

87. Et cum supra dixerimus mentem aut animam unitam esse toti

toti corpori immediate, id intelligendum tantum est, cum respectu ad unionem quam habet cum nostro corpore, comparate cum ea, quam aliquando corporis interventu habet cum aliis,

88. Observo præterea paralyses, apoplexias, meditationes profundas, & mille alios casus manifeste ostendere, non esse corpus ad producendam aliquam cogitationem aut sensationem in anima idoneum, si partes nostri corporis moveantur,

89. Imo etsi nostri nervi ipsi agitentur, nisi impressio illa usque ad cerebrum deferatur;

90. Quemadmodum anima etiam nullum motum in membris producere valet, nisi spiritus animales ex cerebro descendere faciat.

91. Unde evidens evadit sedem animæ principalem, eamque partem,

tem, cui arctius est unita, extra cerebrum esse non posse;

92. Oportet autem eam esse aut totum cerebrum, aut saltem aliquas ejus partes.

93. Totum Cerebrum id esse non potest, quia totum Cerebrum, aut saltem major ejus pars non est organum memoriæ, hoc est, non est locus, ubi vestigia motuum objectorum externorum aut internorum recipiuntur.

94. Necessè ergo est animam aliquibus tantum cerebri partibus esse unitam.

95. Duo autem sunt, quæ nobis clarius detegere possunt, quæ sit pars, cui unita singulariter sit, primum à Corpore desumitur, alterum à mente.

96. Quod à corpore desumitur consistit in eo, quod necessè sit, quamcunque demum ad partem motus, quem objectum per suam actionem

actionem nervo imprimat, deferatur, ut is tandem perveniat ad locum, unde spiritus animales constringere potest, ad descendendum in musculos, qui membra movere debent eum ad modum, ut consueverunt moveri post talem actionem, quando ea movemus absque ullo movendi proposito.

97. Oportet ergo motum istum deferri per nervos usque ad fontem spirituum, atque ejus ope claudialiquos poros, aliosque rursus aperiri, aut etiam ipsos spiritus aliquo pacto impelli, unde obligantur versus certos aliquos musculos potius descendere, quam versus alios.

98. Non magis etiam dubitari potest, quin sedes animæ sit in parte proxima isti organo, ut possit etiam membra nostra movere, quando velit, & cogitationem habere, quæ unita est isti motui,

quem nervi ad eum locum deferunt.

99. Quod jam ex parte Mentis proficiscitur, est, quod necessarium sit eam partem esse simplicem, & unicam;

100. Cum enim omnia sensuum organa sint duplicia, ratio reddi nequit, cur anima duo objecta non percipiat loco unius, quando contingit objectum aliquod eodem tempore impressionem facere in duobus ejusdem sensus organa, nisi duæ istæ impressiones deferantur usque ad certam aliquam partem simplicem & unicam, quæ eas simul unit.

101. Præterea necesse est eam esse mobilem, ut anima eam immediate movens etiam spiritus animales impellere possit versus certos alios, quos musculos potius quam versus alios.

102. Concludamus ergo sedem animæ

animæ principalem esse debere, partem aliquam simplicem unicam, & mobilem, & denique, quantum fieri potest, proximam fonti spirituum animalium.

103. Fontem autem spirituum animalium esse ventriculos cerebri circa parvam aliquam glandulam, conarion appellatam unanimiter fere a medicis creditur. Vide Doctissimum & experientissimum Anatomicum Willis in Anatomia sua cerebri,

104. Quia circum illam maximam partem arteriarum plexus choroidis spargitur, atque in illa sanguinis pars maxime subtilis, quem effundunt istæ arteriæ, incipit in transitu per ejus poros accipere formam spiritus animalis.

105. Qui ulterius cupiunt ostendi, glandulam eam esse sedem animæ principalem, & quomodo eam actionem objecti uniat, & quo pa-

Et o fibræ omnium nervorum in
eam agere possit, legant Tracta-
tum des Cartes de Homine cum
notis Forge, ubi in hisce instru-
tur.

CAPUT XI.

De Functionibus
quæ ex unione Mentis cum
corpore resultant.

1.

Postquam hæcenus de natu-
ra Mentis & Corporis ec-
rumque functionibus in se-
ipsis, atque de modo, quo Mens
humana cum corpore est unita,
locuti sumus, veniendum jam est
ad considerationem functionum
quæ sunt mentis, quatenus cum
corpore est unita.

2. Et licet minus hæc Logicæ sint
con-

considerationis, si maxime hodie-
rum quorundam Logicam tra-
ctandi modum spectes,

3. Nihilominus nos ad facilius
detegendam errorum causam, &
inveniendam Media evitandi,
non multum solliciti de aliorum
præmaturo iudiciis, quantum qui-
dem rei necessitas exigit, paucis se-
quentia adjicere non dubitabi-
mus.

4. Principio tenebimus omnes
functiones nostræ mentis quate-
nus corpori est unita, ad duo capi-
ta reduci posse:

5. Aliæ sunt ejus *perceptiones*, aliæ
motiones voluntatis.

6. Primo loquimur de omnibus
diversis modis, quibus Mens, quam-
diu est in corpore, in percipienda
aliqua re utitur, nam necesse est
Mentem percipere, priusquam se
determinet.

7. Diversitatem nostrarum per-
ceptio-

ceptionum examinemus secundum diversitatem causarum, quæ mentem obligant ad rem aliquam percipiendam, & duas earum species deprehendemus.

8. Aliæ enim dependent præcipue à voluntate, ut quando mens percipit proprias suas actiones, impossibile enim est velle rem aliquam, si non percipiamus nos habere eam voluntatem, quamvis vel unum momentum post non amplius recordemur nos voluisse.

9. Et cum aliquando dicimus, nescire nos quid velimus, id nihil aliud significat, quam Mentem esse ancipitem, & adhuc nescire, quid velle debeat.

10. Secunda species perceptionum nostrarum est earum, quæ excitantur præcipue per corpus sine consensu voluntatis, sæpe etiam ea repugnante, quemadmodum primo sunt omnes perceptiones sensuum,

suum, & secundo omnia nostra deliria, nostra somnia & in genere omnes nostræ imaginationes, quas voluntarie non excitamus.

11. Ut omnes hæc species perceptionum ordine explicemus, primò dicendum erit, quæ sit natura sensuum nostrorum, qui tanti à Clariss. Viro æstimantur, ut eos pro Criterio veritatis constituere non dubitaverit.

12. Sensus vocabulum sumi potest tribus modis, aut pro motu simpliciter, quem objectum nervis imprimit;

13. Aut pro perceptione, quæ alligata est isti motui, quando impressio ea defertur usque ad sedem animæ;

14. Aut pro iudicio, quod eam perceptionem sequitur.

15. Tres isti sensuum gradus, tam prope se invicem sequuntur, ut maxima pars hominum eos non

distingvat, cum tamen sint maxime diversi.

16. Bestiæ enim non nisi *primi gradus capaces* sunt, & nihil in ipsis videmus quod nobis persuadere possit eas sentire, si verbum illud pro alia re sumatur, quam pro impressione objecti in organum sensuum.

17. Certi etiam sumus eam impressionem deferri per fibras nervorum usque ad glandulam; quia ea impressio est, qua glandula afficitur, quæ causa est omnium motuum quos objecta in singulis bestiis excitant secundum suam speciem, & dispositionem, quæ pro eo tempore in corpore bestiæ reperitur.

18. *Primus & secundus gradus* nunquam in hominibus sunt separati, quando ea impressio usque ad glandulam defertur.

19. *Secundus autem & tertius* non sem-

semper simul inveniuntur, præsertim in sapientioribus, qui, cum observaverint sensus sapius se fallere, non tam cito solent de rebus omnibus, quas sensus eos percipere faciunt, iudicium suum ferre.

20. *Primus gradus* est res pure corporea, quapropter nihil de eo nunc dicam, neque etiam de modo, quo objecta externa nervos movent, id enim non est hujus loci, si quis tamen eorum explicationem querat, adeat *Tractatum des Cartes de Homine*, idem *Borellum de Motu Animalium*, ubi prolixè omnia sunt pertractata. Neque de tertio gradu loquar, id est, de iudicio, quod perceptionem sensuum sequitur, sed me solum detinebo in explicatione secundi gradus, qui est ea perceptio, quæ semper agitationem fibrarum nervorum comitatur, quando usque ad glandulam defertur.

21. Notabis ergo primo, sentire in hac significatione nihil aliud esse, quam habere perceptionem, confusam, quæ alligata est unicuique agitationi, quæ fibræ nervorum concutiuntur, quæcunque demum possit esse causa, quæ eos agitat.

22. Atque ita modum percipiendi in mente, qui omnibus sensibus in genere proprius est, consistere in ea confusione, quæ invenitur in perceptione, & in eo, quod ea excitari debeat per actionem aliquam objecti externi.

23. Nam quamvis in somniis, & deliriis multæ res sentiri credantur, & ea haud aliter nobis apparent, quam si eas sentiremus, quando tamen nullum objectum externum sensus nostros tangit, non id sentire solemus appellare, verum pro ludificatione imaginationis accipitur.

24. Ut

24. Ut autem bene concipiatur, qualis sit ea confusio, quæ in perceptione sensus invenitur, notandum est, dici posse cognitionem sensuum, pro diverso considerandi modo, esse simul admodum claram, & simul admodum confusam.

25. Ex una enim parte sensus clare monstrant, rem aliquam in corpus nostrum agere: iidem etiam docent nos, an res, quæ corpus nostrum tangit, noxia sit, an utilis, idque tanta cum certitudine, ut admodum raro contingat nos in eo falli.

26. Ex altera parte autem, si res aliter consideretur, constat, cognitionem sensuum esse valde confusam, eosque, qui non alios quam sensus habent duces in sua Philosophia, obnoxios esse erroribus, & magnos paralogismos committere.

K 7

27. Ea

27. Ea confusio in quadruplici est differentia.

28. *Prima* oritur ex modo, quo sensus nobis repræsentant qualitates, quas ipsorum ope percepimus, & quas nos tanquam in membris nostris percipere faciunt,

29. Aut etiam in objectis, quæ nos tangunt, quamvis cogitatio, per quam anima eas sentit, tantum alligata sit formæ cursus spirituum, ubi à glandula egrediuntur, quæ excitatur per actionem objecti eorum.

30. *Secunda* consistit in eo, quod nobis non repræsentent ipsam actionem objecti, aut talem, qualis in seipsa est, aut talem, qualis ea communicatur organo sensus, aut talem denique, qualis ad glandulam defertur:

31. Sed earum loco in nobis excitant ideas, quæ nullum cum iis omnibus commercium habent.

32. *Terti-*

32. *Tertium* consistit in eo, quod inter ideas, quæ eorum occasione nobis obveniunt, illæ ipsæ, quæ maximè sunt claræ & evidentissimæ, nunquam fere nobis repræsententur eo præcise modo, quo in objecto reperiuntur.

33. *Quartum* est, quod ideas, quas habemus ex occasione particularium objectorum sensuum, ut luminis, colorum, sonorum, &c.

34. Quasque habemus ex occasione omnium sensationum, quæ famem, sitim &c. comitantur, adeo sunt obscuræ & confusæ, ut nemo dicere possit, quid in objecto sit, quod unaquæque earum repræsentat peculiariter.

35. Sed objiciat mihi hic aliquis, quoniam nos credimus ideas, aut melius species corporeas plerumque non esse similes objectis, quæ eas excitant; neque ideis, quas ex ipsarum occasione habemus,

36. Ne-

36. Neque similitudinem, quam aliquæ earum habent cum lineamentis objectorum, nobis dare cogitationem eorum, præter rem, & sine ratione alias distinctiores aliis, alias rursus aliis confusiores statui.

37. Resp. Nos eas species distinctas, aut confusas non appellare, per relationem ad majorem, aut minorem similitudinem, quam forte cum objecto, quod eas excitat, habent,

38. Verum respectu distinctio- nis, aut confusionis, quæ in ideis, quas in mente producunt, inveni- tur;

39. Et quamvis id ita non foret, nihilominus dici posset, inter eas species, illas esse magis distinctas, quæ magis accedunt ad formam, cursus spirituum, cui natura cogi- tationem claram & evidentem cer- ti cujusdam objecti junxit.

40. Alias

40. Alias rursus tanto esse con- fusiores, quanto magis ab ea forma recedunt.

41. Experientia enim quotidia- na ostendit sub certis quibusdam, casibus, ac circumstantiis melius nos eadem objecta percipere, quam sub aliis;

42. Quod ita non foret, nisi spe- cies, quas excitant, aliquando es- sent minus magisve distinctæ.

CONSECTARIA.

1. Adeo clarè & sufficienter de- teximus in superioribus, sensuum nostrorum originem & naturam, ut vix, opus foret quicquam am- plius iis adjicere,

2. Maximè cum facile attentus lector ex iis colligere possit, quid de eorum sententia sit statuen- dum, qui putant, per exteriora sen- suum organa, cognitiones de re- bus ad nos venire, sive quod omnis
no-

nostra cognitio originaliter, (ita enim plerumq̄ loqui amant) à sensibus hauriatur.

3. Item, quod ipsi soli sint, qui objectum cognoscendum intellectui proponant, neq̄ res aliter, quam per sensus mentem nostram ingrediantur.

4. Unde sensus externi aliis dicuntur *fenestra anima*, per quas & foras prospectat, & lumen suum accipit.

5. Aliis dicuntur animæ *satellites & nuncii*, quibus omnia quæ foris geruntur cognoscit.

6. Imo in Scholis omnium prope ore teritur axioma: *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

7. Ex quorum numero est etiam Vir Doctissimus, qui Cap. VII. statim in principio asserit, *primum criterium veritatis esse sensum, cogita-*

tionesq̄ve omnes fieri de rebus organa sensuum ferientibus.

8. Ego certe non raro sum miratus, non solum à rudioribus, sed etiam ex eruditorum numero, tot ac tanta corporeis adscribi sensibus,

9. Nam sic mecum ratiocinabar: Si omnis cognitio petitur à sensibus, si semper portæ sunt & fenestræ, per quas ingrediuntur ideæ mentem illustrantes, mirum est, quod non sint sapientissimi, qui sensus perpetuo sequuntur duces.

10. Imò mirum, quòd intellectu & sapientia omni carentia animantia, facultate sentiendi hominem superent secundum versus vulgatos:

Nos aper auditu, nos vincit aranea tactu,

Vultur odoratu, lynx visu, simia gustu.

11. Mirum inquam, quòd qui maxi-

maximè intellectu & scientia pol-
lent, ut Deus & Angeli, omni sen-
su corporeo destituantur.

12. Mirum, quòd quæ clarissimè
sentimus, exempli gratia, lucem, &
colorem, obscurissimè tamen intel-
ligamus.

13. Mirum denique, quòd quæ
nullo modo sentimus, optimè ta-
men & facillimè intelligamus, uti
cogitationes quisquæ suas, quas ha-
bet in animo, dum affirmat, negat,
vult, non vult, licèt nullis interim
verbis externis utatur, neque audi-
at, aut legat quicquam.

14. Quanto melius hac de re
sensit Marsil. Ficinus argum. in
Hippiam majorem: *Sophista*, in-
quit, *sensu opinio neque incedit, philo-
sophus ratione potius & Mente.*

15. Socrates apud Platon. in Phæ-
don. *Cognoscunt viri scientia cupidi,
quemadmodum philosophia eorum ani-
mam ita constitutam suscipiens, paula-
tim*

*tim instruit solvereque aggreditur,
ostendens quàm fallax oculorum, quàm
fallax aurium, cæterorumque sensuum sit
judicium, suadens ab his discedere, qua-
tenus herere illis summa non cogat ne-
cessitas, seque in seipsam revocare atque
colligere, nec unquam credere præter-
quam sibi.*

16. Plato dialog. 5. de repub.
*Homines oculis & auribus dediti, pul-
chris vocibus & coloribus, figuris & o-
mnibus quæ ex talibus constat, admo-
dum delectantur, ipsius autem pulchri
naturam cogitatio eorum non potest
attingere.*

17. Dicam quod res est; Sensus
per se non sunt nobis dati ad co-
gnoscendam veritatem, seu ad im-
mediatè cognoscendum, quænam
sit rerum extra nos positarum na-
tura;

18. Sed propriè tantùm ad signi-
ficandum homini, quatenus com-
positus est ex mente & corpore,
quæ

quæ ei commoda, quæ incommoda sint

19. Triplicia quippe sunt Homini attributa, ut jam supra ad nauseam usque inculcavimus, alia ratione solius mentis ei competunt, ut intellectus, judicium, &c.

20. Alia ratione solius corporis, ut magnitudo & figura &c.

21. Alia ratione mentis & corporis simul, ut sensus, fames, sitis, &c.

22. Jam uti ea quæ ratione solius corporis homini sunt attributa, etiam ad solum corpus referenda: ut ea quæ ratione solius mentis ei attributa, ad solam mentem:

23. Ita quæ ratione corporis & animæ simul ei attributa sunt, illa non nisi ad compositum ipsum, quæ tale referenda. Quod eum de fame, & siti, & talibus facile quis dederit, cur non dabit de sensibus?

24. Ve-

24. Veritatis cognitio ad solam mentem spectat, non ad compositi conservationem.

25. Unde ordinem naturæ invertimus, quando sensus ad dignoscenda ea quæ dictæ compositioni conservandæ commoda sunt aut incommoda nobis datos, convertimus ad ipsius veritatis cognitionem.

26. Exempli gratia, quando ex eo quod corpori bonum aut malum quid est, absolute & in ordine ad rei veritatem judicamus esse bonum aut malum:

27. Item, quando ex eo quod plus minusve corpus afficit, etiam in se majus minusve, perfectius aut imperfectius esse censemus.

28. Natura enim quæ mihi ut composito competit, non docet me, talem esse rerum naturam qualis est perceptio sensus circa eam, quia ad compositi perfectionem non

non requiritur, seu non necessaria est exacta ac accurata rerum cognitio.

29. Nam sine ea compositum, sat esse potest perfectum, imo propter eam cognitionem compositum ut tale non est perfectius, nisi quatenus per eam cognoscitur ejus commodum vel incommodum.

30. Præterea sensus ne quidem circa propria sua objecta, qualia statuuntur esse sensibiles qualitates, rerum naturam nos edocere valent, multo minus id faciunt circa alia, nam nihil quicquam de earum qualitatum natura nisi obscure & confuse repræsentant, & quid sit gratum aut ingratum composito.

31. Item, quoniam angeli absque sensu res possunt cognoscere, & quidem clarius & distinctius quam nos; apparet sensus non esse necessarios ad rerum cognitionem;

32. Imo

32. Imo certum est, sensus mentem potius impedire in clara & distincta veritatis perceptione.

33. Patet hoc per inductionem eorum, quæ clare percipiuntur in particulari de rebus materialibus,

34. 1. Figuræ nullæ circa nos ita sunt perfectæ, ut inde ideam claram consequamur.

35. 2. Magnitudo cognoscitur per mentem, non per sensus, quatenus corporis hujus magnitudo comparatur à mente cum alia magnitudine nota, & quam constituit mens, ut mensura aliarum.

36. 3. Circa cognitionem situs etiam opus est operatione mentis; quod etiam de motu est statuendum vide Dioptric. Cap. VI. art. 9. usque ad sextum decimum.

37. Non tamen negandum est, sensus nos docere, quod res sint sive existentiam corporum; sed hoc so-

L

lum

lum, quod doceant *quid sint* five essentiam & intimam naturam rerum, quia hoc non requiritur ad conservationem compositi.

38. Quod iterum non sic intelligendum est, quasi negaremus cognitionem veritatis corpori prodesse; sed tantum modo dicimus, non ad corporis commodum requiri, cum citra eam, commodum vel incommodum corporis queat cognosci.

39. Non etiam negamus, quod ea, quæ sensus docent, possint inservire ex accidenti cognitioni naturæ rerum.

40. Ipse enim Philosophus noster agnovit initio Dioptric. sensus utilitatem, inquiring: *Totius vitæ nostræ* (quæ nempe in corporis & animæ conjunctione posita est) *regimen a sensibus pendet.* Et ulterius ibidem dicit, quod *admiranda illa specilla vim nobis aperuerunt ad majorem*

jorem & magis absolutam naturæ cognitionem.

41. Non quod immediatè hoc præstent oculi, multo minus specilla, sed quod promotà visus nostri acies occasionem & materiam philosophandi nobis subministret, quatenus *τὸ ὄτι* suppeditat animo *τὸ διότι* inquirenti. Sic passim Cartesius experimenta necessaria esse, docet ad absolvendam Physicam.

42. Illud etiam, quod sensus nobis non exhibeant, qualia existant corpora naturalia in seipsis, Philosophus Princip. II. art. 3. ita limitat. *nisi interdum ex accidenti.*

43. Voluit igitur distingvere finem & usum sensuum ordinarium, ab eo qui rarus & extraordinarius est & per accidens tantum iis convenit, ut doceant quid revera sit in rebus, seu quæ sit absoluta & intima natura corporum, quod quidem non observantur ab iis, qui

sensus iis elogiis ornant, quæ supra recensuimus.

44. Quæ Vir Doctissimus Cap. VI. §. 16. 17. 19. habet Cartesium ne-
tiq̄am ferunt cuius mentem nul-
libi fuit minus assequutus quam
hic, sed me certe vanas illas ratio-
cinationes referre pudet pigetq̄.

45. Conferat modo hæc & simi-
lia in illa Introductione occurren-
tia æquus lector, cum iis quæ in
superioribus tam clare proposui-
mus, nullo negotio agnoscat, cuius
à parte stet verior & accuratio-
Methodus Philosophandi.

CAPUT XII.

De Modo quo per-
ceptiones intellectus nostri &
determinationes volunta-
tis nostræ, regere de-
beamus

I. Huc

I.

Huc usque explicare conati
sumus naturam mentis hu-
manæ, primo in seipsa, in-
quantum est res cogitans, deinde
secundum relationem ad corpus,
in quantum ei est unita;

2. Conatus sum etiam explica-
re, in quo ea unio consistat, & quæ
sint mentis operationes, quæ ex
hac unione suam originem ha-
bent.

3. Jam hoc agendum super est,
ut detegere possimus, quomodo
perceptiones intellectus nostri &
determinationes voluntatis no-
stræ, quam diu vivimus regere de-
beamus, ut quantum fieri possit in
hoc mundo felicissimi evadamus.

4. Nam inter omnia bona non
nisi ea sola sunt quæ nos felices
reddere possunt, quæ per nos ipsos
possidere sine auxilio aliarum crea-
turarum possumus.

L 3

5. Ali-

5. Alias fateor, quando summum bonum in seipso sine relatione ad aliud consideratur, unice Deum Opt. Max. esse summum bonum, atque hoc respectu nostram quoque felicitatem in unione cum hoc summo bono consistere.

6. Cum autem consideratur, cum relatione ad unumquemque nostrum, tum non video aliud esse posse, quam illud quod per nos ipsos possidemus sine auxilio aliarum creaturarum.

7. Quare & bona fortuna, quæ absolute à nobis non pendent, sanitas corporis, & cognitio mentis, quæ sapissime extra hominis potestatem sunt, æstimari non possunt, pro maximo omnium bonorum, quorum homo capax.

8. Nihil ergo super est nisi nostra voluntas, quæ absolute nostra est, cujus rectus usus cum omnino à nobis dependeat, maximum esse

esse bonum debet, quod possidere possumus, & solum quod nos vera satisfactione afficere, & felicitatem nostram naturalem efficere potest.

9. Verum quidem est, voluptates sensuum omnibus fere hominibus apparere majores voluptatibus Mentis; sed erroris hoc est, à quo facile liberabimur, si assuescimus examinare justum omnium bonorum pretium, quorum acquisitio ex nostro agendi modo dependere potest, ut exacte sciamus, quantum unaquæque res ad animi nostri tranquillitatem tribuere possit.

10. Hoc facientes videbimus voluptates sensuum confuse nostræ imaginationi se exhibentes plerumque multo majores apparere, quam revera sunt, præcipue antequam eas possideamus, iisque fruamur.

11. Nam ubi multum satis defudavimus in iis acqvirendis, fruitio ipsa earum defectus nobis ostendens docet non magni esse æstimandas, cavendumqve esse, ne à specie ea, & vano fulgore, quibus circumdantur, decipiamur.

12. Nonne majorem lætitiæ causam habemus, cum anima nostra satis virium habuit ad iræ impetum, aut amoris blanditias sistendum, quam ubi per ignaviam vindictæ cupiditatem explevimus, aut libidini indulgimus?

13. Quantum ad bona fortunæ attinet, ea nos veris voluptatibus afficere non possunt, nisi forte ea tanquam virtutis nostræ præmia spectemus.

14. Verum etiam si vel ejus præmia forent, non tamen nos propterea beatos reddere possent, quoniam eorum domini absolute non esse.

essemus, eaque nobis auferri possent.

15. Plenitudo autem nostræ *avtapxelas* aut felicitatis non tantum dependet à magnitudine boni, quod per nos ipsos possidemus, verum etiam à certitudine istius possessionis.

16. Quare omnia bona corporis, & fortunæ comparanda non sunt cum recto usu liberi nostri arbitrii, cum nullum inter ea sit nostro respectu adeo magnum, quam rectus ejus usus, neque ullum de cujus possessione adeo certi esse possimus.

17. Sed objiciat aliquis, satis non esse, si dicamus maximum bonum nostrum in hac vita consistere in recto usu liberi nostri arbitrii, nisi etiam adjungamus in quo rectus usus ejus consistat.

18. Resp. Me non videre, nos eo melius uti posse, quam si semper

firmum, & constans animi habeamus propositum faciendi exacte omne id, quod optimum judicabimus, & omnes mentis nostræ vires ad id bene cognoscendum impendendi.

19. Cum enim omnes mentis nostræ facultates ad duas has referantur, ad facultatem scilicet percipiendi id, quod est verum, & bonum, & id à falso, & malo distinguendi;

20. Et ad facultatem nos determinandi, id est, dandi nostrum suffragium, & consensum ei, quod verum aut bonum esse cognoscimus;

21. Existimo contentos nos esse debere, quantum ad primam attinet, ubi omnem quam possumus, curam adhibuimus ad cognoscendum, id, quod est optimum:

22. Et quod ad secundam attinet, contentos esse debere, quando no-

stra

stra electio exacte secuta est nostram cognitionem, quoniam non alium ducem in hac naturali vita habemus.

23. Quamvis autem in multis falli possimus, & quod secuti sumus, possit esse malum, nihilominus certissimus nos officio nostro satisfecisse, & tunc omnino contenti esse debemus.

24. Hæc felicitas naturalis duos habet inimicos principales, primus est ignorantia, quando negligimus ea discere, quæ scire debemus, & possumus, in quantum homines sumus.

25. Ea ignorantia non tantum culpanda est, verum ipsissima est mater omnium vitiorum; quemadmodum enim virtus in genere considerata nihil est aliud, quam firmum illud propositum, & animi vigor, quo ferimur ad faciendum id, quod judicamus esse bonum,

L 6

post-

postquam certi sumus tantum nos id examinasse, quantum moraliter capaces sumus;

26. Et quamvis id, quod facimus, possit esse materialiter malum, scimus tamen nos officium nostrum facere, & actum virtutis producere, quando omnem diligentiam, possibilem adhibuimus ad id bene cognoscendum.

27. Nam, cum anima nostra finita sit, omnia scire non tenetur.

28. Sic è diverso cadimus in vitium, quam primum ea firmitas degenerat in pertinaciam, aut mollietatem ex eo, quod de nobis ipsis instruendis, parum sumus solliciti.

29. Et illi, qui aliquid agunt, nescii utrum bonum sit, an malum, & qui id inquirere negligunt, haberi non debent pro hominibus virtute præditis, etiam si actus materialiter virtuosos producerent.

30. Non

30. Non tamen omnis generis ignorantia vitiosa est; meremur, tantum id nomen, quando virtutes eas, quæ necessaria sunt ad actiones nostras in eo vitæ genere, quod profiteamur, dirigendas, discere negligimus.

31. Alter nostræ felicitatis naturalis inimicus & quasi scopulus est corpus, cui mens est juncta, sive quia ejus morbi rationis usum ipsi auferre possunt, ipsaque impedire nequit, quo minus ejus infirmitatibus afficiatur, quia unum totum cum eo constituit, sive quia sentimus passionēs nostras sæpissime, nos incitare ad id faciendum, cui ratio se opponit.

32. Quare si beati esse volumus, vinculum, quod inter mentem & corpus est, nos obligat ut partem curarum nostrarum demus conservationi sanitatis nostræ, & præ-

L 7

ser-

servationi corporis nostri à morbis.

33. Nam alias per ejus infirmitates, quæ nobis usum rationis auferre possunt, felicitas nostra turbaretur.

34. Multo tamen major labor, sumendus est in superanda nostra ignorantia, & vincendis passionibus nostris, quam in evitandis morbis.

35. Morbi enim, si eos patienter feramus, sæpissime nobis materiam potius Virtutis præbent, quam felicitati nostræ obsunt, atque ita mentis nostræ aut augeant magis augent, quam minuunt.

36. Cum contra passiones, quando immoderatae sunt, & ignorantia quæ vitiosa est, omnino eam destruant.

37. Quapropter non rectius facere poterimus, quam si principalem

lem errorum nostrorum originem detegamus.

38. Et ad eos evitandos, nostramque ignorantiam superandam regulas quæramus, quibus moderari passiones nostras possimus.

39. Ut hoc pacto intelligere possimus, quomodo intellectum nostrum, nostramque voluntatem, ducere debeamus.

40. Extra omnem dubitationem autem est, nos nunquam errare, nisi quando judicamus de rebus, quas non bene novimus;

41. Atque sic principalem nostrorum originem errorum non oriri aliunde, nisi ex eo, quod temere extendamus potentiam, quam habemus, judicandi extra limites nostræ cognitionis.

42. Si enim eam intra illos limites præcise restringeremus, nullum esset errandi periculum.

43. Ut ergo bene judicemus, hoc est,

est, ut judicando non fallamur, diversæ regulæ observandæ, pro diversitate occasionum & rerum, in quibus iudicium nostrum ferendum est;

44. Aut enim res in se ipsis consideramus, ad earum veritatem simpliciter cognoscendam, aut eas consideramus cum relatione ad praxin, & actiones vitæ nostræ.

45. Si primo modo eas consideremus, omnino iudicium nostrum suspendendum est, quando eas non bene cognoscimus, id est, quando objectum, quod examinamus, aliqua adhuc obscuritate & confusione est imbutum.

46. Si secundo modo eas spectemus, non necesse est tantam adhibere præcautionem, agendi enim, occasio sæpius præteriret, antequam plane dubiis nostris liberari possemus.

47. Sed

47. Sed ut res paulò magis declararetur, considerabimus primo quomodo rationem nostram ducere debeamus, quando veritatem tantum in seipsa quarimus.

48. Deinde conclusionis loco videbimus etiam, quam regulam sequi nos oporteat, ubi veritatem cognitam ad praxin volumus convertere.

CAPUT XIII.

De Regula prima Veritatis.

I.

MEo iudicio, quicumque res certius, quam ex aliorum, relatu scire vult, & qui ab experientia edoctus non dubitat, sensus suos, & præiudicia infantia sapissime sibi occasionem errandi dedis-

dedisse, observare debet sequentes regulas, ne in errorem amplius incidat.

2. Est autem hæc prima Regula: Nimirum: *Nil unquam*, nempe in Philosophica veri investigatione, *veluti verum admittendum*, hoc est, *judicandum*, Philosophicè determinandum, *nisi quod certo & evidenter verum esse cognoscatur*, hoc est, *quod non prius clare distincteque percipiatur ab intellectu, nempe ut consentiat cum perceptione judicium, nunquam ab ea dissentiat.*

3. Quæ regula optimam recte judicandi methodum præscribit: Ne tamen propter generalitatem suam, minus distincte intelligatur, in tria membra particulatim eam deducemus.

4. Quorum primum est, *omnem in judicando præcipitantiã vitandã esse.*

5. Se-

5. Secundum, *Omnem in judicando anticipationem vitandã,*

6. Tertium, *Nil amplius esse judicandum aut concludendum, quam quod rationi pateat, sive quod menti attendenti præsens sit & apertum.* De singulis videbimus.

7. Primum & secundum, Obstacle primæ Mentis operationis, hoc est claræ & distinctæ perceptionis, amolienda esse monet, ne prius judicemus quam aliquid, ut regula exigit, percipiamus.

8. Prius verò judicamus dupliciter: vel si præsentis tempore præcipitemus judicium,

9. Vel si ex anticipata opinione judicemus, quam olim per præcipitantiã admisimus.

10. Et quia multis modis, variisque de causis contingit, ut judicia nostra præcipitemus, hoc est, ut præpropere, nimis celeriter, inconsideratè, ac temerè sententiam feramus,

ramus, prius iudicando, quam recte perceperimus, eos breviter enumerabimus.

11. *Prima causa præcipitantiæ est, ætas immatura.*

12. De qua Philosophus Princ. 1. p. art. 71. sic ait: *Mens nostra* ab in eunte ætate omnia tantum referens ad utilitatem corporis, cui erat immersa, eo plus aut minus rei esse putabat in unoquoque objecto à quo afficiebatur, prout plus aut minus ab ipso afficiebatur.

13. Unde factum est, ut multo plus substantiæ seu corporeitatis esse putaret in saxis aut metallis, quam in aqua vel aëre, quia plus duritiæ & ponderositatis in iis sentiebat.

14. Quin & aerem, quamdiu nullum in eo ventum, aut frigus, aut calorem experiebatur, pro nihilo prorsus ducebat.

15. Et quia non plus luminis à stellis,

stellis, quam ab exiguis flammis lucernarum ipsi affulgebat, idcirco nullas stellas flammis istis majores sibi repræsentabat.

16. Et quia nec terram in gyrum verti, nec ejus superficiem in globum curvatam esse notabat, ideo proclivior erat ad putandum, & immobilem eam, & superficiem ejus planam esse, &c.

17. Item: Articulo 60. inquit: *Cum verò putamus nos percipere colores in objectis, etsi revera nesciamus quidnam sit, quod tunc nomine coloris appellamus, nec ullam similitudinem intelligere possimus, inter colorem quem supponimus esse in objectis, & illum quem experimur esse in sensu, quia tamen hoc ipsum non advertimus, & multa alia sunt, ut magnitudo, figura, numerus, quæ clare percipimus, non aliter à nobis sentiri vel intelligi, quam ut sunt, aut saltem esse possunt in objectis, facile in eum errorem delabimur, ut judicemus,*
id

id quod in objectis vocamus colorem, esse quid omnino simile colori quem sentimus, atque ita ut id, quod nullo modo percipimus, à nobis elare percipi arbitremur.

18. *Atque hoc modo judicia nostra de sapore, odore, sono, calore, frigore, lumine, & similibus contingebat esse falsa. Hicque primam & præcipuam errorum nostrorum causam licet agnoscere.*

19. *Et quandoquidem mens nostra dicto modo omnia ad utilitatem corporis referebat, & in ætate infantili organis corporeis male utebatur, iisdem tenacius affixa erat, adeò ut nunquam se ab illis abduceret, & purò intellectu quid cogitaret.*

20. *Unde semper cogitationi imaginationem admiscebat, nec intellectum purum & imaginationem, distinguebat à se invicem, sed pro uno eodemque habebat, atque*

atque ita omnes ideas & notiones rerum intellectualium in mente, cum corporeis imaginibus confundebat, & permiscebat; libet iterum verba Philosophi adjicere.

21. *Cum mens, inquit, in Resp. Sext. num. 10. minus rectè organis corporeis uteretur, iisque firmiter affixa, nihil absque illis cogitaret, res tantum confusas advertebat.*

22. *Et quamvis proprie sua nature sibi conscia esset, nec minus apud se ideam cogitationis, quam extensionis haberet: quia tamen nihil intelligebat, quin simul alii quid imaginetur, utrumque pro uno & eodem sumebat, notionesque omnes, quas de rebus intellectualibus habebat, ad corpus referebat.*

23. *Secunda causa cur iudicium nostrum præcipitemus est consuetudo ab infantia adhaerens, & longo tempore confirmata.*

24. *Hujus consuetudinis meminit Philosophus Meditatione sexta pag.*

pag. 41. inqviens; *Multa vero alia sunt quæ etsi videar à natura doctus, non tamen revera ab ipsa, sed à consuetudine quadam inconsiderate judicandi accepi.*

25. Omnes enim præjudiciorum classes à consuetudine promanantes, de rebus corporeis ad duas referri possunt. 1. quicquid non sentio, non est. 2. quæcunque sentio, talia & tanta sunt, quælia & quanta sensibus offeruntur. Unde illud, Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.

26. Hanc autem consuetudinem non alia quam contraria consuetudine emendare possumus, lento nimirum & suspenso gradu incedentes, secundum illud Jurisconsultorum: Nihil tam naturale est, quam eodem genere, unumquodque dissolvere, quo colligatum fuit.

27. *Tertia causa est defatigatio in attendendo: de qua Philosophus*
Prin-

Principiorum, parte I. art. 73, inquit: *Quia Mens non sine aliqua difficultate ac defatigatione ad ullas res attendit, ideo sæpe judicat antequam id de quo judicat perceperit,*

28. Delassata enim mens, meditando, res à sensibus & imaginatione sejunctas, relabitur semper ad rerum sensibilibus ideas, & per has ad judicia ex præconcepta opinione in antecessum lata.

29. Quia in primis annis, ubi tantum circa sensus & imaginationes occuparetur, majorem de ipsis, quam de cæteris rebus cogitandi usum & facilitatem acquisivit,

30. Unde fit ut multi, nullam, substantiam intelligant, nisi imaginabilem & corpoream, seu sensibilem.

31. Neque enim nosse volunt ea sola esse imaginabilia, quæ in extensione, motu & figurâ consistunt, etsi alia multa intelligibilia sint:

32. Intellectus autem, & imaginatio valde differunt quoad modum percipiendi, licet non differant, quoad modum, quo unaquæque earum facultatum ideas acquirunt, quæ ipsi sint propria.

33. Hanc præcipitantiæ causam vincere possumus studiis Mathematicis, aut notis seu characteribus, quibus usus etiam est Philosophus, quare & in Physica figuras oculis subiecit, non solum sui, verum etiam lectorum causa; sciens, quod quæ ad animam veniunt per sensum eam magis afficiunt, adeoque magis detinent, quam quæ illi representantur à ratione, ut hoc fusissime deduxit Generosus atque Nobilissimus Author in sua nunquam satis de prædicanda *Medicina Mentis, Libro secundo pag. 184. 185. & seqq.*

34. *Quarta causa est, vehementius sciendi desiderium: Nam Omnes homines*

mines ut Aristoteles in initio metaphysicorum, inquit: natura scire desiderant.

35. Verum sicuti immoderata fame stimulatus omnia, quæ offeruntur, nimis festinanter, sine ordine ac delectu ingerit; ita veritatis assequendæ cupiditas persape efficit, ut qui non rectè sciunt, quæ ratione assequenda sit, de iis quæ non rectè percipiunt, iudicium ferant atque idcirco errent.

36. Hinc Philosophus Principiorum part. I. art. 42. inquit: Alii non contenti claris & notis, clariora notiora ferè in infinitum quarunt, ut Mathematici quidam veteres & Scholastici Metaphysici.

37. *Quarta causa est, impatientia dubitandi. Hoc vitium tangit Illustris Verulamius l. I. de augmento scientiarum inquiring. pag. mihi 122.*

38. *Alius error est impatientia dubi-*

tandi, & cæca festinatio decernendi absque debita & adulta suspensione iudicii. Nam bivium contemplationis non est dissimile bivium actionis, à veteribus sæpius memorato: cujus altera via initio plana & facilis erat, sine autem impervia; altera ingredienti asperacrat & confragosa, ubi paulo processeris, expedita & æquabilis.

39. Haud secus in contemplationibus, si quis à certis ordiatur, in dubia desinet, si à dubiis incipiat, eaque aliquamdiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

40. Quinta causa est. Nimia ingenii confidentia in multis: Hoc tangit seque ab iis separat Cartesius de Methodo: Multi sunt, inquit, qui cum plus æquo propriis ingeniiis confidunt, nimis celeriter solent iudicare, nunquam satis sibi temporis sumunt ad rationes omnes circumspiciendas.

41. Septima causa est, spes præcox quacumque de causa concepta. Ita qui

ma-

magna nimis spirant, ac sperant, ut in primis juvenes excitati aut inflati ingenii, cuncta spem coarctantia averfari solent, deque iis, quæ captum ipsorum & intelligentiam superant, non raro sententiam ferunt.

42. Octava causa præcipitantiæ est, pudor ignorandi & scientiæ ignorantia. Ignominiosam quippe censetur cogitationes habere steriles, mentem quæ nihil gignat, nihil veri aut præclari concipiat.

43. Sed cum multis, quo minus possint ad rerum penetralia accedere, frigidus obsistat circum præcordia sanguis, eosque in percipiendo tardiores reddat, frequenter evenit, ut, ne ignari, sed potius multa scire videantur, iudicium præcipitent.

44. Nonã causa est reverentia erga homines, tum antiquos, tum hodiernos magnæ autoritatis. Hæc enim

M 3

enim

enim autoritas facit, ut multi rem non examinantes, illico talis alicujus viri iudicium sequantur, atque ideo credant, quia IPSE DIXIT.

45. Alii errare cum veteribus, quam cum recentioribus vera sentire malunt. Verum omnes illi nihil aliud agunt, nisi ut ex omnium rerum domino atque dictatore intellectu efficiant mancipium alienæ libidinis, ut Scaliger loquitur.

46. Hinc Cornelius Martini de Logic. Analyfi materiæ Cap. 10. vehementer suos adhortatur Auditores, ne se eum in modum abripi patiantur. Ne vos, inquit, terreant nomina, sint Theologi, sint Philosophi, è summa & infima cathedra, nihil interest, vos quid dicant & quomodo suaprobenent, attendite.

47. Decima causa est docendi officium. Nam qui ad alios docendos vocati sunt, vel quia rogantur a discipulo;

scipulis, quibus respondere tenentur, & à quibus redargui non possunt, vel quia gloriam captant, multa in publicum edendo, sæpe numero iudicium de rebus quam plurimis precipitare, & immaturos foetus in lucem solent protrudere.

48. Decima causa est vocabulorum & sermonis usus. Multi enim simul atque vocem audiunt & loquendi modum, illico è sermonis intellectu de rebus significatis iudicium faciunt, non considerantes prius, quis nomina rebus imposuerit, & quam rectè.

49. Hinc Illustris Baco de Verulamio Novi Org. lib. 1. aph. 43. Verba ex captu vulgi imponuntur. Verba plane vim faciunt intellectui & omnia turbant.

50. Et aphor. 59. Verba autem plerumque ex captu vulgi induntur, atque per lineas vulgari intellectui maxime conspicuas res secant. Quum autem

intellectus acutior, aut observatio diligentior, eas lineas transferre velit, ut ille sint magis secundum naturam, verba obstrepunt.

51. Undecima causa est levitas & inconstantia. Hæc eos tangit, qui propter leves rationes & objectiones, quas illico solvere non possunt, à verò clare semel & distincte percepto deflectunt.

52. De tali modo peccantibus ait Cicero 4. Academicarum Quæst. Fallacibus & captiosis interrogationibus circumscripti atq; decepti quidam, cum eas dissolvere non possunt, desciunt à veritate.

53. Itaque vera sententia non debet per præcipitantiam deseri, neque neganda sunt manifesta etiam si solvere non possimus quæ sunt difficilia, sed eximium Platonis præceptum tenendum, quod his verbis in argumento Phædonis Marsilius exprimit,

54. Ne

54. Ne rationibus ullis absq; longa examinatione credamus: postquam vero rationi cuidam, sufficienti examine crediderimus, ne facile inde ob quaslibet objectiones similitudinesque amoveamur.

55. Qui nimis celeriter currit sæpe cadit. Nec veritas adeo patet, nec intellectus adeo perspicax est, ut primo quasi impetu eam apprehendat, unde Poeta quidam:

Judicium præceps insani judicis index,

Omnia sunt longis discutienda moris.

56. Alias præcipitantia in iudicando causas omitto, cum satis ex his cognoscatur, non solum quam studiosè sibi ab ea caveant Cartesiani, verum etiam quam sit necessarium de ea cavenda præceptum.

M 5

CON-

CONSECTARIA.

1. Ex his jam quivis facile videre poterit, quam injuriose Doctiss. Vir præjudiciorum Cartes. accuset, cum tamen ipsi nunquam in amolendis iis Doct. Viro cedant, imo (quod pace ejus dictum sit) multis parafangis superant, ut supra variis in locis sole clarius demonstratum dedimus.

2. Quod Cap. VI. §. 16. dicit, sed dicit solum & non probat, Cartesium quidem intendisse præjudicia seponere, sed nimis intendisse, & ita incautum in eadem ex nimio vitandi studio, tanto citius & crassius incidisse, signum ingentis præjudicii esse quivis facile videt.

3. Similitudo ejus, de eo qui magno nisu equum adscendere volens exaltero latere ab eodem iterum decidebat, levitatis, Philosopho minus con-

veni-

venientis (ne plus dicam) argumentum est.

4. Neque præjudicium Præcipitania vel ineptæ ratiocinationis committit, dum ex eo, quod sensus aliquando occasionem fallendi dederunt, (Cartesius sic non loquitur, sed dicit, nos sensus decepisse) infert, (non ut Doct. Vir inquit sensus semper fallere, Cartesius enim nunquam adeo crudis verbis & rudi ore hanc sententiam exposuit) sensibus non nimis esse fidendum.

5. Et certe miror, prudentiam Philosophandi præscripturam, hanc prudentiæ regulam non animadvertisse, quæ etiam in ejus foro Politico maxime alias observatur; Saltem nescio qui factum sit, quod Epicurum imitanti illa non occurrerit, cum tamen totidem fere verbis ut Philosophus noster, eam expresserit.

6. Nimirum: Si unus sensus SE-

M 6

MEL

MEL in tota vita mentitus sit, nulli unquam esse credendum.

7. Philosophus noster sic effert. *Prudentia est, nunquam nimis fidereis, qui nos vel semel deceperunt:*

8. In Politicis revera, non facile adhibetur fides ei, qui vel semel sciens volens in re alicujus momenti, fuit mentitus, ut infra ostendemus.

9. Ad stipulatur Philosopho nostro etiam Romanæ Eloquentiæ Princeps Tullius: inquam: *Neque nos contra sensus aliter dicimus ac Stoici, qui multa falsa esse dicunt, longeque aliter se habere, ac sensibus videntur. Hoc autem sita sit, ut unum modo sensibus falsum videatur; præsto est qui neget rem ullam percipi posse sensibus.*

10. Et profectò si unum falsum admittitur, perit certa fides reliquorum, quia qua ratione erratum est

est à veritate unius, pari ratione potest error committi in alio.

11. Jam autem sensus non semel, non aliquando; sed sæpissimè errant; quod neque ipsemet Vir Doct. inficiari poterit, anne ergo horum suffragio verum dijudicabimus? Absit.

12. *Summa enim amentia est, in eorum fide, inquit Tullius, Spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis. Nam primo quidem decipi, incommodum est: iterum, stultum, tertium, turpe.*

13. Sed adducam integrum Ciceronis locum, ut ex eo dilucide appareat: quam appositè & verè Philosophus asserat, Prudentiæ regulam esse, eis non assentiri, qui nos vel semel deceperunt, & quam invicta ratione ex eo, quod sensus sæpius nos fallant, omnem prorsus fidem eis esse denegandam, concluderit Philosophus.

14. Hoc namque argumento a-

puđ Judices Romanos, Carthaginiensibus fidem non esse adhibendam evincit, inqviens: *Qui sapen- numero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus. Si quid enim perfidiã illorum detrimenti acceperimus nemo erit prater nosmet- ipsos, qvem jure accusare possimus.*

15. *Ac primum quidem decipi, incom- modum est: iterum stultum; tertium turpe. Carthaginenses autem perse- pe jam nos fefellerunt. Summa igitur amentia est, in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties sis deceptus.*

16. Multa praterea vitio vertit Philosopho nostro Doctiss. Vir, quibus recensendis in præsens su- persedeo. Nam praterquam quod intralimites, quos in hoc tractatu mihi præsripsi, continere me cogor, ea ad calcem hujus tractatus in quaestionibus aliquot resume- mus, quare consecrariis nostris hic finem imponimus.

CAPUT

CAPUT XIV.

De anticipatis opi-
nionibus in judicando
fugiendis.

1.

SI nihil ante judicassetus de rebus, quarum cognitionem maturioribus annis appetimus, & si intellectus ad scientias se applicans, tabulæ rasæ seu chartæ puræ (ut nunc loquimur) instar se haberet, sufficeret præcipitantiã in judicando effugere.

2. Nunc, quia mens ad disciplinas accedens varias notiones inscriptas habet, varia judicia jam antefecit de rebus quam plurimis, & plerumque erronea & inconfiderata, videmus, quam infirma sint, quæ his superstruimus.

3. Cum

3. Cum enim recensitis modis, mens erroribus, ac præjudiciis à prima infantia imbueretur, non aliter fieri potuit, quin errores tum admissi & longa consuetudine firmati, aliorum deinde errorum causæ existerent, & plurimi tam horum, quàm illorum semper etiam viris adhærescerent.

4. Et quemadmodum debili atque instabili fundamento, vacillans & ruinosa superstruitur moles, ita ex falsis principiis non nisi dubiarum & fluctuantium opinionum ædificium exstruitur.

5. Accedit, quod etiam à matribus & nutricibus fabulas plures audivimus, quibus aliquorum mentes admodum interdum fuerunt depravatæ.

6. Quodque ex conversatione cum populo, ex loquendi modis, conceptibus exprimendis minus
aptis,

aptis, plurima falsa veris admista hauserimus.

7. Denique ex Præceptoribus & libris, quos habuimus varios ac differentes, plurima & vera & falsa didicimus, nunc horum, nunc illorum monita secuti. Hi enim Doctores ac Magistri nostri, antequam serio philosopharemur, fuerunt, qui nec inter sese conjunctim, nec sibi ipsis sigillatim semper consenserunt.

8. Unde hoc sequitur, nimirum, fieri non posse, ut judicia nostra tam firma sint ac recta, quam essent, si à sola matura perfecta ratione omnia fuissent.

9. Verba Ciceronis ad illustrandum supra dicta hic adscribere non pigebit. lib. 3. Tusc. quæst. mox ab initio: *Quod si, inquit, tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima ducere cursum vite conficere possemus: haud erat*

erat sanè, quod quisquam rationem, ac doctrinam requireret.

Nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; depravatis sic restringimus, ut nusquam naturæ lumen appareat: sunt enim ingenis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret.

Nunc autem simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perveritate versamur; ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.

Cum verò parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita variis intuemur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.

Accedunt etiam poeta: qui cum magnam speciem doctrinae, sapientiaeque praesulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhaerescunt penitus in-

menti-

mentibus, cum verò accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, à naturaque ipsa desciscimus.

10. Hinc jam Cartesius præcepto de præcipitantia jungit illud, de vitanda anticipatione.

11. Sed antequam modum exponamus quo hæc anticipatio præcaveri commode possit, particulatim prius exponamus, quot modis, quibusque de causis eveniat, ut non ex præsentis perceptione, sed ex præconcepta opinione judicemus.

12. Prima causa est fuga laboris, de qua Cartesius in Resp. quint. ad primam Medit. ait, plerisque homines fateri quidem verbo renus, præjudicia esse vitanda, sed tamen nunquam illa vitare, quia nullum studium aut laborem in hoc impendunt. At priorem judi-

judicandi modum dediscere ac deponere, hoc opus, hic labor est.

13. *Secunda causa est*, quia aliqui putant, se ante hac de iis non iudicasse, de quibus non nisi matura ad disciplinas ætate iudicandum est, aut certo existimant aliter se iudicasse.

14. *Tertia causa est*, quod plerique nulla ex iis, quæ semel ut vera admiserunt, pro præiudiciis habenda esse arbitrantur, verba sunt Philosophi nostri Resp. quint. ad 1. Med. sed potius considerant ea tanquam sensu cognita, vel à natura sibi indita, sicut docetur Princip. 1. art. 71. in fine. Non mirum proinde quod parum vitent illud quod vitandum esse negant.

15. *Quarta causa est*, quod anticipatæ opiniones semper observantur, semper in hærent memoriæ, Princip. 1. art. 72. Unde semper recurrunt consuetæ opiniones, ut
ani;

animadvertit Philosophus Med. 1. §. 7. quæ memoriæ sunt infixæ & quasi in habitum transferunt, eaque vestigia cerebro nostro impresserunt, ut nostra cogitatio, non possit non sæpe ab iis affici.

16. *Quemadmodum* tam firmiter nostro cerebro impressa est idea solis bipedalis, ut, quamvis ex Astronomia cognitum habeamus, solem esse longe majorem terra, dum tamē ad istam ideam in cerebro attendimus, vix illud possimus nobis persuadere. Unde Epicurus contra omnes astronomorum rationes ausus fuit asseverare, solem non majorem esse quam apparet. Ut in præf. Princip. Gall. notat Cartesius.

17. *Quinta causa est*, quod non consideremus causas cur male olim iudicaverimus. Unde Cartesius non modo generaliter considerat errorum causas tum procreantes,
antes,

antes, tum conservantes circa finem Princip. partis primæ, verum etiam speciatim ubique inquirit, & quid olim judicaverit, & quæ de causa, quid ita judicandi occasionem præbuerit. Vid. Med. VI. p. 37. *Et primo quidem &c.*

18. Unde etiam apparet, quam accurate procedat in suo philosophandi modo: Nam utut ex prioribus principiis nihil pro sensuum veritate veri aut certi reperire poterit, uti apparet ex medit. prima, tamen nunc inventis aliis certioribus principiis ea resumit, ut inquirat, num nunc forte argumentum reperiri queat pro sensuum veritate:

19. Antea enim judicaverat temere ex consuetudine judicandi & præjudiciis, nunc novit, non judicandum esse, nisi de rebus priusclare & distincte perceptis.

20. *Sexta causa est, obstinatio pertinax,*

nax, quæ constricti plerique nolunt opiniones semel receptas deponere.

21. Huc pertinent omnes, qui metuunt ne vanæ levitatis, & inconstantia arguantur, si ab eo defendendo quod semel susceperunt desistant. Sed illis cogitandum, præclaros etiam viros non modo opiniones mutasse, sed etiam Retractionum libros scripsisse.

22. Et sicut in juramento contra Dei verbum concepto, sine ullo dedecore observatur illud vulgare, *in turpi voto muta decretum, in malis promissis rescinde fidem*: ita in opinionibus contra rectam rationem præconceptis, mutatio in melius culpa non potest.

23. Neque valere hinc debet illud: *turpius ejicitur, quam non admittitur hospes*, cum non tam profusum immaturæ ætati sit errare, quam

quam naturæ est, in errore velle perseverare.

24. *Septima causa est*, desperatio de sententiis & doctrinis melioribus. Ita diffidunt ac desperant, qui nihil dici nunc posse censent, quod non dictum sit prius, nihil inveniri, quo mundus tam diu carere potuit, ideoque in Philosophia tritam viam esse tantummodo sequendam.

25. *Octava causa est*, reverentia & amor intempestivus erga eos, a quibus opiniones hausimus. Nota est de Principe Phrisio historia, qui se ad inferos, ubi parentes & majores ejus esse dicebantur, transire malle respondit, quam ab eorum opinionibus deflectere quo tacite indicabat, hoc, quod de illis afferebatur, nullam habere verisimilitudinem, quia affectus quo in parentes ferebatur efficiebat, ut hanc

hanc veritatem mendacem esse crederet.

26. *Nona causa est*, multitudo eorum, qui anticipatas opiniones fovent. Hæc enim efficit, ut multi eant quo itur, non quo eundum est.

27. *Decima causa retentorum præjudiciorum est*, quod nonnulli cupiunt blandiri populo, novatorumque & paradoxologorum titulum sibi verentur tributum iri.

28. Hic audiendus est Illustrissimus Verulamius, qui in præfatione N. Organi ita scribit: *Maxima ingenia procul dubio per singulas ætates vim passa sunt, dum viri capta & intellectu non vulgares, nibilo secius existimationi sue consulentes, temporis & multitudinis judicio se submiserunt. Quamobrem altiores contemplationes si forte usquam emicuerunt, opinionum vulgariū ventis subinde agitatae sunt & extinctæ. Adeo ut tempus, tanquam fluvius,*

*vinus, levia & inflata ad nos devexerit,
gravia & solida demerserit.*

29. Sed instet aliquis, dicendo; Nos quidem hactenus obstacula veritatem Philosophicam assequendi satis fuisse recensuisse, at detecto vulnere nullum fuisse adhibitum remedium, nec viam quæ feligenda nobis sit, ut veritatis compotes evadamus, adhuc monstratam

30. Resp. Nos maxime id agere, & hactenus egisse, ut in hâc densa errorum caligine viam illam unicam planam & accuratam, quam Philosophus noster tanto successu pressit, detegamus. Cujus rei supra initium fecimus, dando regulam qua præservare nos facile possumus, ne in errorum barathrum præcipitemur, si nimirum nulli rei assensum nostrum præbeamus, nisi clarè & distinctè a nobis fuerit percepta.

31. Ut

31. Ut autem huic regulæ satis fiat, monemus ante omnia, semel in vita omnes opiniones sub examen revocandas esse, præcipue eas, quæ nonnisi cogitationes sensuum confusas pro fundamento habent; atque tum rejectis omnibus, in quibus vel minima dubitandi occasio reperitur, nihil pro vero admittendum, nisi quod clare & distinctè mens nostra talè esse percipit.

32. Hujus autem universalis omnium veterum opinionum examinis initium faciendum est ab everfione earum, seu abdicatione, quæ fit per dubitationem de omnibus.

33. Hac enim ratione Mens nostra ab omnibus præjudiciis liberatur, ita ut omnem in judicando præcipitantiam & anticipationem sollicitè evitet.

34. Insuper quoque efficitur illa

N 2

uni-

universali Dubitatione, ut ordine philosophari possimus: quod aliter nunquam apposite fieri posset, quæcunque tandem adhiberetur, diligentia & attentio, nam nec ubi initium esset capiendum, nec ubi subsistendum, appareret.

35. Nam etsi fortassis aliquas veras opiniones, antequam serio philosophamur, habeamus, ex tamen multis aliis, vel falsis, vel saltem dubiis ita permixta sunt, ut quæ veræ, quæ falsæ sint, secerni non possit, nisi initio omnes rejiciantur, & omnes omnino abdicentur, ut postea commodè & decenti ordine, quæ veræ fuerint agnosci, vel novæ inveniri, ac solæ veræ admitti possint.

36. Denique ut de iis, quæ ita vera esse comperimus, postea non amplius dubitare possimus; atque ita dubitatio ab initio facta remedium est, ne dubitatio in infinitum pro-

progrediatur, sed ut aliquando finiat, ubi prima veritas se dubitando manifestaverit.

37. Non est ergo, cur quis hanc dubitationem putet esse noxiam, aut Atheismi & Scepticismi insimulet. Nobis enim ea nihil aliud est, quam *universalis quædam judicii suspensio, & recognitio eorum quæ ineunte ætate & juveniliū annorum tempore judicavimus, ut animadvertentes quæ rectè judicata, quæ secus, alia quidem assumamus in philosophando, alia rejiciamus.*

38. Unde etiam dubitatio hæc nostra non spectat, nisi ad eum, qui nondum posuit philosophiæ fundamentum, qui nihil adhuc scientificè demonstravit, nihil clarè percepit.

39. Atque hac methodo philosophandi manifestum evadet, primam conclusionem certam, quæ

veritatem inqvirenti ordine occurrit, esse hanc, *Cogito, ergo sum.*

40. Nam quamvis æque verum sit, *si ambulo, ergo sum*, non tamen adeo certus sum me ambulare, quando credo me ambulare, quam certus sum me cogitare, quando credo me cogitare:

41. Sed jam videamus, quando nam quis certus esse potest, se rem clarè & distinctè cognoscere, & quomodo explorari possit, an rem aliquam evidenter percipiamus, an vero temere nobis persuadeamus nos eam cognoscere.

42. Clare & distinctè rem cognoscimus, si institutum à recta ratione ordinem sequamur, & *Judicium* non præcipitemus, antequam evidens perceptionis veritas nobis præluxerit; quod fit, si scilicet attentissimus ad rem quam examinamus, videamusq̄, an id quod evidenter percipere nos credimus,

ne-

necessario sequatur ex primis istis, & infallibilibus veritatibus, quas per novum examen, quod de omnibus antiquis nostris opinionibus instituimus, invenimus.

43. Exempli gratia, an sequatur necessario ex hac veritate; quod is, qui veritatem hoc pacto quærit, debeat esse substantia cogitans; aut quod cogitatio in sua notione non includat aliquam extensionem, aut ex hac, quod omnes nostræ perceptiones claræ & distinctæ sint, veræ:

44. An vero sequatur ex ideis primitivis, quas in nobis habemus; & si ita sese rem habere deprehendamus, tunc certi esse possumus vere nos percipere id, quod nos cognoscere credimus.

45. Quod si autem propositio quam examinamus, primis notionibus istis adversetur, rejicienda, est tanquam vanum phantasma,

N 4

quod

quod nullam veritatis speciem
habet.

CAPUT XV.

De Modo perveni-
endi ad claram & distinctam
perceptionem.

I.

Ostendimus superiori Capi-
te, claram & distinctam
perceptionem Mentis, so-
lam & unicam esse veritatis adipi-
scendæ Regulam, demonstravi-
mus quoque non aliter ad eam nos
posse pervenire quam per genera-
lem omnium veterum opinionum
abdicationem, atque novam attenti-
onem, quâ hanc in perceptionibus
nostris conservamus evidentiam,
ut de omnibus rationi nostræ ac-
commodatis solide judicare, & om-
nes

nes veritates, quarum sumus ca-
paces, assequi possimus.

2. Superest, ut quæ hanc eviden-
tiam gignere & conservare possint
jam paucis exponamus:

3. Ea autem duplicis sunt gene-
ris. Alia sunt in nobis, aut à no-
bis aliquatenus pendent, alia à no-
bis non pendent.

4. Nam quemadmodum, ut
objecta visibilia distincte videamus,
necesse est nos pollere visu
perspicaci, illumque attentè in his
objectis desigere, quæ duo in no-
bis sunt, & aliquo modo à nobis
pendent; sic necesse est recto pol-
lere ingenio, illudque strenuè ap-
pellere ad penitus inspiciendas ve-
ritates intelligibiles: quæ duo et-
iam in nobis sunt, & à nobis aliqua-
tenus pendent.

5. Sed quemadmodum oculi o-
pus habent luce ad videndum,
istud vero lumen à causis alienis

N 5

pen-

pendet; Sic Mens eget ideis ad concipiendum, quæ ideæ, ut alibi probatum est, non pendent à nobis, sed à causâ alienâ illas producente.

6. Si igitur ideæ rerum menti nostræ non adessent, quotiescunq; illas habere optamus, & si Deus qui mundum illuminat, illas nos latere vellet, huic defectui mederi, aut quicquam cognoscere nequaquam possemus: quemadmodum videre quicquam impossibile ei est, qui caret lumine.

7. Verùm non est quod hoc metuamus, quippe præsentia idearum menti nostræ cum sit naturalis & à generali & immutabili Dei voluntate pendeat, nunquam nobis deest ad res rationi naturaliter subjectas percipiendum.

8. Cum igitur ideæ rerum maxime primitivarum quæ paucæ sunt, perpetuo nobis adsint, facillimum-
que

que sit earum meminisse; (ad omnes enim proprietates mentis cognoscendas, non nisi notionem cogitationis habemus, & ad omnes proprietates corporis non aliam, quam ideam extensionis & deinde figuræ & motus, & quantum ad naturam DEI Opt. Max. nostri attinet, quicquid de ea sine auxilio revelationis cognoscimus, id omne in eximia illa, & sublimi notione *Entis perfectissimi* situm est, unde sequitur eum esse *Simplicissimum, Necessarium, Infinitum, Omniscium, Omnipotentem, Primam & principalem Causam omnium aliorum entium.*)

9. Nihil aliud nobis superest ad conservandam evidentiam in omnibus nostris perceptionibus, nisi ut quæramus mediâ quibus mens attentior fiat & capacior.

10. Et quia objecta quæ consideramus, plures sæpe habent relationes, quam ut illas omnes unico

mentis appulſu q̄veamus percipere, indigemus nonnullis adhuc legibus quibus iſtituamur ad omnes difficultates ita diluendas, ut adjuſti auxiliis, quibus mens fiat attentior & capacior, omnes relationes rei quam examinamus evidentiffime percipere poſſimus.

11. Utq̄ hoc pacto evidentiam in ratiociniis noſtris conſervemus, & uno quaſi intuitu connexionem neceſſariam inter omnes partes ratiociniorum noſtrorum etiam maximè prolixorum deprehendamus.

12. Ante omnia ergo ut mens attentionem conſervet, ſimulq̄ ut ad claros diſtinctosq̄ conceptus ſenſim promoveatur, conſiderandum eſt, ſitne id quod cognoscendum proponitur, ſimplex & unum quid, an vero conjunctum aut complexum.

13. Si ſimplex fuerit, dupliciter ſpe-

ſpectabitur, vel ut *res per ſe ſubſiſtens*, hoc eſt, *ſubſtantia*, vel ut *Modus*, ſeu *Attributum*:

14. Si illud, de quo cogito, ſubſtantia, ſeu *Res proprie dicta* fuerit, ut clare & diſtincte percipiat, videndum eſt, tum ex quo rerum genere ſit, ſeu ad quam claſſem pertineat, tum quæ habeat attributa.

15. Hæc enim cujuſque rei ad claſſem ſuam reductio, confuſionem intellectus & perceptionis noſtræ tollit.

16. Subſtantia eſt duplex; *Creata & Increata*. *Increata* eſt, quæ ab omni alia re independens eſt; Ut *Deus Opt. Max.*

17. *Creata* eſt, quæ licet alia Subſtantia non indigeat ad exiſtendum, concurſu tamen Divino opus habet, nec niſi illius ope exiſtere poſſe intelligitur: Ac proinde non

simpliciter, sed secundum quid tantum est *ens*.

18. Rerum Creatarum iterum, duæ classes sunt, alia est *Intellectualem*, alia *Materialium*.

19. Ad classem rerum *Intellectualem*, refertur *substantia cogitans*, si-
ve *Mens* cui immediate inest cogi-
tatio: Huc quoque pertinent om-
nes actus, seu modi cogitativi,
ut pure *intelligere*, *imaginari*, *sen-
tire*.

20. Ad classem rerum *Corporali-
um*, referuntur *Corpora*, quæ sunt
substantiæ in longum, latum, &
profundum extensæ: Vel quæ sunt
subiectum immediatum localis ex-
tensionis & omnium modorum,
qui extensionem præsupponunt:
ut sunt *magnitudo*, *motus*, *figura*, *seus*,
motus.

21. Ex quibus facile animadver-
ti potest, duo tantum rerum gene-
ra esse admittenda, *Materialium*
nimi-

nimirum, & *Immaterialium*, si-
ve *Cogitativarum*. Cætera enim ad illa
ut Modi, seu affectiones referun-
tur. Quæ autem sint illæ, & qua-
liter ad subiecta sua se habeant jam
explicandum restat.

22. Modus rei est illud Attribu-
tum, seu *Qualitas*, quæ in ipsa sub-
stantia esse concipitur, illam de-
terminans, ut certo quodammodo
sit, & talis nominetur.

23. Talia autem attributa uni rei
multa attribui possunt, quorum
singularem, vel aliquid rei nobis
declarant. Unde quo plura novi-
mus rei attributa, eo clarius eam
intelligimus.

24. Hæc attributa sunt dupli-
cia, *positiva* seu affirmativa, vel *ne-
gativa*.

25. Positiva semper plus confe-
runt ad rei intelligentiam, quam
negativa, quoniam negativa, non
tam

tam declarant quid res sit, quam quid non sit.

26. Exempli gratia: Naturam Angeli melius ex eo discis, quod intelligentem percipis, quam ex inde, quod esse incorporeum, immaterialem, invisibilem, consideras.

27. Præterea si nosti attributa Positiva, etiam negativa nosti, non vero vice versa. Nam si Angelum nosti intelligentem, nosti simul ex divisione rerum, esse incorporeum & invisibilem.

28. Attributa autem concipiuntur in rebus vel *absolute*, vel cum *respectu* ad rem aliam.

29. Quoties jam clara & distincta rei perceptio expetitur, investiganda potius sunt attributa *absolute*, quam *respectiva*, quia illa in consideratione ipsius rei, hæc autem in mentis, rem unam ad aliam referunt.

referentis actione consistunt; unde & relationes dicuntur.

30. Deinde *respectiva*, quia cum aliis quasi colligata, & mixta sunt, non possunt esse tam distincta, quam *absolute* quæ ab aliis soluta sunt.

31. Sed præterea attributa sunt etiam, vel *propria*, vel *communis*. Jam autem, in rei clara perceptio-
ne plus præstat *propriorum* *attributorum* *investigatio*, quam quidem *communium*, quia per illam res à rebus distinguitur, per hanc autem quid commune cum aliis habeat apprehenditur.

32. Jam si quæras, quæ sint propria rerum intellectualium & corporearum attributa, Respondeo: Rerum *intellectualium* propria sunt, *perceptio sive intellectus*, *judicium sive affirmatio & negatio*, *velle*, *nolle*, & *similia*, quæ sine cogitatione esse nequeunt.

33. Rerum *Corporearum* propria sunt *magnitudo in longitudine, latitudine, & profunditate consistens, figura, quæ ex determinatione magnitudinis oritur, situs, quem diversis figuris distincta corpora habent inter se, motus, sive mutatio istius situs, quies, seu permanſio in eodem situ, quæ quidem clarè & distinctè percipiuntur.*

34. At verò *lumen, & color, sonus, odor, sapor, calor, & frigus, aliæque tactiles qualitates, non nisi confusè & valdè obscurè cogitantur.*

35. Si jam attributa rerum *Intellectualium*, ab attributis rerum *corporalium* accurate *distingvamus*, tam clara ac distincta hauriri potest rei *intellectualis & corporeæ* notitiâ, ut nihil ultra *desideres.*

36. Quod attributa *communia* concernit, quoniam eorum *scientiâ*, proprie ad *scientiam entis* *quatenus*

tenus ens est, pertinet, in *Ontosophia* verius docentur; quia tamen ad *claram & distinctam perceptionem* faciunt. Ea hic *describere*, non erit *inconsultum*:

37. Eorum primum est *Essentia*, quæ etiam *Natura* dicitur: per quam res & est, & est id quod est: Itaque affirmamus *essentiam rei corporeæ* in eo consistere, quod sit res *in longum, latum, & profundum extensa*, nihil aliud intelligimus, quam quod *extensio ista in corporea re primum, præcipuum, & intimum sit*, à quo *divisibilitas, figura, situs, & alia* pendent; quod *substernitur quasi motui, quieti, color, & reliquis corporeis qualitatibus*; denique quo *posito corpus ponitur, ablato vero & corpus & quicquid est corporis aufertur.*

38. Cum autem alicui rei *Essentiam* attribuimus, duo intelligimus, nimirum, quæ in *Scholis* *ma-*

materialis & formalis nomine distinguntur.

39. Prius est magis *generale*, nempe, quod esse reale extra intellectum obtineat, quo ipso quasi extra nihilum ponitur, vocari etiam solet *ens positivum*, nam aptum est naturâ suâ, positivo seu affirmativo mentis conceptu apprehendi.

40. Posterius est *speciale*, videlicet quod hoc esse reale habeat, non aliud.

41. Unde ens quodvis à quovis alio ente per suam *essentiam* distinguitur.

42. Illud etiam ex dictis obiter observare liceat, quod illa vocabula rerum essentiis exprimendis sint aptiora, in quibus materiale & formale distincte, veluti genus & differentia relucet, quàm alia, in quibus neutrum horum, vel alterutrum tantum apparet, cum priora ista pro integris definitionibus habe-

haberi possint. Vide Ontosoph. Claub.

43. Nota etiam, Essentiam duobus modis accipi, quæ primario quidem, in substantiis, secundo vero etiam in accidentibus & attributis consideratur. Itaque *essentia* vel *esse* rei aut dicitur *latissime*, ut enti in prima significatione respondeat, atque ita notat cujuscunque rei formalem rationem, seu cujusvis intelligibilis quidditatem animo conceptam, quam definitione explicamus.

44. Aut dicitur *strictè*, significatque primum & præcipuum realem entis attributum, eines selbstständigen Dinges Wesen und Natur.

45. Secundum attributum est *Existentia*. Nam ubi aliquo saltem modo innotuit *quid sit* illud de quo ambigitur, statim *quæritur*, *an sit*, seu an detur in rerum natura ens illud, cui definita ista conveniat

niatessentia. Ad hanc autem quæstionem pertinet *Existencia*, sicuti ad quæstionem *quid sit*, *Essentia*.

46. Est autem *Existencia*, per quam Ens actu est, seu per quam habet essentiam actu in rerum natura constitutam, qui etiam Actus entitativus, cognominatur.

47. Ex hac definitione apparet, essentiam involvi in conceptu existentia, adeoque ab invicem discerni non posse, ita ut in Mundo Essentia sine Existencia esse queat, cum proprie loquendo, nihil aliud sint, quam duo diversi Modi cogitandi.

48. Potest tamen è contrario essentia sæpe intelligi, & quæstio quid est solvi, nondum intellecta existentia, nec soluta quæstione, An sit: ut cum intelligis quid sit triangulum, quid novenarius.

49. Atque ita dicimur abstrahere *essentiam ab existentia*, quemad-

mo.

modum in eis facimus scientiis, quæ res universales considerant, atque utrum eæ reperiantur in natura, nec ne, parum curant.

50. Rerum *Essentia* & *Existencia* succedit *Perfectio*: Scimus unius rei plura esse attributa, quorum unum ex iis non adæquat rem totam. Unde concludimus, plura unius entis attributa esse, quasi plures realitates.

51. Nam nisi uno aliquid apprehenderet mens nostra, quod altero non apprehendit, citra rem multiplicaret attributa rei.

52. Res autem habens omnia, quæ cogitamus ratione veritatis atque bonitatis ei deberi, dicitur *perfecta*. Ita Mentis humanæ perfectio, in omnium ejus attributorum complexione consistit.

53. Unde perfectum vocatur, cui nihil deest, nihil superest, & per

con-

consequens, cui nihil addi, nihil demum potest.

54. Hinc is rem perfectè nosse dicitur, qui omnia ejus attributa cognovit, hoc est, qui rem consideravit omnibus modis, quibus considerari debet.

55. Ad rationem igitur formalem perfectionis pertinet negatum *excessus*, tum *defectus*.

56. Sed observabis, *excessum esse duplicem*: alium, qui mutat naturam rei, bonam in malam convertendo, veluti cum audacia in temeritatem transit: alium qui tantum rei quantitatem auget, ex bona faciendo meliorem, ut cum spes æternæ salutis ab in piam fiduciam.

57. Perfectionis nomen, non tantum pro complexione attributorum omnium, & partium ad integritatem pertinentium sumitur: sed interdum generali significatione

tione *attributum quodvis* perfectio dicitur.

58. Distingve præterea inter perfectionem essentialem & accidentalem, seu primam & secundam. Ita perfectio hominis essentialis est, quod ex animo & corpore organico is constat, quam etiam infans habet; accidentalis est, quod eruditus, bene moratus &c. fit.

59. Distingvitur etiam perfectio, in eam quæ est partium, & in eam quæ est graduum. Secundum graduum distinctionem tribuitur perfectioni quantitas, notabis tamen obiter, aliud esse quantitatem perfectionis, & aliud perfectionem quantitatis.

60. Perfectio quantitatis est iterum vel *Finite*, vel *Infinite*.

61. *Finite* in continuam & discretam dividi solet, hoc est, in magnitudinem & multitudinem, vel

vel in magnitudinis & multitudinis mensuram.

62. Magnitudo iterum vel *extensiva* quæ quantitas molis alias nuncupatur, vel *intensiva* quæ aliis quantitas perfectionis seu virtutis dicitur; vel *successiva* est. Sic Icti statuunt, fidei iussorem intensive obligari posse, extensive non posse.

63. Gradus hic perfectionis, est vel essentialis, vel accidentalis, ille speciem variat, hic non item. &c.

64. Aliud substantiæ attributum est *Unitas*, per quam res in se indivisa dicitur.

65. Dividitur unitas, (licet prima fronte contradictionem involvere videatur) In unitatem *per se*, & eam, quæ est *per accidens*. Item in *universalem* & *singularem*.

66. *Unum per se* dicitur, quod indivisam habet essentiam, sive sit simplex sive composita, dummodo

do inter partes componentes arcta satis sit conjunctio. Sic Homo, vocari solet unum per se, licet non modo ex dissimillimis, verum etiam facile dissolubilibus partibus sit compositus.

67. *Unum per accidens* dicitur, quod ex naturis diversis ac divisis ita componitur, ut non sit arcta partium conjunctio.

68. *Unitas Universalis* vocatur, si uno conceptu communi res plures inter se similes apprehendantur, estque vel *generica* vel *specifica*. Unitatem *genericam* habent Homo & bestia, dum communi animalis conceptu apprehenduntur. Unitatem *specificam* habent Petrus & Paulus, quatenus communi Hominis definitione cognoscuntur.

69. *Unitas singularis* est rerum, quatenus citra Mentis nostræ opus, indivisæ sunt, sive quibus repugnat, in plura entia, omnimodam

dam essentiam habentia dividi. Ex Aristotele Substantia singularis vocatur prima, universalis autem secunda.

70. Hinc verificatur illud inter Philosophos commune: *Omne quod est seu existit, singulare est, quia id quod unum non est, ne est quidem.*

71. Singulare istam cuiusque rei unitatem cognoscere licet ex certis quibusdam proprietatibus conditionibusque, quæ omnes simul sumptæ in alia re eadem numero inveniri nunquam possunt. Hæ verò ad hominem vulgari dicto accommodantur:

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus:

Propria quæ septem continet
omnis homo.

72. *Multitudo* est unitatum collectio: Numerus est collectionis istius mensura.

73. Ubi autem multa sunt, ibi unum

unum variis modis referri solet ad aliud, unde *Relatio* exsurgit, quæ etiam inter attributa numeratur, nihil tamen aliud est quam modus Intellectus nostri, rem unam cum alia comparantis, ob proprietates vel actus in illis repertos.

74. Ea, inter quæ ratio instituitur, considerantur vel *materialiter*, & quodammodo extra relationem, tumque subjectum & terminus appellantur; vel *formaliter*, prout ipsam relationem ingrediuntur, & ita vocantur *relatum* & *correlatum*.

75. Sic si Abrahamum ad Isaacum mente referas, existit *Relatio* patris & filii, in qua Abrahamus dicitur *subjectum*, Isaacus *terminus*, pater *relatum*, filius *correlatum*, quia uti Pater ad filium paternitate, ita filius ad Patrem filiatione refertur. Unde fit ut *relata simul natura* di-

cantur; quoniam uno posito & alterum ponitur.

76. Sed ut adhuc distinctius & evidentius Rem in specie & particulatim jam examinemus, debemus eam considerare vel ut *Totum* quid, ex partibus constitutum; vel ut *Effectum*, quod ex *Causis* existit, vel ut *subiectum*, quod variis adjunctis exornatum est, si quidem his rationibus cujusvis Rei idea absolute, & ad vivum in Mente Cogitantis exprimitur.

77. Totum vocatur, quod plurimum rerum nexu constat, vel quod partes habet, atque in eas est divisibile.

78. Hinc quicquid partibus destituitur, totum proprie dici non potest. Sic si Deus, aut Mens totum quid appelletur, id fit *negative*, & tunc totius proprie & positive sic dicti Definitio ei attribui haud poterit.

79. To-

79. Totum triplex est, *Essentiale*, *Integrale*, & *Universale*.

80. Totum *Essentiale* est, quod partibus constat, quarum una est in alia, quæ sunt *Materia* & *Forma*, ut *Homo*.

81. Totum *Integrale* est, quod partes habet extra partes, ut *Homo* constans capite, manibus & pedibus.

82. Totum *Universale* vocatur, Genus ad suas species relatum, vel species, ad sua individua; ut *Homo* ad *Petrum* & *Paulum*.

83. *Pars* appellatur, quæ cum alia comparte, aut pluribus Totum constituit, ut *Anima* & *Corpus*.

84. *Pars* est vel *Principalis*, sine qua totum consistere nequit. Vel *minus principalis*, qua avulsa, totum quidem non interit, mutilatur tamen.

85. *Causa* nomen aliàs satis per se notum est, adeo ut frustra explicatio

catio adhibeatur ad naturam ejus explicandam dilucidius. Quia tamen ejus Divisio in *Materialem*, *Formalem*, *Efficientem*, & *Finalem* est valde celebris, nulla ratione ea prætermittenda, verum ex Antonio Le Grand in minus exercitatorum gratiam adjicienda videbatur.

86. *Causa Materialis* est id, ex quo res fiunt, aut formantur: ut *Stannum* est materia, ex qua fiunt *Canthari* &c. Unde quicquid materiæ convenit, aut disconvenit, illud idem rebus quoque aut convenit, aut disconvenit, quæ ex illa constituuntur.

87. *Causa Formalis* est id, quod alterum constituit, illudque à rebus cæteris discriminat: ut *Anima* est forma *Hominis*. Hæ duæ Causæ vocantur alias *internæ*, quoniam rei essentiam constituunt, in eaque manent.

88. *Causa Efficiens* est illa, quæ
rem

rem alteram producit; estque rursus multiplex.

89. Aut *Totalis*, seu adæquata, quæ effectum sola producit, atque alias ejusdem ordinis causas excludit, ut *Deus* creans *Adamum*, dicitur *Causa totalis*: quia sine concursu alterius causæ eundem, produxit.

90. Aut *Partialis*, sociæ, s. inadæquata, quæ mutua ope indigent, & nihil solitariè efficere possunt, ut *Mas* & *Fœmina*, generantes sobolem.

91. Aut *Proxima*, ut *Pater Filii*; aut *Remota*, ut *Avus Nepotis*.

92. Aut *Effectiva* s. *Procreans*, quæ rem efficit, quæ antea non existebat, ut *Genitrix Infantis*. Aut *Conservans*, quæ facit, ut porro existat, ut *Nutrix*.

93. Aut *Univoca*, quæ producit rem ejusdem Naturæ, ut cum homo producit hominem. Aut

Æquivoca, quæ producit rem à se diversæ naturæ, ut Deus dicitur causa æquivoca Adami.

94. Aut *Principalis*, quæ propria virtute, seu voluntate agit; ut Faber ædificii; Aut *Instrumentalis*, quæ à Causa Principali assumitur, atq; illius virtute dirigitur, ut Manus. Malleus &c.

95. Aut *Universalis*, quæ in omnes indifferenter impellitur; ut Aqua è fontibus, qui cernuntur passim in Hortis Principum, erumpens & varias Machinas commovens, earum *Motus* causa est *Universalis*. Aut *Particularis*, quæ universalem determinat, & eam ad certum effectum restringit, ut Tabulorum aut dispositio, aut figura est causa *Particularis*.

96. Dividitur præterea *Causa Efficiens*, in *Naturales* & *Intellectuales*. *Naturales* dicuntur, quæ ex Naturæ propensione & necessitate, absq; præ-

præeunte cognitione effectum producant, veluti Sol, Ignis, &c.

97. *Intellectuales* sunt, quæ per intellectum & voluntatem operantur, ut Angeli & Homines.

98. Aut in *Liberam*, quæ sponte & non coactè agit, ut homo qui ambulat; & *Necessariam*, quæ necessario agit, ut ignis, quando lignum aridum apponitur & ventilatur, combustionem intermittere non potest.

99. Item in *Propriam*, ut Sol, dum cubiculum illuminat est causa propria luminis, quod in eo reperitur. Aut in *causam sine qua non*, ut loqui amant. Dicitur etiam *conditio sine qua non*: ut fenestræ apertio luminis Solis in cubiculo existentis.

100. Item in *Physicam* & *Moralem*: Talis Causa Physica incendii est ignis. Causa autem Moralis incendii, est homo, qui ignem tectis

applicuit, aut alios hortatus est, aut iussit, ut applicaretur. Aut in *Exemplarem*, ut forma, quam quis sibi proponit in opere aliquo conficiendo: Et generaliter quicquid *Causa* esse potest entis objectivi, vel alterius imaginis efformanda. Sic ille qui pictoris oculis vel menti objicitur, est suæ effigiei *Causa Exemplaris*.

101. *Causa Finalis* dividitur, in *Principalem* & *minus Principalem*.

102. *Principalis* seu *Primaria* est illa, quæ principaliter intenditur, ut vestimenti finis primarius, est tegere corpus ac tueri: *Minus Principalis* seu *secundaria* est, quæ ad agendum minus movet, & veluti accessorium quid consideratur. Ut vestimenti, corpus ornare, illius quoddam decus conciliare.

103. Id quod aliquis facere aut obtinere intendit, appellatur *finis* cujus

cujus gratia: Ut eruditio est finis studiorum, sanitas est finis medicinæ.

104. Is cui aliquid expetitur, dicitur *finis Cui*: Sic homo est finis *Cui* medicinæ, quoniam illi sanitatem adferre intendit.

105. Dividitur etiam *Finis* in *Adequatum* & *Inadequatum*. *Diligere* intellectum, rationesque suas rectè formare, in rerum quorumvis cognitione, est *Finis adequatus* Logicæ. At verò intellectum regere in rebus *Physicis* cognoscendis, aut virtutum actionibus exercendis, est *Finis Logicæ Inadequatus* seu *Partialis*.

106. Hinc colligitur, quod *causatum*, seu *effectus*; qui à *Causa* pendet, ejusque vi est, sit quadruplex: *Effectum*, quod est à *Causa Efficiente*, ut *Homo* à *Deo*, *Illuminatio* à *Sole*: *Destinatum*, sive *medium ad finem ordinatum*: *Materiatum*,

O 7   quod

quod materia constat, & ex ea est constructum: & *Formatum*, quod per formam est factum.

107. *Subiectum* vocatur illud, cui aliquid adjungitur; sive cui aliquid præter essentiam accidit; Sic Corpori adjunguntur vestes.

108. *Subiectum* est vel *Inherentia*, ut *materia in qua*, quod recipit, adjunctum in se, ut manus calorem; Vel *Adherentia*, quod recipit adjunctum ad se, ut manus chirothecam. Vel *Continens*, quod intra se aliquid complectitur: ut *Vas aquam, vagina gladium*.

109. *Subiectum*, interdum pro *Objecto* accipitur, & est id circa quod versatur & exercetur seu occupatur adjunctum. Sic *objectum*, Auditus est *sonus*, *objectum* Visus est *color*.

110. *Adjunctum* dicitur, quicquid præter essentiam inesse consideramus, sive illud propriam quendam secum

secum adferat realitatem, ut *Ignis* inferri meatibus: Sive nihil aliud sit, quam substantiæ modus: ut in *Mente, Amor, Scientia*; In *Corpore motus, figura, situs &c.*

111. *Adjunctum* accidentale prædicatur de subiectis in concreto, non in abstracto:

112. *Adjunctum concretum* dicitur, quod accidentalem formam simul cum subiecto denotat: ut *Candidus, Eruditus, Magnus*. &c. *Adjunctum abstractum* est, quod accidentalem, seu modalem formam, significat: Ut *Candor, Eruditio, Magnitudo*.

113. *Signum* est, quod potentiæ cognoscenti, h. e. sensui vel intellectui, aliquid repræsentat: sic idea generaliori significatione accepta, seu conceptus cujusvis rei in mente, repræsentat rem intellectui.

114. *Nota*: quamvis res significatæ

cata menti nostræ repræsentari dicantur, ipsa tamen revera extracogitationem nostram manent, secundum esse suum proprium, nec aliter mente & cogitatione attinguntur, quam objecta à facultate, quæ circa ea versatur, attingi solent & possunt. Vide Ontosophiam Joh. Claub. §. 17. 320. seq.

115. Nam præter istum attingendi modum *objectivum*, inter rem intelligentiam præditam & res quæ extra eam sunt, nulla alia præsentis vel conjunctionis ratio invenitur, nisi quod tanto propius objecto, quod menti per ideam præsens est, nos jungi sentiamus, quanto majore voluntatis affectu attentionem in eo figimus. Quæ observatio usui est, ubi de passione & finitione summi boni disputatur.

116. Duplex igitur, quemadmodum in relatis aliis esse spectatur, alterum *materiale* & proprium, quo

quo distinguitur à signato & extramentem cognoscentem existit:

117. Alterum *formale* & *vicarium*, quo ponitur pro signato & in mente cognoscentis est. Illud *reale esse*, hoc *intentionale* & *objectivum* appellatur.

118. Signo secundum esse *materiale* tribuitur *veritas transcendentalis*: signo secundum esse *formale*, competit *veritas signi*, sub qua comprehenditur *veritas & cognitionis*, quæ in mente objectum sibi repræsentante est, & *orationis*, quæ est in mentis interprete sermone.

119. Hæc iterum est vel *Ethica*, cum sermo convenit cum Mente, cui opponitur mendacium: vel *Logica*, cum sermo convenit cum re, cui opponitur enunciatio falsa.

120. Et quoniam duplex est signi realitas, duplex item veritas, non erit inconveniens ut etiam duplicem

cem ejus causam consideremus. Una est quæ producit esse proprium; altera quæ efficit esse vicarium. Sic Mens de Deo cogitans est causa ideæ seu notionis, quatenus in operando Deum sibi representat: atqui Deus est causa exemplaris illius ideæ. Pistor est causa panis materialis. &c.

121. Signa, alia suapte natura significant, ut statua, vel imago hominem, fumus ignem. Alia ex arbitrio voluntatis humanæ, ut hederæ vini vendibilis. &c.

122. Signum quod notificat quantitatem dicitur Mensura; siue intelligas quantitatem, perfectionis, siue extensionis, siue intensiois, siue successiois, siue multitudinis. Secundum quas quantitates variatur etiam mensura.

123. Perfectionis mensura generaliter est illud, quod summum exquisitissimumque vel primum in uno

uno quoque genere reperitur. Hoc genus mensuræ ab aliorum signorum natura deflectit, quoniam prius & potius est mensurato.

124. Extensionis mensura alia est interna, alia externa, sic ulna est mensura externa panni, at vero interna mensura ejus est quantitas.

125. Intensiois mensura est calor manus, coloris in aqua. Successiois mensura est tempus, Motus. Multitudinis mensura est collectio unitatum in numero &c.

126. Ut autem res aliqua notificare quantitatem, atque ita mensuræ officio fungi queat; requiritur ut 1. sit homogenea mensurando, 2. ut sit aliquid indivisibile, 3. ut sit notior mensurando.

127. Sub signo etiam continetur Imago & Exemplar.

128. Imago est, quicquid aliunde per similitudinem expressum est: atque ita differt à similitudine,

ne, ad quam sola convenientia sufficit.

129. Exemplar vocatur id, unde quid per *imitationem* expressum est. Unde *non potest plus esse in imagine quam est in exemplari*. Consonat quocumque illud; *non potest esse plus in accessorio, quam est in re principali*. Ita non possemus Ens summè perfectum per ideam nobis repræsentare, nisi revera existeret. Hinc Jurisconsulti negant, quod minor natu majorem adoptare possit, cum adoptio sit naturæ imago, & filius non posset per naturam major esse Patre. &c.

CAPUT XVI.

De Universalibus.

HActenus vidimus, tum Re-
rum, tum maxime Attribu-
to-

torum ad claram & distinctam perceptionem facientium differentias; sed quia alia adhuc est ad eandem rem maxime conducens distinctio, quæ pariter ut supra dicta, rebus & attributis accommodari possit, de ea non sine utilitate breviter agemus, & quidem quantum fieri poterit mentem Clariss. Claub. exprimere conabimur.

1. Ad claram & distinctam perceptionem, & verum formandum, iudicium conducit etiam Rem quæ examini subicitur, considerare, an ea ad universalium, an vero ad singularium classem pertineat.

3. Maxime autem universalium cognitio mentem nostram, (si illa singularia excipias, quæ ita sunt, unica ac simul causæ universales existant,) perficit, utpote quæ magis in rerum natura esse existimatur, quam quidem singularia, un-

de etiam quibusdam æterna nuncupantur.

4. Accedit, quod singularia, nec numero nec scientia à nobis comprehendi possint: at vere possunt universalia, in quibus etiam singularia omnia, prout inter se conveniunt, intellectui offeruntur.

5. Hinc scientia non particularium, sed universalium esse perhibetur, & sapiens inter homines ille censetur, qui omnia novit universe, non qui multorum singularium habet experientiam.

6. Universalia autem quinque sunt, *Genus, Species, Differentia, Proprium, Accidens*, quæ tunc in modum possunt compendiosè declarari. Idea, quam in mente formamus, & qua utimur ad multa cogitanda, vel plura specie distincta exhibet. & sic *Genus* efficitur: Vel numero duntaxat distincta, & ita fit *species*: Vel discrimen repræsentat,

sentat, quo multa singularia inter se, vel ab aliis differunt, & fit *Differentia*: Vel proprietatem, quæ illis solis competit, & *Proprium* efficitur: Aut denique contingentiam quandam, ab illorum Essentia separabilem; & *Accidens*, seu quintum Universale constituitur.

7. Hoc pacto declarata Universalia, nihil aliud esse videmus, quam diversos cogitandi modos, quibus res eadem aliter atque aliter a mente concipitur & consideratur.

8. Hæc universalia iterum aliquo modo dividuntur: & primo quidem *Genus* dividitur in *summum*, & *subalternum*.

9. *Genus summum* dicitur illud, quod nullum supra se genus habet. *Subalternum*; quod inter genus supremum, & speciem infimam interjicitur: seu quod respectu su-

pe-

periorum est *species*, respectu vero Inferiorum vocatur *genus*.

10. Secundum Universale *Species* itidem communiter duplex recensetur. *Infima* & *Media*. *Infima* seu *specialissima* est, quæ de Individuis immediate predicatur. Ut Homo de Petro diciturque *Infima* quia nullam infra se *speciem* habet, sed sola Individua. Unde quibusdam definitur. *Quæ de pluribus numero duntaxat differentibus, in quaestione, quæ quæritur, quid sit res, predicatur.*

11. *Media* seu *Interjecta* est, quæ inter summum *genus* & *infimam* *speciem* interjecta, respectu inferiorum est *genus*, respectu superiorum *species*. Sic *Bellua* est *Species Animalis*, at vero respectu *Canis* & *Ursi* est *Genus*, quæ in quantum continentur predicabile, hoc pacto definitur: *Quæ in quæle quid de specie, ad de iis, quæ sub illa continentur, predicatur.*

12. Tertium Universale *Differen-*

tia itidem multis modis considerari potest. *Primò* ut *constitutiva* & *definiri* potest, *Id, quod species genus excedit.* *Secundò* ut *quid* *Predicabile*, *Tercio* quatenus *genus* in *species* varias dividit. Ut laterum æqualitas *Triangulum* æquilaterum constituit, & *trianguli* ideam antea communem, ad certam *speciem* determinat. *Quatenus* est *pars essentialis* totius *Compositi*; & tunc illius *essentiam* ingreditur, & ad illius *definitionem* pertinet.

13. *Quartum* *Universale Proprium*, etiam quadrupliciter sumitur. *Primò*, *Quod soli, non tamen omni*, hoc est, *singulis* *individuis* *convenit*: Sic *muscum esse* *convenit homini, sed non omni.* *Secundò* *quod omni quidem individuo, sed non soli speciei* *convenit*: ut *esse bipedem hominì* *convenit.* *Tercio* *Quod soli speciei & omni individuo, sed non semper* *convenit*: ut *hominì actu loqui* *con-*

venit. *Quarto Quod soli omni & semper convenit, ut homini convenit potentia loqvendi. Sic omni circulo soli & semper proprium, quod omnes lineæ à centro ductæ ad circumferentiam sint æquales, & hoc proprie constituit quartum universale: tria præcedentia pertinent ad Accidens.*

14. Superest tamen adhuc alia divisio Quinti Universalis, Accidentis nempe, inseparabile & inseparabile. Separabile, quod facile à re abstrahi potest, ut *sedere ab homine*. Inseparabile, quod à re cui inest, naturaliter abstrahi nequit, ut nigror ab Æthiope.

15. *Accidens inseparabile* differt à Proprio: quia illud potest cogitatione à subjecto suo cui inest separari; at proprium neutiquam. Sed de his qui fusiores cognitionem desiderat, adeat Antoniù le Grand, & Logic. nostri Claub.

16. Ha-

16. Habet autem hæc Universalium consideratio suum usum in clara & distincta perceptione: Generatim enim admonet, ut ea quæ rei essentiam constituunt, ab iis quæ eam consequuntur, diligenter secernamus, atque in his cujusque propria, & accidentia dignoscamus,

17. Attributa essentiam constituentia, si sint *singularia*, clarioris perceptionis gratia examinare possumus, sub qua specie collocentur, quæ genera habeant, ad supremum usque ascendendo;

18. Quod si autem Universalia sint, distinctioris notitiæ causâ inquirere convenit, quas contineat *differentias*, quas *species*, ad individua usque descendendo.

19. Si rei naturam, in quo consistat velis cognoscere, ex Universalibus, primò considerabis *genus proximum*, nam eo percipitur quid res

P 2

cum

cum aliis maxime cognatis rebus commune habeat; deinde quæ res differentiam, quæ percipitur, quomodo res a maxime vicinis distingvatur.

20. Quæ duo conjuncta Definitionem rei tibi exhibebunt, quæ declarabit quid res sit eritque hæc definitio nec latior definito, nec angustior, sed ei adæqvata.

21. His jam ita traditis adjicienda est tertia pars Regulæ primæ Cartesianæ: Nam, quamvis perceptio cujusvis rei, tanto clarior, & perfectior sit, quo plures partes, causas, pluraque adjuncta rei ideæ ejus repræsentati cavendum nihilominus est, ne amplius judicemus aut concludamus, quam quod rationi pateat, sive quod menti attendenti præsens sit & apertum.

22. Quæ pars regulæ non paucioribus modis, quam duæ præcedentes, violari vulgo solet.

23. Pri-

23. Primus violationis modus est, quando rem obscure & confuse tantum percepimus & tamen judicamus tanquam de re clarè & distinctè percepta. Ita multi audacter pronunciant, de re quam vix primoribus labris degustârunt. Exempla omitto, quia sunt odiosa.

24. Secundus modus est, quando, cum rationem tantum probabilem percepit, statim concludere vult rem necessario ita se habere. Longe aliter est philosophatus Cartesius noster, ut videre est Medit. sexta pag. mihi 37. ubi ex imaginatione, corporis existentiam videtur deducere. Et quia locus ille maxime est illustris, eum hic annotare non gravabimur.

25. Verba Authoris sic se habent: Facile, inquam, intelligo imaginationem ita perfici posse, siquidem corpus existat; & quia nullus alius modus æque conveniens occur-

P. 3

rit

rit ad illam explicandam, *probabiliter* inde conjicio corpus existere, *sed probabiliter* tantum, & quamvis accurate omnia investigem, *non-dum tamen video ex ea natura corporae idea distincta, quam in imaginatione mea invenio, ullum sumi posse argumentum, quod necessario concludat aliquod corpus existere.*

26. Sensus verborum Cartesii hic est: Postquam in hac ipsa meditatione in initio differentiam puri intellectus, atque imaginationis perspexisset, progreditur ad probationem quomodo ex imaginandi facultate sequatur, res corporeas existere:

27. Nempe considerat, eam imaginandi facultatem, quam in se esse experiebatur, dum eam exercet, quatenus ab intelligendi facultate distinguitur, ad sui ipsius, hoc est, Mentis suae naturam non requiri.

28. Po-

28. Poterat enim se, tanquam rem cogitantem, clare distincteque intelligere, exclusa omni, quæ ipsi inerat, vi imaginandi, adeoque eandem essentiam, quam tunc habebat, sine dubio retinisset, quamvis illa vis à se fuisset separata.

29. Quod si itaque vis imaginandi adesse ipsius non requiratur, sequi videtur, eam ab alia re, quæ diversam ab ejus essentia naturam habeat, promanare.

30. Nec video, inquit, quanam res illa diversæ à mente nostra naturæ esse possit, nisi corporea seu materialis, quam quidem si ponamus existentem, & menti nostræ conjunctam, facile licet, quomodo imaginatio fiat, explicare.

31. Nam, (quasi dicat) si animus ad corpus sibi junctum velut intendendum pro lubitu se applicet, potest ista ratione fieri, ut res corporeas

reas nobis imaginemur, seu præfentes exhibeamus.

32. Ergo hic modus, inquit, percipiendi, quem imaginationem dicimus, in eo tantum à pura intellectione distingvetur, quod mens humana dum *intelligit*, se sola utatur, & in semetipsam quasi reflexa inspiciat aliquam ex ideis sibi inhærentibus :

33. At verò dum *imaginatur*; ad corpus (cerebri aliquam partem) conversa formam aliquam in eo quasi depictam contemplatur, similem ideæ, seu cogitationi isti, quam intellectu ipsa tum formavit, aut per sensus accepit.

34. Ex his jam progreditur ad conclusionem, dicendo. Quod facile sic explicetur quomodo perficiatur *imaginatio*, si verum sit, corpus existere, ad quod mens dicto modo se applicet.

35. Cumque nulla alia menti oc-

cur-

currat ratio, quæ æquè commodè id possit intelligi, inde probabili factis conjectura corporis, tum ejus, quod menti nostræ *conjectum* inservit ad imaginationem; tum ejus, quod per imaginationem nobis repræsentatur, *existentiam* colligimus.

36. Solemus autem sæpius hoc argumenti genere uti, nimirum, ut statuamus hanc aut illam rem existere, quod, nisi existere eam concedamus, aliud quid facile convenienterque intelligi atque explicari nequeat.

37. Sed ne confidentius, quam pro modulo perceptionis sue Cartesius aliquid asseveret, ait argumentum allatum tantum esse probabile: quantumvis enim diligenter omnia circumspiciat, nondum tamen animadvertit, ex iis, quæ de rebus corporeis distinctè imaginamur argumentum summè certum, seu, quod necessario probet, corpus aliquod existe-

re, ullum posse desumi. Hactenus de mente Cartesii.

38. *Tertius violationis modus, quando similitudinem percepisti, & colligis identitatem. Ut cum Cartesii adversarius Resp. quart. pag. 129. ex eo, quod dixerit, licere nobis cogitare, Deum quodammodo idem prestare respectu sui ipsius, quod causa efficiens respectu sui effectus inferre vult, ac si Cartesius idem esse statuisset.*

39. *Quartus modus est, si de toto iudicas, & partem duntaxat percepisti. Exemplum vide apud Cartesium in Epist. ad Voetium initio partis tertiae, ubi adversarium in simili materia hunc in modum refutat: Cum id scripserim (scilicet ad omnium captum non esse accommodatas) de illis peculiariter Meditationibus, quae tantum perexiguam & omnium difficillimam Philosophiam partem continent, inferre potius debuisses, non idem de tota esse putandum.*

40. In-

40. Interim non negatur, in via quotidiana ex ungue leonem aliquando cognosci ut ajunt: & ex principio de tota actione probabiliter potest judicari. At vero methodus de qua hoc loco agitur, refertur ad iudicium certum in speculatione veritatis.

41. *Quintus modus est, quando cognitionem habes claram & distinctam, atque inde inferis te habere adequatam.*

42. Atque id semper fere faciunt Cartesii adversarii, nunquam inter apprehensionem & comprehensionem distinguentes. Exempli causa, objiciunt in Epistola Respon. ad Instantias Gassendi p. 146. *Si idea seu notio Dei in te esset, eam comprehenderes. Ita Object quint. ad tertiam Meditationem §. 7. dicit adversarius de idea, Cartesium veram ideam infiniti non habere sed*

P 6

fini.

finiti, quia non comprehendit infinitum, sed finitum duntaxat:

43. Sed docuerat jam author Meditatione tertia pag. 21. in fine: ubi probat, non esse opus ad claram & distinctam ideam formandam, ut sit adæqvata, idque tot in locis repetiit, ut referre pigeat. Videantur Responsiones Quintæ §. 7.

44. *Sextus modus violationis est, quando id, quod cum respectu & comparatione ad alterum, tale esse intelligitur, conclusis esse absolute tale.*

45. Similem errorem committes, si ex conditionali effato percepto iudicium tuum facias absolutum, cuius exemplum ex sacris adfert Beatus Dannhaw. idea boni interp. part. 3. sect. 3. art. 2. §. 50.

46. *Septimus modus est, si ex eo quod aliquando res talis esse cognoscatur, iudicemus eam semper esse talem: sive, si ex eo quod certo tempore est, iudicemus de omni tempore.* Sic iudicavit septimus

ptimus Opponens, opiniones quæ Cartesio aliquando fuerint dubiæ, semper debere esse dubias. Vide Respp. Septimam ad literam K. y.

47. *Octavus modus est, quando ex paucis particularibus exemplis illico universalem conclusionem & regulam facimus, sive quando ex uno de pluribus, ex paucis de multis, ex multis de omnibus iudicium ferimus.* Et hoc est quod monet Philosophus nos ab ineunte ætate circa motum & quietem fecisse. Principio II. art. 37. *Sed quia hic versamur circa terram, cuius constitutio talis est, ut motus omnes qui prope illam fiunt, brevi sistantur, & sæpe ob causas quæ sensus nostros latent, ideo ab ineunte ætate sæpe iudicavimus eos motus, qui sic à causis nobis ignotis sistebantur, sua sponte desinere: Jamque proclives sumus ad illud de omnibus existimandum, quod videmur in multis esse experti; nempe illos à natura sua cessare, sive tendere ad quietem, Quod*

perfecto legibus natura quàm maximè adversatur; quies enim motui est contraria, nihilque ad suum contrarium, sive ad destructionem sui ipsius, ex propria natura ferri potest.

48. Nonus modus est, quando ex eo quod percipiamus nihil adesse sensibile, judicamus illico, omnem omnino rem abesse, quem Icopulum evitare docuit Cartesius Principiorum part. I. art. 73. Vide textum.

49. Decimus modus est, si id quod cognovimus impedire effectum aliquem, judicemus posse eundem producere. Hac de re ita Cartesius Respp. quartis pag. 125. Nec deniq; ex eo quod vis cogitandi sit in infantibus sopita, in amentibus non quidem extincta, sed perturbata, putandum est illam organis corporeis ita esse affixam, ut absque iis existere non possit: ex eo enim quod experiamur saepe ab ipsis eam impediri, nullo modo sequitur ab iisdem produci; neque
hoc

hoc ullâ vel minimâ ratione probari potest.

50. Sic Respp. quintis p. 59. Primum hîc notabo, fallum esse mentem adolescere, ac debilitari cum corpore; nam ex eo, quod non tam perfecte agat in corpore infantis, quàm adulti, ac saepe à vino aliisque rebus corporeis actiones ejus possint impediri, sequitur tantum illam, quàm diu est corpori adjuncta, ipso uti ut instrumento ad eas operationes, quibus ut plurimum occupatur, non autem perfectiorem vel imperfectiorem reddi à corpore: nec melius hoc indè inferi, quàm si ex eo, quod artifex non rectè operetur quoties malo utitur instrumento, inferres ipsum artis suæ peritiam ab instrumenti bonitate nancisci.

51. Denique, ut multa paucis dicam, plus judicamus quàm percipimus, quoties fallaciam accidentis

tis committimus, putantes illud rei per se convenire quod per accidens tantum ei competere percipimus.

52. Item cum à dicto secundum quid ad dictum simpliciter procedimus; & generatim quoties plus ponitur in conclusione, quam fuit in præmissis, ita ut in hac prima Cartesianæ Methodi regula plerumque omnes de argumentatione, aut saltem ex quæ majoris sunt momenti, contineantur.

53. Omnium autem maxime infringit, qui non solum judicat, quæ non intelligit, sed etiam condemnat & blasphema pronunciat,

&c.

CAPUT

CAPUT XVII.

De Regula secunda
Methodi Cartesianæ; seu præcepto secundo: ut difficultates examinandæ in tot partes dividantur, quot sufficiunt ad illas commodius resolvendas.

1.

Constat ex primo Methodi præcepto ad certum de rebus judicium ferendum oportus esse perceptione clara ac distincta. Ideo Cartesius tum in Meditationibus, tum in Principiorum parte prima ubique versatur circa distingvendas ac separandas notiones claras ac distinctas ab obscuris & confusis. Exemplum vide: Medit. prima pag. 13. & Medit.

dit. tertia pag. 20. Med. quarta pag. 30. in fine.

2. Responſionibus quintis ad tertiam Meditationem, hoc ad Methodum refert, quæ dignoſcimus an fallamur nec ne, quum exiſtimamus nos aliquid clare percipere, ut *ideas* claras ab obſcuris & confuſis diſtinguamus.

3. Et minùs quidem difficile eſt *claram* habere perceptionem; ſufficit enim ut menti attendenti præſens & aperta ſit.

4. At perceptionem ſibi comparare *diſtinctam* hoc opus, hic labor eſt.

5. In ea namque nihil debet contineri quin ſit clarum & ab omnibus aliis ſejunctum ac præciſum. Ita magni alicujus doloris clariffima eſt perceptio, ſed tamen confuſa, & in prima ætate multo clare percepimus, at nulla diſtincte, omniſque diſtincta perceptio
cla.

claram includit, non vice verſa. Princip. parte prima, art. 45. 46. 47.

6. His igitur de cauſis Cartefius primo præcepto ſtatim ſubjungit, illud, quod agit de *diſtinguendis* ac *dividendis* rebus percipiendis.

7. Cujus præcepti neceſſitas vel inde patet, quod mens noſtra ex ſua natura non per unam aut ſimplicem actionem, ut Divina, ſed per multas ac diſtinctas operetur. Princ. part. prima art. 23.

8. Nempe Deus uno conceptu exhaurit rerum plenitudinem, adeoque una ejus eſt ſcientia, quæ novit omnia.

9. Nos alia diſcimus per *Meta-phyſicam*, alia per *Matheſin*, alia per *Logicam*, &c. & ita varias conſtituimus diſciplinas, a quæ ea etiam quæ in unaquaque ſectanda ſunt, in plurimas conceptuum partes ſegregamus, ut in axiomate laudato,

to, quod perfectioni deest singulorum, in multis numero compensatur.

10. Sic docent Arithmetici, ubi plures occurrant numerorum figuræ, ut facilior eorum reddatur enuntiatio, totam illarum seriem in certas periodos & membra esse distingvendam. Insuper ostendunt majorem esse facilitatem in enumeratione, quæ fit per partes, quod parvos numeros facilius quam magnos numeramus, unde versus:

Quod per tota nequis, per partes discernere debes.

11. Sed hæc prior tantum pars est regulæ, ut difficultates, quas examinaturi sumus, in partes distinguamus:

12. At posterior non minùs, imò multo magis annotanda, quæ regulæ alias generaliori atque indefinitæ modum ac mensuram ponit, ut difficultates dividamus in tot partes quot

quot expedit ad illas commodius resolvendas.

13. Quoniam enim divisio omnis ad id comparata est, ut meliori ac faciliori eorum, quæ tota difficilius comprehenduntur, cognitioni inserviat, non debet utique determinatus partium dividendum numerus, a quo deflectere non liceat, a recta Methodo præscribi;

14. Verùm extendendus aut contrahendus est partium numerus, pro difficultatis cujusque resolvendæ commoditate.

15. Divisio autem est duplex, *Realis & Mentalis.*

16. *Realis* est, quæ Totum revera in partes distribuitur: ut Domus, in tectum, parietes, & fundamentum.

17. *Mentalis* est, quæ Totum aliquod, solum intellectus beneficio partimur. Ut cum in DEO Bonitatem

tatem, Omnipotentiam, Æternitatem consideramus.

18. Unde non sequitur, remquam in partes mente distribuimus, esse Compositam, ac divisibilem, sed solum, Conceptum nostrum esse compositum. Sic quando palmas in re mensuranda multiplicamus, non sequitur ideo rem multiplicari, aut dividi &c.

19. Utraque hæc divisio iterum multiplex esse potest, pro triplici genere Totius & Partium.

20. Alia est, *Totius generis in suis species inferiores*; aut ipsius, *speciei in Individua sibi subiecta*: ut Divisio substantiæ in Mentem & Corpus; Mentis in Angelum & Mentem humanam.

21. Alia est, *Totius integrati in partes suas*; quæ proprie partio appellatur. Ut Divisio Corporis humani, in caput, pedem, manus, brachia.

22. Alia

22. Alia denique *Totius Essentialis in partes essentielles*, ut Divisio Hominis in Mentem & Corpus.

23. Ut autem Divisio legitima, dici possit; requiritur *Primo* ut omnia membra, & singula rite enumerentur, adeo ut, membra dividentia totum divisum exhauriant, ut supra vidimus.

24. *Secundo* ut utraqve pars divisionis, *quantum licet* positivis nominibus exprimat. Enimvero rei attributa, melius ex terminis positivis, quam negativis intelliguntur.

25. Addimus autem, *quantum licet*, nam aliquando usu venit, ut res positiva, positivo careat nomine, adeoque cogamur negativo in Divisione uti, ut cum Animal dividimus in *Rationale & Irrationale*. Substantiam in *Materialem & Immaterialem*.

26. Tertiò, ut Totum in partes pro-

proximas & viciniore distribuantur. &c.

27. Hucusq; se extendit regulæ cum explicatio, tum probatio; sequitur ut investigemus, quot & quibus modis à veri studiosis observari, ab aliis negligi soleat.

28. Exempla à Cartesio observatæ regulæ reperiuntur Princip. part. II. art. 41. Item Diopt. II. art. 14. nec non Principiorum part. IV. art. 9. 10. 11. 12. 13. & seqq. unum instar omnium vide Responsionib. sextis §. 9. textus sic habet.

29. Ut recte advertamus, quænam sit sensus certitudo, tres quasi gradus in ipso sunt distinguendi. Ad Primum pertinet tantum illud quo immediatè afficitur organum corporeum ab objectis externis, quodq; nihil aliud esse potest quam motus particularum istius organi, & figura ac situs mutatio ex illo motu procedens.

Secundus continet id omne quod
imme.

immediatè resultat in mente ex eo, quod organo corporeo sic affecto unita sit, talesq; sunt perceptiones doloris, titillationis, sitis, famis, colorum, soni, saporis, odoris, caloris, frigoris, & similia, quas oriri ex unione ac quasi permixtione mentis cum corpore in sexta Meditatione dictum est.

Tertius deniq; comprehendit omnia illa iudicia, quæ occasione motuum organi corporei de rebus extra nos positis ab ineunte ætate facere consuevimus. &c. Ubi vides à Philosopho nostro accuratissime distingvi tres gradus sensus, cum vulgò de sensibus tam confuse differatur.

30. Violatur hæc regula primò, si multa instar unius apprehendamus, de quo Cartesius circa finem sextis Responsionibus pag. 168. ubi inquit: *A prima infancia mentem & corpus (ex quibus scilicet me compositum esse confuse advertebam) tanquam unum quid concepi.*

Q

31. Con-

31. Contigit autem id ferè in omni imperfecta cognitione, ut multa simul instar unius apprehendantur, quæ postea per accuratius examen sunt distingvenda.

32. Sic plurimi adhuc hodie, imaginationem & intellectiõnem pro uno eodemq; sumunt.

33. Violatur secundo hæc regula, *si quæ separatim cognoscenda sunt, non separantur.* Exempla ubivis obvia sunt apud Peripatericos, ut & alios novatores.

34. Tertio, *si plures quæstiones tractentur, perinde ac si una esset,* unde fallacia plurium interrogationum, apud hodiernos vulgaris.

35. Tales erant secundi Opponentis Cartesii, duas quæstiones confundentes, quarum una erat, an possimus ideam formare summi entis si non existeret; altera, an possimus illam ideam formare, si summum ens existere nesciremus.

Re-

Respondet igitur Cartesius Responsione secunda pag. 70. distingvendo illas quæstiones; concedo inquit ipsam posse formari, licet ens summum existere nesciremus, sed nego, si revera non existeret. &c.

36. Sic adversarij semper confundunt quæstionem, an clarè & distinctè Deus cognoscatur, cum quæstione, an cognoscatur perfectè & adæquatè.

37. Quarto quando committitur fallacia compositionis, hoc est, cum ea conjunguntur, quæ erant segregata. Exempla passim occurrunt. Vide inter alia Epistolam Cartesii ad Voetium part. 3. &c.

38. Quinto *si quid tantum in communi & per regulam cognoscatur, non per species & exemplar.* Divisionis enim lex non solum respicit distributionem, quæ est totius integrati in partes integrantes, (cujus

Q 2

ex-

exemplum supra habuimus in *Mundo.*)

39. Vel quæ est totius essentialis (cujus exemplum habuimus in distinctione Animæ & Corporis.)

40. Sed etiam eam, quæ est totius universalis in partes subjectivas, hoc est, quæ est generis in species, speciei in individua. His terminis utor propter eos, qui Logicam vulgarem tenent, ut ex iis quid factu opus sit percipiant.

41. Hinc Cartesio nostro familiare est, sub exemplis regulas generalissimas proponere, ut *Med. sext. pag. 41.*

42. Sextò, *si rem aliquam singularem, quæ multæ vel actu, vel virtute tantum continet, velimus totam simul intelligere.* Sic negat Cartesius in prima Responsione pag. 59. ab iis distincte Deum posse cognosci, qui totum simul conantur animo

COM-

complecti, & non potius ad singulas ejus perfectiones attendunt &c.

43. Septimo, *si naturam rei definitione evolutam non attendamus, sed ommissa tali evolutione confuse eam aspiciamus.*

44. Definitio enim distinctè & per partes exhibet, quod in definitione involutum latet. Ideo Philosophus, ubicunque distincta attentione opus, solet per partes naturam evolvere atque quæstioni *quid est* satisfacere, aut pro uno termino plures ponere, aut unum per plures definiendo explicare.

45. Exempli gratia, Meditatione secunda pag. 10. per partes declarat, quomodo naturam hominis, naturam animæ, naturam corporis olim perceperit.

46. Sic etiam, solet pro uno plures usurpare terminos, ut ibidem *Med. secunda pag. 11. Quid igitur sum? res cogitans, quid est hoc? nempe*

23

dubi-

dubitans, intelligens, affirmans, negans, volens, nolens, imaginans quoque, & sentiens.

47. Sic Meditatione tertia p. 21. *Dei nomine intelligo substantiam quandam infinitam, perfectam, id est, independentem, summe intelligentem, summe potentem &c.*

48. Octavo, *Si peccemus in excessu nimis dividendo*: Bene quippe dixit Seneca: idem vitii habet nimia quod nulla divisio, simile enim confuso est quod in pulverem usque factum est.

49. Unde etiam jure Keckermannus hac in parte à doctioribus reprehenditur, inter alios à Clariss. Francone Burgersdicio, in elegantis præfatione Institutionum Logicarum: *Ingens, inquit, illa subdivisionum multitudo, ex qua laudem affectasse videtur, discentibus nimis quam molesta, rerum intelligentiam plurimum impedit.*

50. Lau.

50. Laudandus adeoque hac in parte etiam est Philosophus noster, in cujus scriptis revera nusquam, quamvis attentus lector fuerit simile vitium deprehendet. Contra intelliget ex fine Notarum in Programma Regii, Cartesium magis quam quemquam alium à supervacanea entitatum Scholasticarum suppellectile esse alienum, hoc est, eum non multiplicare sine necessitate distinctiones, neque nimium trahendo & abstrahendo, ut Scholastici Metaphysici solent tenues rerum funiculos rumpere, *quontam non distinctior sit conceptus ex eo, quod pauciora in eo comprehendamus, sed tantum ex eo, quod illa, quæ in ipso comprehendimus, ab omnibus aliis accurate distingvamus.* Principio: part. I. art. 63.

51. Unde violatur Nono, secundum Methodi præceptum, si partes in quas difficultates, sunt resolutæ,

Q 4

lutæ,

lutæ, non accurate distinguuntur, quod vulgo sic efferri consuevit: *Partes divisionis sunt inter se distinctæ: ab aliis; Partes inter se debent opponi.*

52. Atque hoc ipsa distinctæ perceptionis descriptio requirit. Distincta enim perceptio: ea est, quæ cum clara sit, ab omnibus aliis ita sejuncta est & præcisa, ut nihil plane aliud, quam quod clarum est, in se contineat. Princ. I. 45.

53. Huc quoque reduci potest error, quando substantia & accidens, sive attributum, vel modus non accurate distinguuntur. NB. Vide Princ. 1. 55. Vel etiam si attributa unius rei non accurate distinguuntur ab attributis rei oppositæ. Vide Princ. I. 54.

54. Violatur Decimò hæc nostra regula; Si Ramistico more dichotomias sectemur, aut cum aliis scrupulose nimis trichotomias affecte-

sectemus. Semper enim attendendum, quid patiatur natura rei, seu difficultas examinanda, quod Cartesius exprimere voluit per verba, *intot particulas, quod fieri potest.*

CAPUT XVIII.

De Regula Tertia
Logicæ Cartesianæ.

I.

UT Cogitationes omnes in quaeranda veritate certo semper ordine promoveantur, incipiendo scilicet à rebus simplicissimis & cognitu facillimis, ut paulatim & quasi per gradus ad difficiliorem & magis compositarum cognitionem ascendamus; in aliquem etiam ordinem ea disponendo, quæ se mutuo ex natura sua non præcedunt.

2. Sicque à dividendi præcepto

Q

recta

recta provehimur ad præceptum ordinandi.

3. Namque Mens nostra, quæ in multitudine rerum facile confunditur solet, postquam in multa divisit thema propositum, statim de ordine cogitare debet, quo & inchoandi & progrediendi modum teneat eum, qui ad consequendam rerum diversarum notitiam est aptissimus.

4. Ordinis encomia ex optimis authoribus colligere longum nimis foret, longe enim plurima sunt. Sufficiat unus Scaligeri locus Exercit. 2. Ordine nihil vel in animo vel in opere sapientis admirabilius est.

5. Alter locus est Schönborneri ex præfatione Politicæ: *doctrina sine ordine non admodum dissimilis mihi videtur corpori mente vacuo: sicut enim corpus inutile pondus est, nisi mente regatur, sic doctrina citra ordinem rudi-*

dis

dis indigestaque moles. Nam scire, quid facias doceasque, nescire autem, quo ordine illud fiat, non est perfecta cognitio.

6. Cartesianum præceptum de Ordine generatim vult, ut cogitationes omnes quas veritati quaerendæ impendimus, certo semper ordine promoveamus.

7. Hoc speciatim declarat ponendo primo à quo incipiendum: *rebus nimirum simplicissimis & cognitu facillimis, quæ duo conjungenda sunt, ut in præcepto præcedente, ubi diximus, ut res in tot partes quot fieri posset, & quot facere, expediret, dividatur.*

8. Secundo progressum indicando vocibus: *paulatim, & quasi per gradus ascendendo.*

9. Tertio indicat terminum ad quem pervenitur verbis: *ad difficiliorum & magis compositarum cognitionem.*

Q 6

10. Hic

10. Hic ordo dicitur Logicis Naturalis, & quidem in specie syntheticus seu compositivus, qui maxime observatur in disciplinis speculativis, ad quas etiam Cartesius his regulis instructus se contulit.

11. Sed tamen observatur idem, in artibus & disciplinis quoque practicis, ubi faciendi instrumenta, & agendi media investigantur. Finis enim in illis non investigatur, sed ut notus presupponitur. Philosophus vero hic ordinem inquisitionis & inventionis tantum prescribit.

12. De Ordine Arbitrario hæc verba adduntur: *in aliquem etiam ordinem illas mente disponendo, quæ se mutuo ex natura sua non præcedunt.*

13. Illustria hujus rei specimina habemus in Cartesio, ut quando Principiorum parte tertia art. 114. turbinis motum confert cum motu Planetæ; art. 30. aquarum vortices

ces cum cælo Planetarum. art. 60. & præcedentibus, lapidem in funda vel globulum in canali cum globulis secundi elementi, art. 75. ampullam vitream cum Sole art. 94. 96. Spumam cum solis maculis; & generaliter Principiorum parte quarta, artificialia cum naturalibus.

14. Sic ubique observantissimus fuit Philosophus ordinis hic prescripti. In studio enim Mathematico incipit à facillimis, in experimentis observandis attendit prius ad obvia quam rariora & abstrusa. art. 15.

In prima Philosophia incipit à rebus simplicissimis, & inventu facillimis, Mente sua & Deo; his cognitis quantum sufficiebat ad Philosophiæ jacienda fundamenta, perrexit ad res magis compositas, quales sunt corporeæ, de quibus in Phycis, ubi primò, Materi-

am

am simpliciter atq; indefinite considerat,

16. Deinde Motum contemplatur, à quo omnis materiæ variatio siue omnium ejus formarum diversitas proficiscitur, Principiorum parte secunda, art. 23.

17. A generali Physica ad specialem progressus, incipit ab iis quæ maxime universalia sunt. Principiorum parte tertia art. 1. hoc est, quæ latissime per universum se extendunt, suntque partes mundi ad spectabiles potiores & majores, ac proinde inventu faciliores, ut Cælum, & Stellæ, Sol, Cometæ & Planetæ, Terra, Aqua, Aer, Ignis, Magnes, Principiorum parte quarta art. 133.

18. Sic per gradus progreditur, quando à dubitatione & interrogatione, procedit ad assertionem. Vide Meditationem secundam paulo post initium, item Medit. tertiam post

post initium. &c. Sed omnia ordinis exempla recensere, esset integram Philolophiam transcribere, ideoque audiamus unicum tantum, quid Philosophus circa finem secundarum Responfionum p. 82. de ordine Meditationum, in quibus multo fuit, quàm in reliquis scriptis accuratior, ex vero profiteatur.

19. *Duas res, inquit, in modo scribendi Geometrico distingvo, ordinem scilicet & rationem demonstrandi. Ordo in eo tantum consistit, quod ea quæ prima proponuntur absque ulla sequentium ope debeant cognosci, & reliqua deinde omnia ita disponi ut ex præcedentibus solis demonstrantur.*

20. *Atque profecto, inquit, ulterius, hunc ordinem quàm accuratissime in Meditationibus meis sequi conatus sum: ejusque observatio fuit in causa, cur de distinctione Mentis à corpore non in secunda, sed demum in sexta Meditatio-*

*ne tractarim, atque alia multa volens
& sciens omiserim, quia plurimum rerum
explicationem requirebant.*

21. Qui jam hunc Philosophandi ordinem intellexerit, ne utquam mirabitur, quando Philosophum scribentem legit, *nescio &c. de re, quam sine omni dubio optime sciebat. item quando Meditatione tertiâ pag. 16. legit, nec quidem adhuc satis sciam utrum sit aliquis Deus &c. & in fine Meditationis quintæ, priusquam illum nempe Deum nossem &c.* Satis enim illi, nisi adversarius ordinis hujus per imbecillitatem intellectus, aut perversitatem voluntatis manere velit, manifestum erit, hæc & quæ sunt hujusmodi, intelligenda esse respectu hujus in Philosophando ordinis.

22. Sed jam quasi per saturam videamus, quibus modis Cartesiani

næ Methodi & veri ordinis regula à plurimis violari consueverit.

23. Primò violat is hanc ordinis regulam, qui in veritate quærenda, vagis indulget cogitationibus & fortuitis. Ita fecere multi Veterum, unde magna ex parte factum, ut rationes eorum inter se non cohæreant.

24. Exempli gratia: Democritus, varia quidem corpuscula imaginabatur, varias figuras, magnitudines, & motus habentia, ex quorum coacervatione mutuisque concursibus, omnia sensibilia corpora exurgerent; at vero illa corpuscula indivisibilia supposebat, deinde vacuum circa ipsa esse fingebat, tertio gravitatem iisdem tribuebat, cum tamen nullum in eo spectari debeat, cum solum spectatur, sed tantum quatenus ab aliorum corporum situ & motu dependet, atque ad illa refertur, denique

que non ostendebat, quo pacto res singulæ, ex solo corpusculorum concursu orientur, vel si de aliquibus id ostendebat, non omnes ejus rationes inter se cohærebant; &c.

25. Similis illorum etiam est ratio, qui sub initio studiorum, in legendis bonis authoribus levissimo saltu ab uno ad alium transvolant, nulli insistant.

26. *Secundò* violant hunc ordinem ii, qui sponte occurrentia negligentes recondita tantum rimantur. Sunt enim qui solas raritates quarunt, quæ ante pedes sunt negligendo, quibus longè retius objici posset, quam Thaleti, Tracensis ancillæ dicterium, quod quæ in Cælo sunt per videre contententes, quæ proxima & ad pedes, non videant.

27. Neque enim fieri potest quin in foveas errorum subinde cadant, dum

dum ommissis iis quæ menti propinquiora sunt, remotiora solum ac difficilia venantur.

28. Hinc Bacon de Verulamio lib. 2. de augm. scientiarum Cap. 2. inquit: *Quod pessimum est, in hoc genere semper negliguntur, & rejiciuntur experimenta in rebus singulis familiaria & vulgata, quæ tamen ad interpretationem naturæ, æquè aut plus faciunt, quam minus trita.*

Nam labe quædam literis aspergi videtur, si forte Viri docti se submittant inquisitioni aut observationi rerum mechanicarum; nisi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris aut subtilibus reputentur.

29. *Tertiò* ordinem infringunt qui in veritatis inquisitione non omnium primò incipiunt à particularibus: quo nomine arguit Gassendum Cartesius in Epistola ad Instantias pag. 143. in fine, inquit: *precipuis istius Auctoris in hac*

hac materia error hic est, quod enunciationum particularium cognitionem, semper ex universalibus, secundum syllogismorum Dialectices ordinem, deducendam esse supponat.

Qua in re se quomodo veritas indaganda sit ignorare prodit. Constat enim inter omnes Philosophos ad eam inveniendam initium semper à notioribus particularibus fieri debere, ut postea ad universale accedatur, quamvis etiam reciprocè, Universalibus inventis aliæ particulares inde deduci queant.

Ita si puer in Geometriae elementis sit instituendus, hoc principium generale. Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent erunt æqualia, aut, Totum singulis suis partibus majus est, non capiet, nisi particularibus exemplis illustretur.

30. Deinde addit Cartesius; Ad quod cum non attenderis Gassendus in tot paralogismos incidit quibus libri sui molem

molem auxit. Passim enim falsas majores finxit, easque mihi tribuit, quasi veritates, quas explicui, inde deduxissem.

31. Quarto ordinem violat, qui rem prius nominat, quam cognoverit, ut populus fecit dicendi magister, unde vocabula plerumque non respondent rebus. Contra Cartesius hunc ordinem tenet, ut rem prius exploret, deinde nominet. Vide Meditationem secundam pag. 11. de Mente. &c

32. Quinto qui formam prius considerat, quam materiam cui illa inest, contra quam fecit Cartesius parte secunda Principiorum, & Meditatione tertia pag. 16. Ordo videtur exigere, ut prius omnes meas cogitationes in certa genera distribuam (quod pertinet ad materiam) & inquiram ex illis veritas aut falsitas proprie consistat inquiram (quod pertinet ad formam).

33. Hinc

33. Hinc etiam Comenius Methodo Novissima Cap 7. §. II. *Vulgata Lingvarum methodi secundum peccatum asserit, quod tirones à principio statim in multiplices impelluntur salebras; Grammaticales intelligo tricas. A formali enim potius, quam à materiali, Latinitatis structuram auspicari, solenni Scholarum more receptum est. &c.*

34. *Sextò qui non inquirat pauca ante multa, brevia ante prolixa, partes ante totum. Adscribam verba Theophili Jcti ex Institutionibus lib. I. tit. I. Maxime, inquit, videntur ea (jura populi Romani) commode tradi posse: si primo facili & simplici via, post deinde exactissima diligentissimaque interpretatione exsequamur. Alioquin si statim in ipsis initiis primordiisque, rudes & infirmas adolescentium aures multitudine ac varietate rerum oneraverimus: duorum alterum, aut desertores hujus studii efficiamus,*

mus, aut cum magno labore, sepe etiam cum dissidentia, quæ plerumque juvenes avertit, seriùs ad ea perducemus, ad quæ leviori via deducti, sine labore, & bona cum spe maturius perducì possent.

35. *Septimò, qui circa irregularia & anomalias versantur, antequam cognoverit regularia & analogà: verbi gratia, in Grammaticis vocum declinationibus & conjugationibus.*

36. *Octavò qui saltum facit in dividendo, hoc est, qui non gradatim dividit in partes & species primò proximas, deinde remotiores, donec tandem veniatur ad ultimas.*

37. *Nonò ordinis ignarus est, qui ubi de re agitur, omnia statim quarrit uno loco, neque ad suas sedes refert singula.*

&c.

CAPUT XIX.

De quarta Methodi

Cartesianæ regula

quæ est:

Ut tum in quærendis mediis, tum in difficultatum partibus percurrendis, tam perfecte singula enumerentur, & ad omnia circumspiciatur, ut nihil omitti simus certi,

DE rebus non esse iudicium ferendum, nisi perceptæ prius fuerint præceptum Methodi *primum* voluit; quoniam vero in rebus percipiendis difficultates intellectui obijciuntur, eas facilioris resolutionis ergo plures in partes dividere docuit *secundum*;

2. Et

2. Et quia in multitudine rerum divisarum pronus est ad confusione lapsus, ordinem monstravit præceptum *tertium*.

3. Sed quia non sufficit divisas partes recte ordinare, nisi in super earum numerum adæquare, ac ne ulla ex iis omittatur cavere studeamus, ea propter Philosophus noster præceptum *quartum* de perfecta omnium & singulorum enumeratione præcedentibus annectit.

4. Peccatur in hoc præceptum *primo*, si pars aliqua in divisione omittatur: quo nomine Cartesius noster carpit Regium in Notis ad Programma ejus pag. 188. ubi dicit: Regium inter species perceptionis non numerare nisi sensum, reminiscentiam, & imaginationem: Unde colligi potest, eum nullam intellectionem, puram, hoc est, intellectionem quæ circa nullas imagines corporeas versetur, admit-

R

tere;

tere; (Confer Introduc't. in Logicam Aulicam Cap. VII. § 1. 2 3. &c.)

5. *Secundò*, quando in definitione pars explicans omittitur. Nam qui vel genus, vel differentiam, vel aliquid ad alterutrum pertinens prætermittit, non enumerat partes omnes ad definitum explicandum necessarias.

6. Quo nomine iterum notatur Regius à Cartesio initio Notarum, pag. 178. *Videtur inquit Cartesius, velle Regius, istam animam rationalem definire, sed imperfectè, genus enim omittit, quod nempe sit substantia, vel modus, vel quid aliud, solamque exponit differentiam.*

7. *Tertiò*, Quando inductio non omnia, particularia enumerat, sed instantiæ & exceptioni obnoxia est, Vide exemplum in Cartesio Responsionibus sextis p. 156.

8. *Quartò*, quando fallacia divisionis committitur citatione di-

Et

Et alicujus mutilata, quæ nihil magis familiare est adversariis in verbis Cartesii citandis.

9. *Quintò*, quando non omnia circumspicit, qui aliquem duntaxat authoris locum refert quasi omnia continentem, omissis reliquis eodem pertinentibus Exemplum, vide Responsionibus quintis, ad quintam Meditationem initio contra Gassendum.

10. *Sextò*, violatur quartum Methodi præceptum, si quid necessarium doctrinæ deest, quem defectum variis in locis notavit Cartesius. Vid. Dioptica VII. 1. ibid. 23. Principiorum parte tertia art. 86. 138. 152. &c.

11. *Septimò*, peccant in hoc præceptum, qui brevibus & disjunctis syllogismis omnia probare conantur, quæ de re eximius exstat locus Epist. ad Voëtium parte quarta p. 22. ubi sequentia habet Cartesius:

R 2

Neg.

Neque enim, ut scias, verus ille usus rationis, in quo omnis eruditio, omnis bona mens, omnis humana sapientia continetur, ut disjunctis syllogismis constat, sed tantum in circumspecta & accurata complexione eorum omnium, quæ ad quasitarum veritatum cognitionem requiruntur.

Et cum hæc vix unquam possint exprimi syllogismis, nisi multi simul decantentur, certum est eos, qui tantum disjunctis utuntur, ferè semper aliquam partem eorum, quæ simul spectanda sunt, omittere, sicque assuescere inconsiderantia ac dediscere bonam mentem.

12. Octavo ex præcepto vitandæ omissionis, colligendum quoque est præceptum fugiendæ redundantia. Nam qui perfectè singula enumerat, is non modo nihil omittit, verum etiam nihil ponit superflui.

13. Perfectum quippe definitur, cui

cui nihil deest, nihil superest, adeoque addi nihil, nihil demi potest.

14. Et quod si ad omnia circumspicere oportet, ut vult præceptum præfens, removenda sunt illa quæ nostras cogitationes ad alia avocant. Vide exemplum & similia, Diopt. III, in fine, & VII. art. 19. 21. in fine.

15. Itaque peccatur primò, quando heterogenea & aliena scientiis immiscentur, unde lex homogeniæ in Logicis decantata.

16. Secundò, quando quovis modo superflua & non necessaria traduntur, unde lex brevitas.

17. Tertiò, quando in divisione ponuntur partes quæ toti non insunt neque cum eo consentiunt; vel quando partes totum excedunt unde diversi canones divisionis.

18. Brevitatis Philosophus noster ubique est studiosissimus, nunquam plura explicans, aut respondens

dens quam est necesse, rejiciendo ea quæ loco & tempori non conveniunt, verorum contractioni operam dando, controversias quoad fieri potest fugiendo. Consule quæ circa finem differ. de Methodo pag. 67. habet Cartesius.

19. Notabis hic autem ad præceptum Logicæ Cartesianæ quartam, plena enumeratione exacta, ne multitudine confundamur, ad præcipua quædam capita esse revocanda omnia. Exemplum habes apud philosophum libro de Passionibus art. 69.

20. Notabis quoque, aliquando satis esse, ut sola præcipua enumerentur, neque imperfectam tractationem ideo censeri, quod aliquam minoris momenti, & quæ ex traditis facile intelligantur, omissa fuerint.

21. Nam qui ex ampla segete, ad spicilegium reliquit stipulam neque solet,

solet, neque debet reprehensionem cujusquam incurrere.

22. Denique notabis, præcepto nostro quarto nihil aliud mandari, quam ut ea, quæ examinanda & judicanda sumimus, universa enumeremus; non autem, ut nihil sit in rebus ipsis quod intellectu non penetremus.

23. Hoc est, plena enumeratio requiritur in ordine ad *judicium & capacitatem* mentis nostræ, non autem in ordine ad absolutam rei naturam & omnia ejus attributa, quæ Deus per omnipotentiam suam in ea quasi locare potuit. &c.

CONSECTARIA.

1. Regulis Logicæ Cartesianæ singulis hunc in modum pertractatis, generalia quædam consecutaria colligemus.

2. Primum est de Methodi Cartesianæ gradibus & partibus: Ni-

mirum quatuor præcepta vidimus, quorum unum ex altero, posterius è priori, gradatim deductum fuit & conclusum.

3. *Secundum* confectarium est de præceptorum illorum novitate, quod non sic intelligi volo ac si Cartesius horum esset author, namque aliud ipse asserit, dum ait se quæsisse Methodum, in qua quicquid boni est in vulgari Logica, Analyfi, Algebra, ita reperiretur, ut omnibus interim earum incommodis careret: selectio tamen horum præceptorum, & prudens à reliquis separatio Cartesio tanquam authori adscribi debet.

4. *Tertium* confectarium est de Logicæ Cartesianæ præceptorum paucitate. Multitudinem præceptorum Scholasticæ Logicæ nimium Cartesius taxat, & ex Legum in Republ. constanter observatarum utili paucitate suarum legum

Lo-

Logicarum paucitatem commendat. Præclare Lipsius inter alios *Monit. polit. lib. 2. cap. 10. Leges, inquit, in Rep. ut medicamenta esse debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur; unde Plato, ubi plurimæ leges ibi & lites, itemque mores improbi. Lege c. sput totum.*

5. *Quare* injurius est Author disputationes *de Logica Nobilium & Politicorum, Zirtavia habitæ*, ubi Cartesianos accusare non veretur, quod de veritate propositionum, ac de proportionem syllogismorum plura cogitent, quam ipsa praxis & Instrumenti utilitas requirat, ut alia omittam.

6. *Quartum* est, de horum præceptorum sufficientia, quæ omnibus verum inveniendi, cupidis atque certam differendi viam circūspicientibus, honestam progrediendi aviditatem sunt facile expletura. Sed de his hæctenus,

R 2

CA-

CAPUT XX.

De Judicio, seu Propositione.

I.

Satis opinor hactenus egimus de modo & ordine in rebus percipiendis tenendo, atque ea quæ distinctam perceptionem promovent, tum seorsim, tum conjunctim enumeravimus.

2. Vidimusque inter perceptionem & judicium hunc à recta ratione statutum ordinem nos debere sequi, ut semper intellectus antecedit judicium, seu ut nihil judicemus, hoc est, nihil affirmemus aut negemus, in veritatis investigatione occupati, nisi de re clarè ac distinctè percepta.

3. Hincque didicimus, tum deum securum fore progressum in sci-

scientiis, cum assensus non ulterius gradum protulerit, quam evidens perceptionis veritas præluxerit.

4. Videamus jam etiam paucis ipsum *Judicium*, seu *secundam Mentis operationem*.

5. *Judicium* hoc nihil est aliud quam actio Mentis intelligentis, plures notiones seu ideas cum voluntatis aut assensus determinatione, unientis seu sejungentis.

6. Unionem hanc notionum, Affirmationem, sejunctionem verò Negationem vulgò vocant. Ad quas duas *Judicii* species, omnes ejus actus reduci posse, res ipsa satis indicat.

7. *Judicium* est actus Voluntas, & non, ut plurimi contendunt, Intellectus.

8. Omnes namque Mentis nostræ actus referuntur vel ad perceptionem, quod est Intellectus, vel

ad assensum, quod est Voluntatis. Et quemadmodum illud est prima Mentis operatio, ita hæc est secunda, si simplex fuerit.

9. Unde differt hic cogitandi modus, à præcedenti, quia hic non *simplex* rei apprehensio est, quemadmodum *perceptio*; Sed *composita* in qua ut supra diximus, *Affirmatio* & *negatio* involvitur, dicitur etiam passim *propositio*, seu *Enunciatio*, quoniam per illam, Mens quid de quacunque re sentiat, proponit.

10. Anobis appellatur *Judicium*, quatenus hoc percipiendi modo, non nudè aliquid apprehendimus, sed etiam quod sit, aut non sit, judicamus, ac decernimus.

11. Cæterum uti *Judicium* omne, ratione partium, seu idearum, est vel *simplex*, vel *compositum*, sic ratione nexûs est vel *Affirmans*, vel *Negans*; ac denique ratione modi

con.

connexionis, vel *Universale*, vel *Particulare*, vel *singulare*.

12. *Judicium* seu *Enunciatio* simplex dicitur, quæ uno duntaxat *subjecto* & *prædicato* constat: ut *Magnes attrahit Ferrum*.

13. *Judicium* compositum est, quod pluribus *subjectis*, aut pluribus *prædicatis*, constat ut si dicitur, *Petrus, & Johannes ascendebant ad horam orationis nonam*.

14. Unde talis regula de *Judicio* simplici & composito nascetur: *Judicii, Enunciationis, aut Propositionis simplicitas, & compositio, desumitur à Terminorum, hoc est subjecti & attributi combinatione, sive ea simplex, sive multiplex sit.*

15. *Judicium* affirmans, est quod ideas conjungit, Negans quod dividit. Unde de *Judicio* *Affirmatio* & *Negativo* sequens *Regula* emergit.

16. Illud *Judicium* affirmativum est,

R 7

est, in quo subjectum & attributum junguntur, seu consentiunt. Negativum, in quo disjunguntur, seu dissentiunt.

17. Judicium Universale æstimatur è subjecto de quo iudicio, si nimirum illud fuerit Universale, iudicium erit de eo *universale* vel *generale*.

18. Notabis tamen obiter duplicem Universalitatem; Unam *Metaphysicam*, alteram *Moralem*.

19. *Metaphysica* Universalitas est, quando secundum totam extensionem suam, absque exceptione sumitur: ut, omne corpus est extensum.

20. *Moralis* Universalitas dicitur, quæ exceptionem habet, in Moralibus enim tantum attenditur, an res ut plurimum sic se habeant, ut enuntiantur.

21. Talia Judicia seu propositiones non sunt ita generales, ut
nul-

nullam patiantur exceptionem, adeoque nihil ex illis rigorosè concludi potest, cum falsum esse possit, de hoc aut illo particulari subjecto.

22. Sunt etiam Judicia seu Propositiones Universales, quæ dicuntur de *generibus singulorum*, non autem de *singulis generum*. Hoc est, quæ dicuntur de omnibus speciebus sub illo genere contentis: non verò de omnibus Particularibus ejusdem speciei, ut cum dicitur, quod omnia Animalia salva fuerint in arca Noe. &c.

23. Hinc videmus, dari gradus Judiciorum Universalium, nimirum ut alia magis, alia minus sint talia.

24. Sub Universalibus comprehenduntur singularia & Particularia.

25. Singularia dicuntur cum
sub-

subiecta sunt singularia seu individua, ut Petrus currit, &c.

26. Particularia sunt, quando subiectum incertum est & vagum, ut, quidam homo currit.

27. Interdum tamen particulari, & singulare Judicium confunduntur, & pro uno eodemque habentur, quia utrumque loquitur de individuo.

28. Hic autem plurimum refert ad incorruptè atque integrè iudicandum, investigare, ad quod generale Judicium hæc aut illa particularia revocari possint: ac vicissim, quæ particularia ex hoc illo generali proveniant. Vide Log. Clarissimi Claubergii quadripartitam.

29. Nec minus necessaria est, *Universalis è particularibus inductio*. Nam cum propter vitæ brevitatem, & captus nostri angustiam singularia omnia comprehendere nequeant,

ant, necesse est, ut quorundam singularium adminiculo mens ad universale elevetur, atque experimentis è singularium observatione collectis trahatur ad acquirendam de his potius, quam de aliis objectis è certis principiis scientiam.

30. *Particularis ex universali collectio* ad rationes & causas, multaque alia in rebus particularibus attendenda mentem nostram promovet, cum illa, demum fructuosa sit scientia, quæ rei causam generaliter cognitam specialiter novit applicare &c.

31. Sed quæcunque Judicia fuerint, constat ex dictis, summam eorum perfectionem, ad quam nos aspirare decet, in eo consistere, ut & *Vera* sint, & *Certa*, sive primum, ut rebus sint conformia, deinde ut nos nobis istius conformitatis probe simus conscii.

32. Con-

32. Consistit itaque Judicii veritas in exacta ejusdem conformitate cum re.

33. Hoc est, ut verum sit iudicium, oportet ut ideæ illorum attributorum quæ ipsa à parte rei connexa sunt, connectantur; vel quæ à parte rei separata sunt separentur.

34. Judicii veritati opponitur, Judicii falsitas, quæ Error vulgò dicitur; notatque iudicium rei difforme, difforme inquam in eo, vel quod connectat ideas illorum attributorum, quæ revera divisa existunt; vel quod sejungat, ideas, quæ à parte rei unitæ existunt.

35. Quum autem ista inter rem, atque iudicium difformitas sit Error, nemo volens falsum iudicium fert, quia tale.

36. Et si enim qui errat, volens formet iudicium, quod re ipsa falsum

sum est; nunquam tamen accidit, ut volens iudicet, quod falsum esse novit.

37. Hinc quisquis errat, bis, ut ita dicam, errat: dum & ab ipsius rei veritate recedit, & oppositi persuasione semper se ipsum decipit, persuadens sibi, iudicium à se formatum esse rei conforme, dum præter opinionem eidem existit, difforme.

38. Causa nihilominus Erroris, aut falsitatis à præcipiti Voluntatis consensu pendet, nimirum quod Voluntatem nostram non satis arctis limitibus coërceamus, verum illam etiam ad ea extendamus quæ revera non perfectè intelligimus.

39. Potest tamen etiam Intellectus noster causa erroris dici, verum Occasionalis tantum. In quantum scilicet Intellectus non nisi imperfectas & confusas rerum perceptiones habet ordinariè.

40. Nam quemadmodum Visus corporalis sapius in errorem, nos inducit, dum externa objecta confuse & imperfectè repræsentat: Ita intellectus, cum non nisi confusam sapius habeat rerum perceptionem, causa est, cur Voluntas in plurimos errores prolabatur & iis assentiatur &c.

41. Diximus supra §. 31. Judiciorum perfectionem, ad quam nos aspirare decet, in eo consistere, ut & vera sint, & Certa.

42. Judicii *Certitudo* est, immota mentis de ejusdem veritate persuasio.

43. Nititur quandoque intrinsicâ Judicii ipsius necessitate, quæ per se, ac suâ lucementi vel leviter attendenti semet ipsam manifesta.

44. Et talis locum habet in primis veritatibus, quæ inde principia per se nota, propositiones immedi-

atæ,

atæ, Innatæ, Noëticæ, dici consueverunt.

45. Aliquando fundamentum, ejus est argumentum quodpiam, mentem ad assensum impellens: qualis est certitudo Conclusionum; vel ex natura rei, illorum principiorum ope, vel testimonio aliquo adstructarum.

46. Atque hæc Certitudo Dia-noëtica est, seu acquisita per Discursum.

47. Certitudo principiorum, atque conclusionum legitima sequela inde deductarum dicitur Mathematica, & semper absolutè talis est.

48. Quæ vero testimonio humano nititur, Moralis vocatur: qualis ferè est rerum ad hanc vitam pertinentium, eaque suos habet gradus.

49. Quod si autem Mens alicui judicio utcumque adhæreat, propter alicujus testimonii veri similitudi-

tudi-

tudinem majorem, quam quidem in opposita sententia reperit, dicitur ea Opinio probabilis; quæ conjunctam habet aliqualem suspensionem atque metum contrarii.

50. Judicii certitudini opponitur, Dubitatio, plerisque tam invisita & suspecta hodie, ut variis innoxiam Philosophiam convitiis, vel solo isto nomine onerare non dubitent.

51. *Dubitatio* hæc nihil est aliud quam judicii suspensio, ut vel ipsa Etymologia vocis docet. *Dubius* enim vel *incertus* secundum Isidorum, est quasi *duarum viarum*. Sic græce ἀμφισπέντω, quasi ἀμφισπέντω per epenthesein τσβ, in utramque partem quæro, ab ἀμφίς & πέντω; vel etiam ab ἀμφίς & βάνω, βήμι pro quo usitatè dicitur βαίνω, quasi in utramque partem vado, Germanice zweifeln, quasi ad duo cadere, ex *zwei* & *fallen* &c.

52. Quan-

52. Quando autem dicimus dubitationem esse suspensionem Judicii, distingves inter *judicium* axiomaticum & discursivum, atque in plena dubitatione utriusque suspensionem intellige.

53. Deinde distingve etiam *suspensionem*, quæ fit vel attendendo difficultatem propositam & rationes in utramque partem examinando, vel non cogitando de re ulla, nec dubitandi causas considerando.

54. Prior quidem propriè dubitatio dicitur, posterior valde impropiè.

55. Gradus quoque ac differentias dubitationis animadvertas oportet. Dubitatio enim 1. vel extendit se ad solum judicium, ut hujus sit nuda suspensio seu cohibitio: vel 2. extendit se insuper ad perceptionem, ita ut nullo modo de re cogitemus, ac ne quidem con-

fusam

fusam habeamus illius ideam animo præsentem.

56. Vel 3. se extendit simul ad iudicium & actiones vitæ: vel 4. ad iudicium, non per nudam suspensionem, sed per fictionem contrarii insuper, quando dubia supponuntur falsa sive habentur pro noncentibus.

57. Vel 5. ad negationem eorum quæ falsa fuerunt deprehensa.

58. Ex his quintum egreditur dubitationis limites, secundum vix dubitatio meretur nominari, tertium ad dubitationem Cartesianam non pertinet.

59. Notabis etiam tertio dubitationem Cartesianam, non pertinere ad omnes disciplinas ab ipso traditas, non ad Physicam, non ad Geometricam eius scripta, imò neque ad Metaphysicam totam, multo minus

minus ad Theologiam, sed solum ad initium Metaphysices.

60. Est namque ea scientia prima & philosophiæ initium, sed ante primum philosophiæ initium, nihil esse potest in mente humana philosophice determinatū, adeo quod huc solum spectat illa generalis iudicii suspensio.

61. Quod autem Imprudentiores ejus adversarii, hunc dubitationis Cartesianæ modum increpent, quasi ipse affirmaverit, licere atque adeo expedire, Deum ad tempus, & omnem ejus cognitionem ex animo expellere, mera calumnia est, & jam olim satis sunt explosæ ejusmodi accusationes.

62. Et licet Principiorum parte prima art. VII. & in Meditationibus I. & II. supponit ex Mente, Atheorum nullum esse Deū, id utique Philosophus facere potuit.

63. Tunc enim ipsi incumbibat

existentiam Dei & Animæ demonstrare, adeoq̄ nec potuit, nec debuit id pro concessio & demonstrato sumere, quod erat demonstraturus.

64. Cum enim in calce Synopsos Meditationum testetur, sibi hujus unius rei probationem in his meditationibus pro scopo fuisse propositam, ut ostenderet rationes, quibus in Mentis nostræ, & in Dei cognitionem devenimus, multò firmiores, magisque perspicuas esse, quàm sunt eæ, per quas probatur, esse revera aliquem mundum & homines habere corpora &c.

65. Ex instituto tenebatur res omnes corporeas tantisper seponere, ut earum existentiam non uteretur in talibus demonstrationibus pertexendis, atque ita de iis dubitare.

66. Et annon vulgò docetur,
Me-

Metaphysicam subjecta reliquis assignare scientiis, quatenus & quid sint, & quod sint in antecessum demonstrat?

67. Debuit igitur Metaphysicam etiam Cartesianam de Physicæ aliarumque scientiarum subjectis quæstionem instituire, id est dubitare, priusquam certi aliquid pronunciaret & constitueret.

68. Sed hoc etiam nomine maximopere laudandus est Cartesius, quod dubitantium sectam dubitando expugnaverit.

69. Unde Vir præclarus in carmine, quod RENATO DESCARTES Philosophiæ restauratori, seculi ornamento scripsit, non minus pulchrè quam vere cecinit:

Nescio quo dubitans pacto, dubia omnia tollis,

Atque ex non certis omnia certa legis.

S 2

Certe

*Certe Athenis propriis cadit armis: &
male Sextus*

*Assensum cohibens, vincitur arte
sua.*

Et hætenus de Judicio, & dubitatione.

CAPUT XXI.

De Ratiocinatione seu Argumentatione.

I.

EGimus hætenus de Judicio seu Propositione tanquam primo gressu ratiocinationis, restat ut ipsum progressum ulterius investigemus, id est, ipsam ratiocinationem videamus.

2. Ante omnia quid per ratiocinationem intelligendum sit exponere necessarium duco:

3. Velim nihil aliud intelligi
quam

quam cognitionem rei ignota acquiram, cum rebus nobis eam comparando, ita ut si in rei ignotæ cognitionem deveniamus per factam comparationem cum aliis rebus notis, tum dicimur ratiocinari.

4. Cognitio autem hoc modo acquisita vocatur conclusio, utpote ex præmissis collecta.

5. Consistit autem hæc collectio in computatione quadam, seu in simplici additione & subtractione nostrorum conceptuum.

6. Habetque similitudinem cum numeratione Arithmetica proprie sic dicta, quæ è datis numeris alium adhuc ignotum inquirat.

7. Atque in hac ratiocinatione, recta, præcipue situm est humanæ scientiæ vinculum, & firmamentum, quod alias nullum erit, nisi sciamus accurate necere & ordinare judicia nostra omnia.

8. Differt autem hic cogitandi

seu ratiocinandi modus apertè à reliquis cogitandi modis.

9. Nam quando mens nostram simpliciter percipit, tum solum illius imaginem vel ideam format.

10. Quando autem duas aut plures imagines vel ideas in eodem concreto communi vinculo neccit, tum solum judicat has ideas eidem rei convenire.

11. At vero in ratiocinatione mens ulterius progreditur, ibi enim non sufficit unam ideam cum alia neccere, & sic efformare propositionem quandam, sed oportet ut mens, velut in orbem acta, primas notiones cum posterioribus jungat.

12. Sicque ex dictis patet, ordinem quandam esse observandum, ut ratiocinatio legitime procedat.

13. Videtur autem hic ordo, quem

quem in ratiocinatione debemus observare, simul cum ipsa ratiocinandi potestate ab ipsa natura nobis collatus esse.

14. Adeoque è diametro ei contrarius, quem Logica Artificialis scholastica ad inanem garrulitatem, & vanam ostentationem excogitavit, de qua consummatus Logicus solet gloriari, quod nullum problema, nullaque propositio dari possit, de qua non possit probabiliter disputare & discernere in utramque partem.

15. Atque sic non verentur propriam turpitudinem atque ignorantiam profiteri.

16. Nullum namque validius datur argumentum, quo vanitas illius Logicæ Scholasticæ magis detegatur, quam quod ejus regularum ope, vix aliquid tam certum possit statui, quin non simul in con-

trariam partem probabiliter adhuc possit disputari.

17. Cum tamen quò subtilius & probabilius in utramque partem ita disputatur, eo longius receditur à veritate ipsa, quæ unica atque simplex semper sibi constans, & serio attendenti sit manifesta, nostrum assensum etiam in vitium, cogit, & semel apprehensa non amplius permittit de se dubitare, vel in contrariam partem probabiliter differere. Sed ad rem.

18. Ratiocinatio seu Argumentatio constat, ex duabus partibus, utpote præmissâ, vel *Præmissis*, ex quibus veritas colligitur; & complexione, vel *Conclusionem*, quæ ex illis elicitur.

19. In *Præmissis* requiritur, Primò *Veritas*, cum enim ex falso non sequatur verum per se, sed tantum per accidens; nec etiam ex falso semper, aut necessario verum sequatur.

quatur, sed contingenter tantum, ac interdum:

20. Hinc si præmissa, in quibus veritas conclusionis unicè fundatur, falsæ fuerint, non poterimus esse certi de veritate conclusionis, siue illius propositionis, cujus certitudinem ope præmissarum nobis comparare studemus: adeoque, sine suo excidet Argumentatio, id est, veritatem non evincet.

21. Secundò, in Præmissis requiritur, ut Veritas earum cognita sit. Eum enim in finem præmissa adhibentur, ut earum ope cognoscatur veritas propositionis quæ in conclusionem immutanda venit:

22. Nulla autem veritatis notitia acquiri potest ex eo quod ignoratur esse verum: ex ignoto enim si quid concludatur, æquè incognitum erit id, quod ex eo colligitur, cum causa non possit dare effectui, quod ipsa non habet.

23. *Conclusio*, quæ etiam *consequens*, *complexio*, & *illata propositio* dicitur, complectitur veritatem terminorum in præmissis separatim propositorum. Quæ antequam esset conclusio, id est, ante factam Argumentationem, idem est quod *Quæstio*, quod enim ut quæstio proponebatur ante argumentationem, factam, id per argumentationem conclusio fit.

24. Conclusionis hujus veritas quum colligatur, vel saltem innotescere præsupponatur ex præmissis, hinc ipsa *incognita*, vel quasi ignota est, quamdiu conclusio non est conclusio;

25. Id est, quamdiu conclusio ipsa *quæstio* est, quæ tandem per argumentationem conclusio fit.

26. Eum enim in finem data nobis est hæc argumentandi, seu Ratiocinandi facultas, ut Mens nostra, quæ propter sui finitudinem

nem quæstiones, aut veritates simpliciter propositas apprehendere, vel ut veras admittere primo intuitu nequit, ope præcognitæ alicujus veritatis, quæ præmissis continetur, de earum veritate aut falsitate certior redderetur, aliosve homines de eadem convinceret.

27. Itaque ad expedite ratiocinandum opus est, ut axiomatibus, rerum clarè distinctèque perceptarum complexione promanantibus, pluribus instructi simus.

28. Talibus enim expendendis ac feligendis operam dantes, parata habebimus clara principia, ex quibus aliorum exquisitam scientiam deducere queamus.

29. Non tamen sufficit propositiones in promptu habere notas ac certas, ut ad alia quælibet ratiocinando progrediamur, non enim datur à quolibet noto ad quodlibet

ignotum argumentationis progressus.

30. Sed requiritur certior inter ea *nexus*, cujus vi hoc potius ex illo, quam aliud quid cogi possit, qvales est verbi gratia, inter causam & effectum, genus & speciem, totum & partes.

31. Qvare etiam argumentationi cuilibet sua tribuitur consequentia, imò necessitas qvædam, consequentiæ, qvæ non à cognitionis duntaxat ordine, verum à naturali insuper rerum cognoscendarum connexionependet.

32. Unde sane multiplex argumentationis differentia enascitur, Primò pro varietate *premissarum*, alia enim est ex contingentibus, qvæ non magni est momenti, alia ex necessariis propositionibus.

33. Secundò, pro varietate conclusionis, namqve alia gignit opinionem seu qvalem qvalem cognitionem

tionem, qvare etiam non magni æstimanda est; alia certam & solidam parit scientiam: Alia τὸ ὄτι solum ostendit seu qvod res sit; alia διότι insuper, hoc est, cur res sit &c.

34. Tertio, pro varietate ipsius *processus* & collectionis, alia à causa progreditur ad effectus, alia ab effectu ad causam, alia à particularibus colligit universalialia, alia ex universalibus particularia &c.

35. Differentia qvæ ab ipso collectionis modo & processu, utpote in qvo forma argumentationis consistit, desumitur, ante omnia observatione est digna.

36. Atqve secundum hunc processum dividitur Ratiocinatio seu Argumentatio primò in eam, qvæ est à priori, qvæ etiam τῆ διότι dicitur, & eam qvæ à posteriori, qvæ etiam τῆ ὄτι: Deinde in *Syllogismum*, & *Inductionem*.

37. *Argumentatio à priori est*, quando unum attributum, quod in cogitatione nostra posterius est, colligitur ex alio ejusdem rei attributo, quod secundum distinctam nostram cognitionem prius est.

38. Fit hæc argumentatio variis modis, ut si quid probetur per *proximam causam efficientem*, exempli gratia, Omnes res creatas esse contingentes, quia dependent à DEO, qui est causa libere agens.

39. Vel à *sine proximo*, ut si probes doctrinam de attentione aut dubitatione pertinere ad Logicam, quia quam maximè ducit mentem ad rerum cognitionem.

40. Vel à *definitione subjecti* causam prædicati continente, ut, si probes, hominem Logicæ esse capacem, quia fit animal rationale.

41. Vel à *definitione prædicati* causam indicante, cur hoc tribuatur subjecto: ut, si iudices, quaternarium

rium esse parem numerum, quia dividi potest in duas partes æquales citra fractionem.

42. Quod si autem probes, omne corpus quantumvis parvum, esse divisibile, quia est extensum, demonstras attributum consequens ex antecedente.

43. *Argumentatio à posteriori*, est cum per Effectum causa demonstratur. Ut cum per lucis existentiam, Solis existentia ostenditur. Cum cælum liquidum esse ac incorruptibile probatur, ex variis rebus quæ in eo generantur: ut ex cometis, maculis solaribus, stellis quibusdam.

44. Ad hanc quoque reduci potest argumentatio, quæ fit per *causam remotam*, ut cum quis probat lapidem non respirare, quia non est animal, cum potius probare debebat ex eo, quia pulmone destituitur. &c.

45. Vidimus supra §. 36 argumentationem dividi etiam in eam, quæ dicitur *Inductio* & *Syllogismus*, quare ordo postulat, ut paucis jam de iis agamus.

CAPUT XXII.

De Inductione.

I.

Quoniam Mens natura sua fertur ad generales propositiones, ex particularium cognitione deducendas, non erit in consentaneum ordinis legibus, à paucis ad multa, à simplicibus ad composita, & sic ab aliquo ad omne, à particulari ad universale procedendum esse jubentis, si prius de Inductione quam de Syllogismo agamus.

2. Inductio est argumentatio, in qua

qua ex particularibus colligitur universale, aut ex partibus deducitur totum.

3. Est hic argumentandi modus usitatissimus, utpote qui maximè ad res Physicas cognoscendas maximum adjuvamen præbet, quatenus per diversa experimenta multarum rerum sensibilibus cognitio & fusior & perfectior acquiritur.

4. Nota autem hanc *Inductionem* Logicæ non ab similem esse *Additioni* Arithmeticæ, quemadmodum *Syllogismus* non est ab simile *Subtractioni*.

5. Nam ut Arithmeticoꝝ additione ex multis numeris in unum collectis, una summa conficitur, ita in Inductione ex multis singularibus, vel ex partibus generale quoddam axioma vel propositio componitur, quæ propterea nihil aliud est, quam summa ex multis ideis collecta.

6. Enim-

6. Ea imvero Universalia in singularibus fundantur, & ex iis resultant, eorumque natura in iis refidet.

7. Sic quoque totam omnem suam essentiam à partibus habet, à quibus omnibus simul sumptis vera non distinguitur.

8. Recte adeoque à partibus ad totum, & à particularibus ad ea, quæ sunt universalia procedere licet;

9. Ita, quia ego apud me experior cogitando, fieri non posse ut cogitem, nisi existam, ex eo infero: illud omne, quod cogitat, existit, & porro quicquid agit, necesse est esse. &c.

10. Sic scilicet à me ipso, re singulari, mihi notissima & proxima, incipio. At non possum è contrario ordini ab universali hoc modo: *quicquid cogitat, est, ego cogito, ergo sum*: quoniam universalis illa pro-

propositio non est tam nota intellectui, quam particularis de se metipso formata, quum præsupponat existere res plures cogitantes, de quo tamen dubitare potest.

11. Adeoque Inductio differt à syllogismo; quia syllogismus non à particularibus ad universale, aut à partibus ad totum procedit, sed contra, ex universalibus, minus universale, ex toto partium, naturam colligit:

12. Unde etiam inductio prior est syllogismo ut supra diximus, cum prius particularia in natura detecta fuerint, & ab iis ratio ad universalia prius ascenderit, quam ipsa ab universalibus ad singularia, vel minus universalia descendit.

13. Cum autem totum suam naturam non à quibusdam sui partibus habeat, sed ab omnibus simul sum-

sumptis, unde etiam ab iis omnibus simul reuera non distinguitur;

14. Et Universale non à quibusdam particularibus aut singularibus constituatur, sed ab omnibus conjunctim, legitima non est inductio, neque ex singularibus universale, neque ex partibus totum colligere valet, nisi omnia singularia, omnesque partes assumantur.

15. Unde & omnia illa in inductione recensenda speciatim sunt, vel hac, similive formula ea exprimenda, *reliquorum singularium, aut partium eandem esse rationem, non dari dissimile exemplum &c.*

16. Proinde evertitur inductio quamprimum aliquod exemplum in contrarium, aut quod dissimile est, adferri potest;

17. Ejusmodi dissimilis, aut con-

contrarii exempli allegatio, *Instantia* dici solet.

18. Huc referri quodammodo ratio colligendi potest quæ Logice dicitur *Exemplum*, quod est Inductio imperfecta, quæ ex uno, vel altero singulari magis cognito, colligitur aliud singulare, vel universale.

19. Sive cum ex eo, quod prædicatum aliquod uni subjecto singulari competit, colligimus idem prædicatum alii subjecto singulari, quod simile est priori competere, propter similitudinem quæ inter illa subjecta singularia intercedit.

20. Unde etiam fundamentum *Exempli* est regula illa, similium eadem, aut similis est ratio;

21. Exempli gratia, iudicio interdum alios errare circa ea, quæ se scire arbitrantur, inde colligo, & me falli posse in iis, quæ me scire puto,

puto, cum meus æquè, ac illorum intellectus humanæ sit infirmitatis particeps.

22. Similiter cum exinde quod nec Romulus, nec Cæsar socium imperii ferre potuit hunc, vel illum Imperatorem, forte Leopoldum aut alium, socium Imperii Gallum non laturum, ob similem Imperantium rationem, colligimus.

23. Cum autem natura universalis non in uno, vel altero particulari, sed in omnibus, ut supra vidimus, debeat reperiri, & aliquid uni competere possit particulari, quod in omnibus non obtinet, ac proinde omnis similitudo claudicat, & similia dissimilitudinem admittant, exemplum plus habet momenti ad persuadendum, quam necessitatis ad concludendum.

24. Atque in probando exemplis uti non expedit, cum ea illustrent magis quam probent; & eodem

dem jure, à *Defendente* rejici, quam ab *Opponente* proferri possint.

CAPUT XXIII.

De Syllogismis.

I.

Syllogismus est argumentatio ab universali ad particulare, vel à toto ad partem.

2. Syllogismus est duplex, *simplex & compositus*: *Simplex est, cujus propositiones singule unico tantum subiecto, & unico predicato constant.*

3. *Compositus verò, cujus vel una, vel utraque propositio composita est ex pluribus subiectis, vel pluribus predicatis.*

4. In omni syllogismo tria occurrunt consideranda, *Materia, Forma & Leges.*

5. *Ma;*

5. Materia ejus est vel *Mediata*, vel *Immediata*.

6. Mediata seu remota est, ex qua, præsupposita alia materia propinquiore, syllogismus fit: suntque tres termini, qui pro ratione virtutis, & quantitatis suæ, aut pro diverso illo, quo funguntur muhere, etiam diversis nominibus exprimuntur.

7. Unus Major, qui prædicatum vocatur illius quæstionis, quæ probanda aut refutanda proponitur.

8. Nomen suum exinde trahit, quod in omnibus propositionibus, & enunciationibus prædicatum, latius sese extendat, & plura sub se comprehendat, adeoque majus sit, quam subjectum.

9. (Excipias tamen eas propositiones, in quibus prædicatum & subjectum reciprocari, vel simpliciter converti possunt.)

10. Ni-

10. Nihilominus tamen in omnibus enunciationibus veris, generaliter consideratis, prædicatum, vel latius sese extendat, vel ad minimum tam latè, nunquam verò minus latè pateat, aut minus sub se comprehendat, quam subjectum,

11. E contra *subjectum quæstionis* præpositæ vocatur *Minor terminus*: si enim prædicatum semper aut plus sub se complectatur, aut æqualiter sese extendat, quam subjectum, necesse est, subjectum inter dum minus latè se extendere, nunquam vero plus complecti, quam prædicatum: hoc respectu, *Minor terminus* appellari solet.

12. *Tertius terminus*, qui assumitur ad convenientiam, vel diversitatem, quæ inter subjectum & prædicatum quæstionis, sive inter majorem & minorem terminum intercedit, explorandam.

T

13. Ap-

13. Appellatur etiam *Medium* seu *Argumentum*; quoniam medium est quo intercedente subiectum cum prædicato quæstionis vel per affirmationem copulatur, vel etiam hæc duo à se invicem per negationem separantur.

14. Dicitur etiam argumentum vel quasi arbiter, cujus ope dignoscimus & exploramus, an subiectum cum prædicato conveniat, an vero ab eo differat.

15. Adeoque tertius hic terminus nihil aliud est, quam *Ratio*, quæ extrinsecè assumi, & excogitari debet, ad convenientiam subiecti & prædicati confirmandam, vel diversitatem eorum prodendam.

16. Nota tamen, ex tribus hisce terminis nullam veritatem nos posse colligere; neque ope mediæ convenientiam aut diversitatem, quæ inter subiectum & prædicatum quæstionis intercedit, explorare;

re; nisi comparationem inter illos instituamus, ipsumque medium, terminum, tanquam mensuram, subiecto & prædicato quæstionis applicemus;

17. Atque ea ratione exploremus quomodo subiectum & prædicatum sese habeant ad illud medium:

18. An nimirum utrumque cum eo conveniat, an vero alterutrum congruat, alterutrum vero differat:

19. Neque sufficit, ut alterutrum illorum cum medio termino jungatur, quia ex applicatione alterutrius termini, *subiecti* nimirum, aut *prædicati* quæstionis, ad medium tanquam ad mensuram, nihil aliud innotescit, quam quæ ratione terminus ille, qui cum medio comparatur, sese habeat ad medium:

20. Non autem quo pacto duo illi termini sese habeant ad se invicem,

em, quod tamen legitima argumentatio præstare debet.

21. Ita exempli gratia, posito quod demonstrandum sit, *Corpus esse extensum*, ope hujus medii, quia constat materia, ex solius corporis ad materiam applicatione, innotescere tantum poterit convenientia corporis cum materia, sive, corpus materia constare;

22. Non autem ex eo innotescere poterit, quod probandum erat, videlicet, quod corpus sit extensum; nisi, uti corpus fuit cum materia comparatum, ita quoque *extensio materia* applicetur hoc modo:

Quod constat materia, est extensum.

Omne corpus constat materia.

Ergo Omne corpus est extensum.

23. Hinc ut auxilio medii innotescat, quæ ratione partes quæstionis

nis ad invicem se habeant, requiritur ut uterque terminus, puta *subjectum & prædicatum* quæstionis cum *medio* comparetur; eidemque veluti mensuræ suæ applicetur.

24. Atque ex hac comparatione duarum idearum, sive duorum terminorum, ac notionum, oritur deinde affirmatio & negatio; quæ thematicis complexis propria est.

25. Hoc est, Enunciationes & propositiones, quæ *proxima & immediata syllogismi materia communiter vocari consuevit.*

26. Propositiones hujusmodi tres numero esse debent.

27. Cum enim præter conjunctionem subjecti & prædicati quæstionis, ex qua oritur conclusio, in syllogismo requiratur, ut medium utriusque illi termino seorsim applicetur; ac ex qualibet ejusmodi comparatione medii enunciatio

resultet, dux in syllogismo dari debent propositiones, ex conjunctione medi termini cum singulis quaestionis partibus resultantes; & praeter illas tertia, quae conclusio dicitur.

28. Praeterea, cum propositiones syllogismi simplicis, simplices esse, id est, unico subjecto & unico praedicato constare, consequenter ex duobus tantum terminis combinatis oriri debeant;

29. Cumque Syllogismus tribus tantum constet terminis, necesse est tot diversas in Syllogismo admittere propositiones, quot diversis modis combinari possunt tres illi termini.

30. Illi autem triplicem tantum admittunt combinationem, ut patet perspicue ex combinatione trium literarum A. B. C. tres terminos representantium: nempe:

C. B.

C. B.

A. C.

A. B.

31. Unde sequitur tres tantum, diversas propositiones in syllogismo simplici esse admittendas.

32. Quae tres propositiones, distinctionis ergo diversam sortiuntur denominationem, quae non ex diversitate situs, quem propositiones illae inter se habent, desumitur, sed ex diversitate partium, quibus constant; hinc *Major, Minor, & Conclusio* dicuntur.

33. Dixi has denominationes, non ex diversitate situs desumi, quia ut ut plerumque id obtineat, ut major propositio primo loco ponatur, & minor secundum sibi vindicet, hoc tamen semper non fit, sed contrarium saepe, ut in multis sophismatibus, ut:

Nullus lapis est homo

Aliquod corporeum est homo

T 4

Ergo

Ergo Aliquis lapis non est corporeus.

34. Hic Sophista, ne videretur in legem secundæ figuræ, quæ majorem universalem requirit, peccare; quod accideret, si propositiones eo ordine, quo naturaliter oportet protulisset; facile enim animadverti posset syllogismi illius majorem esse particularem, ideo ordinem invertendo effecit, ut major censeatur esse minor ac contra, atque fraudem suam hoc modo celat: aut concludendum erit: Ergo aliquod corporeum non est lapis.

35. *Major Syllogismi propositio*, vocatur illa, quæ majori termino, id est, prædicato quæstionis, & *Medio* constat.

36. *Minor*, assumptio etiam dicta est, quæ ex *subjecto* quæstionis, & eodem *Medio* conflatur.

37. *Conclusio*, quæ iisdem partibus constat, quibus quæstio.

38. For-

38. Formantur autem hæ propositiones, ac syllogismi hac ratione. Cum aliqua proponitur quæstio probanda vel refutanda, excogitare oportet rationem vel medium, cujus ope quæstio probari, vel refutari poterit:

39. Deinde partes propositæ quæstionis distingvendæ veniunt, ac videndum quid subjectum, quid quæstionis prædicatum sit:

40. Quo facto, debet medium, quod excogitavimus semel cum subjecto, & semel cum prædicato conferri.

41. Si conferatur primo cum quæstionis prædicato, resultabit *major propositio*:

42. Si autem jungatur deinde idem *medium*, cum *subjecto* quæstionis, fiet *minor propositio*.

43. Denique si ipsa quæstio proposita assumatur, eiqve loco particulæ *An*, præponatur particula

T §

con-

conclusiva *Ergo*, erit transformata in *conclusionem*.

44. Atque hoc facile in praxin deducere possis, concipias quamlibet quæstionem propositam sub literis A & B. quarum A, denotet quæstionis subjectum; B, ejusdem prædicatum, Medium vero cujus ope quæstionem propositam probare, vel refutare tentas, sub litera C, illasque literas ea ratione conjungas, quæ terminos, ad syllogismum ex iis conficiendum, conjungendos esse modo diximus, hac scilicet ratione:

C. cum B. fit major propositio.

A. cum C. fit minor.

A. cum B. fit conclusio.

Et hætenus de syllogismorum materia; sequitur eorundem *Formas*.

CAPUT

CAPUT XXIV.

De Formis Syllogismorum.

I.

Forma syllogismorum consistit, in *recta terminorum*, ex quibus propositiones fiunt, *dispositione*; & in *legitima determinatione propositionum*, quibus syllogismus constat.

2. Adeoque termini prius certo modo inter sese debent connecti, antequam ex iis propositiones fiant:

3. Deinde ut ex illis propositionibus legitimus fiat syllogismus, requiritur, ut propositiones debito modo, ratione *quantitatis* & *qualitatis* determinentur.

4. Hujusmodo terminorum dispositio, *Figura* vocari solet.

T 6

5. De-

5. Determinatio autem propositionum, *Modus* dicitur.

6. *Figura* notat legitimam dispositionem medii termini, cum subiecto & predicato questionis.

7. Tales naturaliter & directè concludentes vulgo tres diversæ admitti solent.

8. Harum *Prima* est, in qua medius terminus in maiore propositione est subiectum, in minore vero predicatum.

ut in hoc syllogismo,

Omnis homo est animal,
Petrus est homo.

Ergo Petrus est animal.

9. *Secunda* est, ubi medius terminus & in maiore & in minore propositione est predicatum, ut

Nullus homo est lapis.

Omnis adamas est lapis.

Ergo Nullus adamas est homo.

10. *Tertia* est, cum medium in utraque propositione est subiectum,

etum, quod in hoc exemplo obtinet,

Omne animal sentit.

Aliquod animal est homo.

Ergo Aliquis homo sentit.

11. *MODUS* est propositionum determinatio, ratione quantitatis & qualitatis.

12. *Quantitas* propositionum, licet quadruplex sit, nimirum Universalis, particularis, indefinita, & singularis: In syllogismorum, tamen *Modo*, triplex tantum consideratur, nempe: *Universalis*, *Particularis*, & *singularis*.

13. *Qualitas* est debita propositionum, syllogismum constituentium, modificatio, ratione *affirmationis* & *negationis*.

14. Adeoque *modus* requirit, ut syllogismi propositiones debita ratione affirmentur, aut negentur, & universales, particulares, aut singulares sint.

15. Modi syllogismorum directe concludentium, aut universales sunt, aut singulares, non autem particulares, nam ex propositionibus particularibus, nihil recte concluditur.

16. Modi syllogismorum *Universales* sunt, quorum mediusterminus, ad minimum semel universaliter accipitur.

17. *Singulares* autem sunt, qui medium terminum singularem habent.

18. Propositiones syllogismorum Universalium, quatuor modis modificari possint:

19. Vel enim esse possunt universaliter affirmantes, quod litera A. exprimit.

20. Vel Universaliter negantes, quod litera E. denotat.

21. Vel particulariter affirmantes, quod litera I. signat.

22. Vel particulariter negantes, quod

quod litera C. ostendit, juxta distichon:

Afferit A. negat E. verum generaliter ambæ.

Afferit I. negat O. sed particulariter ambæ.

23. Et licet ex quadruplici hac propositionum modificatione, sexaginta quatuor modi syllogismorum fieri possint, paucissimi tamen ut legitimi sunt admittendi.

24. Atque in prima figura quatuor tantum, ut legitime concludentes, tolerari possunt, qui vocabulis barbaris, BARBARA, CELARENT, DARII, FERIO solent exprimi.

25. In secunda figura tidem quatuor legitimi tantum dantur, hisce nominibus expressi CESARE, CAMESTRES, FESTINO BAROCO.

26. Simili ratione in tertia non plures quam sex legitimos dari mo-

modos, puta dArAptI, fElAptOn, dIsAmIs, dAtIsI, bOcArD O, fErIsOn: reliquos autem vel distinctos non esse, aut in hanc illamve syllogismorum legem, quæ omnis argumentationis fundamentum esse debet, impingere, manifestum est.

CAPUT XXV.

De Legibus Syllogismorum simplicium;

I.

HActenus quæ Materiam & Formam syllogismorum respiciunt proposuimus; considerandas nunc sese exhibent Leges: quæ sunt *Generales & Speciales*.

2. *Generales* sunt, quæ in omnibus

bus syllogismis, cujuscunque fuerint figuræ, debent observari.

3. *Speciales* verò, quæ certæ syllogismorum figuræ sunt propriæ.

4. Legum generalium prima, ac præcipua est, *in syllogismo non debent esse plures termini, nec pauciores tribus*.

5. Contra hanc legem, plures terminos quam tres adhibendo, peccatur vel *expresse*, vel *implicite*.

6. *Expresse*, quando plures illi termini diversis vocabulis exprimentur, ut:

Omne animal sentit.

Aliquis angelus non est homo.

Ergo Aliquis angelus non sentit.

Facile enim cuivis hunc syllogismum audienti palam est quatuor hosce terminos diversis vocabulis expressos, in eo contineri, nempe, *animal, sentit, angelus, homo*.

7. *Im-*

7. *Implicitè* peccatur contra hanc legem, quando vitium occultatur, ita ut è primo verborum intuitu non statim pateat, an syllogismus tribus, an quatuor terminis constet, & quinam quatuor illi termini sint, &c.

8. Variis modis hæc fallacia à Sophistis occultari consuevit, ex quibus hi sunt præcipui:

9. *Primò*, quatuor terminis constat syllogismus, quoties conjungitur in minori propositione, quod separatum fuit in majore aut conclusione.

10. *Secundò*, quando contrario modo separantur in minore, vel in conclusione, quæ conjuncta fuerant in majore.

11. *Tertiò*, quando vocabulum ambiguum est, & aliter in majore, quam in minore propositione accipitur.

12. *Quartò*, quando oratio ambigua,

bigua, quæ aliter in una, quam in alia propositione accipitur.

13. *Quintò*, ubi vocabulum aliquod in una propositione abstractam, in alia vero concretam habet significationem.

14. *Sextò*, si vox in una propositione substantiam, & in alia vero quidquam aliud præter substantiam notet.

15. *Septimò*, cum casus nominum, vel tempora, aut modi verborum permutantur.

16. *Octavò*, quando terminus in una propositione absolute ac simpliciter fuit acceptus, in altera restrictè, aut cum limitatione sumitur.

17. *Nonò*, si vocabula in una propositione accipiantur materialiter, id est, ut vocabula, & in quantum literis, vel syllabis, tanquam materia constant, in alia verò formaliter, id est pro re significata.

18. De-

18. *Decimò*, quando modus alii termino additur in majore propositione, quam in minore, vel etiam quando alius modus ponitur in una, quam in alia propositione.

19. *Undecimò*, ubi terminus in una propositione adhibetur pure, in altera vero modaliter, ut loquuntur.

20. *Duodecimò*, cum restrictio alii termino additur in majore, quam in minore propositione.

21. *Secunda lex generalis est; Non debet esse plus, aut minus in conclusione, quam fuit in premissis.*

22. Accipienda autem est lex hæc, non de quantitate, sed qualitate propositionum, seu terminorum.

23. *Tertia lex est, medius terminus neque totus, neque pars ejus, debet in conclusione collocari, unde hic versiculus:*

Lex

Lex generalis erit, medium concludere nescit.

24. Fundamentum hujus legis est, quia conclusio revera non distinguitur à quæstione; medius vero terminus, non ponitur in quæstione; quia quæstio non est quæstio, ubi medium ipsi conjungitur;

25. Debet enim propter medii conjunctionem, certi aliquid affirmare vel negare. &c.

26. *Quarta lex est, ex duabus premissis negantibus non sequitur conclusio, quæ hoc versiculo exprimitur:*

Partibus ex puris sequitur nihil atq; negatis.

27. Hujus legis necessitas ex eo fluit, quod per medium terminum studeamus cognoscere, an subjectum quæstionis cum prædicato conveniat, annon.

28. Hoc autem ope medii termini cognosci nequit, si medius termi-

terminus neque cum subjecto, neque cum prædicato ejus conveniat.

29. *Quinta lex est, ex duabus præmissis particularibus recte nihil concludi potest.*

30. *Sexta lex est, Conclusio sequitur partem debiliorem.* Quæ lex non de veritate vel falsitate propositionum intelligenda est, sed de universalitate, particularitate, affirmatione & negatione enunciatorum.

31. Ratio hujus legis in eo fundata est, quod effectus non possit esse nobilior sua causa æquivoca, conclusio autem est effectus præmissarum, &c.

32. Et hæctenus leges syllogismorum generales sequuntur speciales, quæ pro triplici syllogismorum figura, tres numero habentur.

33. *Prima lex* requirit, ut in syllogismo primæ figuræ major propositio sit universalis, & minor affirmans.

34. No-

34. Nota, hanc majoris universalitatem non requiri in omnibus primæ figuræ syllogismis, sed tantum in iis, quorum minor universalis simplicem conversionem non admittit.

35. *Secunda lex specialis est,* syllogismi secundæ Figuræ debent habere majorem propositionem universalem, & alterutram propositionum præmissarum negantem.

36. Namque si major non fuerit universalis, sed particularis, proceditur à non distributo, ad distributum; id est, terminus in conclusione ut universalis accipitur, qui tamen non fuit universaliter sumptus in præmissis.

37. *Tertia lex specialis est,* Minor, Tertiarum Figuræ debet esse affirmans, & conclusio particularis.

38. Solent Logici etiam alias syllogismorum simplicium species tractare, ut sunt syllogismi Ex-

posi-

positorii, quas hic recensere inutile esse puto, utpote quæ ad nihil aliud fere inferviunt, quæquod subministrant materiam, quæ disputari, vel potius garriri potest in utramque partem, quæve iudicium labefactatur, inventio omnis extinguitur, & pessima contrahitur consuetudo semper contradicendi cuilibet.

39. Atque hos disputatores non tam veritatis, quam victoriæ avidos facit, qui putant se tum demum ingeniosos videri si nihil certi habeant, eosque contentiosos, & nihil nisi lites amare facit.

40. Videamus tamen quædam alia, quæ ad nostrum scopum propius accedunt. Sunt autem illi quos vulgo syllogismos compositos vocant.

CAPUT

CAPUT XXVI.

De Syllogismis
Compositis.

1.

Syllogismus Compositus est, qui in plures syllogismos resolvitur, vel in quo altera vel utraque propositio est composita.

2. Distinguitur syllogismus Compositus in eum qui propositione, vel propositionibus tantum constat compositis; & in eum qui è pluribus syllogismis est conflatus, in quos & facile resolvitur.

3. Prioris generis iterum distinguuntur, pro diversitate Conjunctionum Grammaticalium, in syllogismum *Hypotheticum*, *Disiunctivum*, *Copulativum*, & *Relativum*.

4. Posterioris generis, in *Dilemma*, *Soritem*, & *Prosyllogismum*.

V

5. De

5. De quibus hoc in primis in genere notari velim, quod hæ syllogismorum formulæ ad civilem conversationem magis sint accommodatæ, & in quotidianis sermonibus magis usui veniant, quam illæ alteræ de quibus in præcedentibus actum est:

6. Quæque in publicis Scholarum exercitationibus magis usurpantur & ad eas solas fere spectant, extra quas nullius pene sunt usus.

7. Quis namque inter colloquendum his syllogismis, nisi ineptissime frequenter uteretur, si quis tamen eos adhibet, raro observat ordinem in scholis usitatum. Sed maneat hæc.

8. *Syllogismus Hypotheticus* est, qui non absolute, aut directe colligit veritatem aliquam, sed ex suppositione, proindeque propositionibus hypotheticis constat,

9. Illa propositionum simplicium,

um, cui conditio apposita est, *Antecedens* dicitur: Altera quæ in illa veritatis suæ fundamentum habet, eique innititur vocatur *Consequens*.

10. Syllogismus hypotheticus est triplex; vel enim solam majorem propositionem habet hypotheticam, ac plures propositiones involventem, minorem vero & conclusionem simplicem:

11. Vel major ejus est simplex, minor vero & conclusio conditionalis.

12. Vel majore, minore, & conclusione hypothetica constat.

13. Si major sit hypothetica, minor vero simplex, seu categorica, conclusio etiam est categorica.

14. Si autem major sit simplex, minor vero hypothetica, conclusio etiam hypothetica esse debet, conclusio enim naturam præmissarum sequitur, & termini tales esse de-

bent in conclusione, quales in præmissis fuere:

15. Modi syllogismorum hypotheticorum recte concludentium, duo tantum dari possunt. Primus est, *quando à positione antecedentis, proceditur ad positionem consequentis.*

16. Secundus modus est, *cum à remotione consequentis, proceditur ad remotionem antecedentis.*

17. Per *Positionem, & Remotionem*, in syllogismis hypotheticis non intelliges affirmationem aut negationem, quasi ponere sit affirmare, removeere sit negare;

18. Sed *ponere* significat probatum, vel positum eodem modo repetere, quo prolatum vel positum fuit.

19. *Removeere* autem est oppositum proferre ejus, quod prolatum fuerat, nempe affirmatum negare, & negatum affirmare, non simpliciter, sed cum contradictione.

20. Adeoq̄

20. Adeoq̄ vitiosæ reputandæ sunt hypotheticæ argumentationes procedentes à positione consequentis, ad positionem antecedentis; Vel à remotione antecedentis ad remotionem consequentis.

21. Ratio autem vitiositatis harum argumentationum in eo consistit quod Enunciatio hypothetica non absolute & simpliciter consequens ponat, vel asserat, sed cum conditione, posito scilicet antecedente.

22. Unde ex positione antecedentis illius, rectè potest colligi consequens admittendum esse; Sed non contrario modo.

23. Observa deniq̄, quod in syllogismis hypotheticis ex Majore, absolutè negatâ, legitima non sequatur Conclusio.

24. Quia conditio in Enunciatione hypothetica non absolute quid ponit, sed præsupposita con-

ditione, quæ remota absolute verum manere potest illud, quod posita conditione conditionaliter, verum erat. Sed de his & similibus pleni sunt Logicorum libri.

25. Quæ autem de reductione syllogismorum hypotheticorum ad categoricos, subtiliter magis, quam utiliter exhiberi solent, prætereunda etiam judicamus, cum in disputando difficile ut plurimum sit ea in praxin redigere.

26. Et probationes, quæ mediantibus syllogismis hypotheticis efformatæ, juxta duos modos quos supra legitimos esse diximus, instituuntur, æque vere, & naturaliter procedant, & concludant, quam quæ mediantibus syllogismis categoricis eliciuntur.

27. *Syllogismus Disjunctivus dicitur, cujus major propositio constat membris duobus vel pluribus, particula disjunctiva, aut, vel, sive, à se invicem separatis;*

28. Ho-

28. Horum syllogismorum tota vis consistit in exquisita membrorum divisione, ut ea nimirum immediate sint opposita, vel, si plura sint ut omnia enumerentur.

29. Recte itaque syllogismus Disjunctivus procedet si sit Bimembris *ab unius positione ad alterius remotionem; & ab unius remotione ad alterius positionem.*

30. *Copulativus syllogismus est, cujus major propositio pluribus subjectis, vel pluribus prædicatis, conjunctione copulativa inter se connexis constat.*

31. *Syllogismus Relativus est, cujus partes constant mutua relatione.*

32. In his syllogismis observandum, ut in minore assumatur terminus minus universalis, qui continetur sub termino generaliore in majore expresso, ut in hoc:

Qualis magistratus, tales sunt sub-
At bonus est magistratus (diti.

V 4

Ergo

Ergo Boni sunt subditi.

33. Syllogismi ex pluribus syllogismis compositi, sunt *Primò Dilemma*:

34. *Dilemma est argumentatio qua facta membrorum disjunctione, de toto concluditur id, quod conclusum hypotheticæ fuit de singulis ejus partibus, vocatur etiam syllogismus Cornutus.*

35. Hæc argumentatio ad Rhetores magis quam ad Philosophos pertinet, & innititur propositione quadam disjunctiva ut dixi, & a partium remotione concluditur, remotio totius.

36. Ut autem *Dilemma* legitime procedat, requiritur, ut membra immediate fuit opposita, & omnia plene enumerata, alias enim argumentum non stringet, neque ex omni parte feriet.

37. Adeoque *Dilemmate* qui utitur cavere debet, ne tale sit, ut idem
con-

contra ipsum retorqveri possit, quod Protagoram fecisse refertur: Cum enim Euathlus hoc *Dilemma* te in ipsum uteretur: Aut cadam hac causa aut superior evadam: si cadam nihil tibi ex pacto debeo; si superior evadam, ex sententia: Protagoras hoc argumentum ita retorlit. Aut cades hac causa, aut superior evades: si cadas, debebis ex sententia; si victor evadas, ex pacto.

38. *Sorites est argumentatio constans variis syllogismis primæ figuræ, quorum propositiones ita sunt concatenatae, ut prædicatum prioris propositionis fiat subiectum sequentis, tandemque ex primæ propositionis subiecto, atque ex ultimæ propositionis prædicato eliciatur conclusio.*

39. Requiritur autem ut *Sorites* legitime procedat, *primò*, ut illa quæ conjunguntur subordinata sint, &

ab individuis ad species, vel à speciebus ad genus assurgatur.

40. *Secundo*, requiritur, ne confundantur notiones primæ cum secundis, aut illa quæ rei per se competunt, cum iis quæ per accidens, neque vocabula ambigue accipiantur; nec quicquam eorum in *Sorite* obtineat, ex quo plures terminos quam tres in syllogismo simplici resultare posse vidimus. Secus si obtineat vitiosus erit.

41. *Tertiò*, requiritur in *Sorite*, ut præmissæ sint affirmantes non negantes, excepta tamen illa quæ proximè antecedit conclusionem.

42. *Quartò*, inter primam & ultimam *Soritis* propositionem particularis interjici nequit, nam alias erit vitiosus, poterit tamen prima propositio esse particularis.

43. Deniq; in *Sorite* requiritur, ut termini inter sese sint necessario coherentes, proindeq; ut constituent

ant propositiones veras, nam veritas conclusionis in *Sorite* non in una, sed in omnibus præmissis fundata est.

44. Atq; hic modus argumentandi apud Geometras maxime est in usu, dum propositionem propositioni connectendo tandem ad desideratam conclusionem perveniunt.

45. *Prosyllogismus* est, quando duo syllogismi quinque propositionibus ita connectuntur, ut conclusio prioris sit major, vel minor sequentis syllogismi.

46. Hi, quia actu plures syllogismos includunt, ad normam syllogismorum simplicium efformari debent, legesq; in syllogismis simplicibus requisitæ, & in hisce quoq; retinendæ, ac observandæ sunt.

47. *Entymema* est argumentatio, in qua ex una præmissa expressa, & altera subintellecta, conclusio colligitur.

48. Hic

48. Hic modus argumentandi menti valde placet, in conversatione civili usitatissimus est, & ab oratoribus plurimum adhibetur. Et hæc de syllogismis tam simplicibus, quam compositis dicta sunt.

49. Quæ omnia eo dirigantur, ut cogitationes tuas recte formare asseveras, & postquam res cognita dignas clare ac distincte percepisti, recteque de iis judicasti, percepta iudicataque cum aliis communicare valeas.

50. Non tamen necesse est adeo rigidum examen quale hoc specimen exigat, de rebus quæ ad usum vitæ spectant instituire. Nam alias rerum agendarum occasio præteriret, antequam nos dubiis nostris exolvere possemus, cum tamen sapius agere obligati sumus, licet dubiis omnibus nos expedire haud queamus.

51. Certæ tamen regulæ, ac modi hæc

hac etiam in re servandi sunt, sine quibus alias in actionibus nostris merito culpandi essemus.

CAPUT XXVII.

De Regulis quæ in actionibus ad usum vitæ spectantibus, sunt observandæ.

1.

Coronidis loco hic regulas quasdam subijcere non erit inconsultum, quæ in usu vitæ maximè sunt necessariae.

2. *Prima Regula* quæ observanda videtur, ut actiones nostræ justæ sint, est, ut nostris judiciis respondeant, nam judicia nostra respondere debent, si rationalia sint, perceptionibus:

3. Ut autem huic regulæ satis fiat, cavendum nobis est, ne iudicium formemus eo tempore, cum passionibus sumus expositi,

4. Neq̄ debemus super percepti-
onibus obscuris, & sensuum confu-
sis, quæ sæpe judicia nostra vacilla-
re facere possunt: sed super eo, quod
lumen rationis nostræ dicat, &
quando à passionibus sumus liberi,
judicium ferre & exponere.

5. *Secunda regula est, ut quando
dubitamus & vacillamus, modo res
differri possit, ne agamus, nam sec̄o
si eo tempore egerimus, quamcun-
que partem amplectamur, pœni-
tentia nos exponemus.*

6. Ut autem præparati simus con-
tra hanc animi vacillationem, utq̄
ad judicandum bene dispositi in om-
nibus occasionibus simus, prom-
pteq̄ recta eligamus, tres aut qua-
tuor veritatis observandæ sunt regulæ
quas Dn. Des Cartes in Epistola se-
ptima ad Princ. Elisabetham adeo
accurate proposuit, ut nihil utilius
ad rem præsentem proferre possim,
quam si eas hic adducam.

7. Pri-

7. *Prima & præcipua est, Deum esse,
à quo omnia pendent, cujus perfectiones
sunt infinitæ, potestas immensa; decreta
infallibilia: hac enim ratione docemur
casus nostros omnes æquo animo accipere
utpote à Deo nobis haud temere immisos.*

8. *Secundum quod venit cognoscendū,
est animæ nostræ natura, quatenus absq̄
corpore subsistit, atq̄, illo longe nobilior
est, & innumerarum, quæ in hac vita non
occurrunt, voluptatum capax: id enim
mortis metum depellit, affectusq̄ nostros
à terrenis ita divellit, ut non sine con-
temptu omnia ea, quæ à fortuna arbitrio
pendent, despiciamus.*

*Quamvis autem mors metuenda
non sit non tamen propterea vita odio est
habenda, quia in nostra potestate sitū esse
scimus, eam quam felicissimam reddere.*

9. *Tertium quod notandum, est ut de
Dei operibus digne statuamus, vastamq̄
hanc de extensione universi ideam habea-
mus, quam conatus sum in tertio princi-
pio meorum librorum describere.*

10. Si

10. Si enim concipiamus nihil esse extra caelos præter spatia imaginaria, caelosq; omnes non nisi terræ causa factos esse, terram vero hominis; hinc fiet, ut propendeamus ad cogitandum, terram hanc esse præcipuam nostram sedem, hæcque vita melius nihil ad nos pertinere.

11. Et si verarum, quæ in nobis sunt, perfectionum cognitione omissa, eas, quibus carent, imperfectiones, aliis creaturis affingamus, ut nos supra illas efferamus, atq; inepte superbientes velimus esse. Deo à consiliis, mundiq; cum illo regimen suscipere, id vero inanes sollicitudines & aegritudines innumeratas pariet.

12. Quarto observandum est, quod, quamvis quilibet nostrum personam constituat ab alio distinctam, & cujus proinde res ab orbis reliqui rebus aliquo modo divise sunt, nihilominus cogitare debemus, non posse quempiam per se solum subsistere, & revera nos ex partibus universi unam, & potissimum unam ex hujus Terræ partibus, hujus videlicet politicae, socie-

societatis, familiae, qui cum domicilio, sacramento, nativitate conjuncti sumus; totius autem, cujus pars sumus, bonum, privato bono debet anteponi: hoc tamen cum modo & ratione, insipienter enim se magno malo quis exponeret, exiguum tantum cognatis, aut patriæ bonum conciliaturus; & si quis per se solus reliqua sua civitate præstantior esset, nulla esset ratio cur illius salutem sui jactura redimeret.

13. Tertia regula est, nos pro certo persuasos esse debere, quod cunctæ mentis nostræ actiones, quæ perfectionem aliquam nobis adferunt, sint virtuosæ, adeoq; omnem nostram auctoritatem consistere unice in interno illo testimonio, quo certi sumus nos aliquam perfectionem possidere.

14. Quarta est, ut de magnitudine tranquillitatis quam ex actionibus nostris virtuosis promittere nobis possumus, non ex sensu passionumq; nostrarum persuasionem judicemus, sed

sed ex ratione nostra, quæ ostendit nos perfectionem aliquam acquirere.

15. Quinta est, ut præferamus felicitatem ex bonis animi procedentem, bonis quæ ex corpore, in quantum priora illa propius nos tangunt atque eorum tantum possessio à nobis pendet, cum mens semper eadem sit, & sola felicitatis capax, corpus vero perpetuo mutetur.

16. Sexta est, ut tam mentis, quam corporis perfectionum valorem perpendamus, omneque studium adhibeamus, in acquirendis iis, perfectionibus quæ maxime optandæ sunt si omnes habere non possimus.

17. Nam etsi fortuna nostris conatibus illudat, adeo ut optata assequi nequeamus, illud tamen solam inis habebimus, nos nihil nostra culpa perdidisse.

18. Nullamque molestiam nos inde sentiemus, licet fortuna consilia nostra irrideat,

19. Se-

19. Septimo id tamen tunc maxime assequemur, si considerationi isti fuerimus assueti, nimirum bona quæ à nobis non dependent, una non minus quam altera à potestate nostra esse remota, nam hinc fiet, ut nos ea cum inquietudine & animi anxietate non desideremus, talia enim desideria beatitudinē destruant; illa vero quæ ultra vires non extendimus, materiam nostræ felicitati ministrant.

20. Octava est, ut consuetudines & leges hominum inter quos vivimus, & quibus si nec rectæ rationi, nec veritatibus à Deo revelatis adversentur, obtemperare debemus, cum studio examinemus, ut sciamus quousque nimirum illis obsequi teneamur.

21. Et licet omnium rerum demonstrationes habere haud possimus, oportebit tamē alicui parti accedere, opinionesque amplecti maxime communes, & moderatas de rebus, quæ vulgo obtinent.

22. No-

22. Nona est, ut voluptates corporis, licet voluptatibus mentis longe sint inferiores temere ne rejiciam⁹, quando nimirum rationi & revelationi nō adversentur, moderari tamē oportet, ne nimia anxietate eas sectemur, neq; studendū est, ut nullas habeamus passiones; verum ut eas rationi subjiciamus.

23. Decima est, ut plus metuam⁹, ne rationis jacturam nostra culpa faciamus, quam vitæ ipsius: nam absq; usu rationis felices esse haud possumus.

24. Undecima est, quando quidem soli conscientia morsus, & poenitentis animi cruciatus tranquillitatem nostram turbare possunt, ut de nobis ipsis recte statuamus, utq; malis liberemur, summa ope niti debemus, ut semper cum veritate fidele id testimoniū nobis exhibere possimus, nos nihil scilicet omisisse eorū quæ in nostra potestate erant, ad cognoscendum id, quod erat optimū & rationi consuetaneum, neq; in exequendo illo animi proposito unquam defecisse.

25. Ultima est, ut perpetuo has regulas & præcepta meditemur, nam præter cognitionē veritatis, etiam habitus bene judicandi requiritur:

26. Et quia non semper ad eandē rem attenti esse possumus, licet clara ac evidentes fuerint rationes, quæ nobis semel veritatem alicujus rei persvaserunt; ideo facile possumus averti, quo minus credamus propter falsas fucatasq; rationes, nisi longa & frequenti meditatione eam ita menti nostræ impresserimus, ut in habitum plane sit conversa.

26. Et quia non semper ad eandē rem attenti esse possumus, licet clara ac evidentes fuerint rationes, quæ nobis semel veritatem alicujus rei persvaserunt; ideo facile possumus averti, quo minus credamus propter falsas fucatasq; rationes, nisi longa & frequenti meditatione eam ita menti nostræ impresserimus, ut in habitum plane sit conversa.

F I N I S.

INDEX CAPITUM.

INDEX CAPITUM.

Cap. I Prolegomena,	pag. 1.
II. De Natura Logicæ.	10.
III. De Veterum Philosophandi modo, eorumq; Sectis.	23.
IV. De Subjecto Veræ Logicæ	61.
V. De Primo Cognito	76.
VI. De Natura Mentis humanæ	94.
VII. De Mentis humanæ functionibus in se ipsa	144.
VIII. De Natura Substantiæ Corporeæ, maxime Hominis	157.
IX. De Facultatibus Corporis propriis	183.
X. De Unione Mentis cum Corpore	194.
XI. De Functionibus, quæ ex unione Mentis cum Corpore resultant	222.
XII. De Modo, quo Perceptiones intellectus nostri & determinationes voluntatis nostræ, regere debemus	244.
XIII. De Regula prima Veritatis	257.
XIV. De Anticipatis Opinionibus in iudicando fugiendis	279.
XV. De Modo perveniendi ad claram & distinctam perceptionem	296.
XVI. De Universalibus	332.
XVII. De Regula Secunda Methodi Cartesianæ; seu Præcepto secundo	353.
	XII.

INDEX CAPITUM.

XVIII. De Regula Tertia Logicæ Cartesianæ	369.
XIX. De Quarta Methodi Cartesianæ Regula	384.
XX. De Iudicio s. Propositione	394.
XXI. De Ratiocinatione s. Argumentatione	412.
XXII. De Inductione	424.
XXIII. De Syllogismis	431.
XXIV. De Formis Syllogismorum	443.
XXV. De Legibus Syllogismorum simplicibus	448.
XXVI. De Syllogismis Compositis	457.
XXVII. De Regulis quæ in actionibus ad usum vitæ spectantibus, sunt observandæ	469.

Errata.

Pag. II. §. 5. pro viitlitigandi lege virili-
tigandi. p. 41. §. 84. lin. ult. dele tur. p. 46. §. 105.
l. 5. pro *Dialectical*, *Dialectica*. p. 56. §. 17. l. ult.
pro *derogabat*, l. *derogabit*. p. 59. §. 25. l. 2. pro *de-*
riuatione l. *deuiatione*. p. 95. §. 2. lin. penult. pro
humana l. *humana* p. 117. §. 74. l. 1. pro *illustrius*
adferri posse, l. *illustrius his adferri posset*. p. 129.
§. 119. l. 4. pro *adveniret*, l. *adveniret*. p. 139. §.
150. l. ult. pro *deturbantur* l. *deturbentur*. p. 144.
§. 173. l. ult. pro *substituta*, l. *substitura*. p. 146. §.
11. l. 1. post *vocab. actiones del. punctum*. p. 185. §.
10. l. 2. pro *automato* l. *automate*. p. ead. §. 11. l. 1.
pro *Labor* l. *Calor* p. 195. §. 6. l. 6. pro *se* l. *sed*. p.
215. §. 81. l. 2. pro *sua* l. *sua*, p. 227. §. 20. lin. 8. pro
idem l. *item*. p. 246. §. 27. l. 1. pro *fortuna* l. *fortu-*
na. p. 262. §. 17. l. penult. pro *elare* l. *clare*. p. 281.
§. 8. l. pen. pro *scillatim* l. *singillatim*. p. 282. §. 9.
l. 26. pro *intuimur* l. *intuimur*. p. 302. §. 20. l. ult.
del. *motus*. p. 234. §. 6. l. ult. l. *si* pro *si*. p. 361. §.
29. l. 6. leg. *permisione* pro *permistione*. p. 408.
§. 56. lin. ult. pro *non certibus* l. *non certis*.

МАТЕМАТИЧНИЙ
КАБІНЕТ
Хем. Мат. Іа-І
№ 273

НБ ОНУ імені П. Мечникова

76

20-

НБ ОНУ імені І. Мечникова

33

КЕМ
Андр
25.04

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова